

Innlandet
fylkeskommune

Kultur - Bygg og landskap

KLIMA- OG MILJØDEPARTEMENTET
Postboks 8013 DEP

0030 OSLO

Deres ref:

Vår ref:
2025/10109-4

Dato:
26.09.2025

Vedtak - Innspill fra Innlandet fylkeskommune til høring - NOU 2025:3 Ny kulturmiljølov

Viser til høring av Kulturmiljølovutvalgets utredning NOU 2025:3. Innlandet fylkeskommune oversender med dette sine innspill, etter behandling i Hovedutvalg for Kultur 17.09.2025 og Fylkesutvalget 23.09.2025.

Med vennlig hilsen

Torill Skillingsaas Nygård
Seksjonssjef Bygg og landskap

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.

Postadresse:
Postboks 4404
Bedriftssenteret
2325 Hamar

Besøksadresse:
Innlandet fylkeskommune
Parkgata 64
Hamar

Telefon: +47 62 00 08 80
E-post: post@innlandetfylke.no
Internett: www.innlandetfylke.no
Org.nr.: 920717152

Arkivreferanse: 2025/10109-2
Arkivkode: C59/&13
Saksbehandler: Torill Skillingsaas Nygård
Adm.enhet: Kultur - Bygg og landskap
Dato: 08.09.2025

Utvalg	Møtedato	Saksnummer
Hovedutvalg for kultur	17.09.2025	42/25
Fylkesutvalget	23.09.2025	105/25

Høring - NOU 2025:3 Ny kulturmiljølov

Fylkesutvalgets behandling av sak 105/2025 i møte den 23.09.2025:

Vedtak:

- Innlandet fylkeskommune meiner arbeidet som ligg i og bak lovframlegget til utvalet er solid og gjennomarbeidd. Sentrale utfordringar ved forvaltning av kulturminne er grundig diskuterte og vurderte.
- Ein støttar forslaget om ei styrking av ansvarsområdet til fylkeskommunen. Dette blir vurdert som ei naturleg fullføring av regionreforma som vil effektivisere forvaltninga og plassere førstelineansvaret tettare på kommunar og innbyggjarar. Hovudutvalet understrekar at det må tilførast ressursar for å løyse oppgåver som overførast til fylkeskommunen.
- Ein understrekar at rettstryggleiken til eigarar av freda kulturminne må ivaretakast slik at det er ein god samanheng mellom krav frå myndigheiter og retten til tilskot for meirkostnader.
- Innlandet fylkeskommune støttar ikkje ei lovendring frå "skal" til "kan" når det gjeld bortfall av rett til tilskot for private eigarar av freda bygg, jamfør paragraf 40.
- Høyringsuttala til NOU 2025:3 Ny kulturmiljølov blir vedteke slik det kjem fram av vedlegg 1, samanfatta i sakutgreiinga.

Behandling:

Truls Gihlemon (FrP) fremma på vegne av FrP følgjande alternative forslag:

"1. Bygningsvern er tilstrekkelig ivareteke i dagens lovverk, særleg gjennom plan- og bygningslova og eksisterande kulturmiljøbestemmingar. Innlandet Fylkeskommune avviser nye statlege samtykkeordningar og dobbeltspor som gir meir byråkrati og mindre forutsigbarheit for eigarar og utbyggjarar.

2. Det understrekes at rettsstryggleiken til eigarar av freda kulturminne må ivaretas, slik at det er en god samanheng mellom krav frå myndighetene og retten til tilskot for merkostnader."

Votering:

- Forslag fremma av Truls Gihlemon (FrP) vart satt opp mot innstillinga frå hovudutval for kultur. Innstillinga frå hovudutval for kultur vart vedteken med 13 røyster (5 Ap, 2 H, 1 MDG, 2 Sp, 1 SV, 1 R, 1 KrF). 2 røysta mot (2 FrP).

Hovedutvalg for kulturs behandling av sak 42/2025 i møte den 17.09.2025:

Vedtak:

- Innlandet fylkeskommune meiner arbeidet som ligg i og bak lovframlegget til utvalet er solid og gjennomarbeidd. Sentrale utfordringar ved forvaltning av kulturminne er grundig diskuterte og vurderte.
- Ein støttar forslaget om ei styrking av ansvarsområdet til fylkeskommunen. Dette blir vurdert som ei naturleg fullføring av regionreforma som vil effektivisere forvaltninga og plassere førstelineansvaret tettare på kommunar og innbyggjarar. Hovudutvalet understrekar at det må tilførast ressursar for å løyse oppgåver som overførast til fylkeskommunen.
- Ein understrekar at rettstryggleiken til eigarar av freda kulturminne må ivaretakast slik at det er ein god samanheng mellom krav frå myndigheiter og retten til tilskot for meirkostnader.

- Innlandet fylkeskommune støttar ikkje ei lovendring frå "skal" til "kan" når det gjeld bortfall av rett til tilskot for private eigarar av freda bygg, jamfør paragraf 40.
- Høyringsuttala til NOU 2025:3 Ny kulturmiljølov blir vedteke slik det kjem fram av vedlegg 1, samanfatta i sakutgreiinga.

Behandling:

Torill S. Nygård seksjonssjef Bygg og landskap og Anne T. Engesveen seksjonssjef Arkeologi gjennomgikk de viktigste endringene i ny Kulturmiljølov, NOU 2025: 3.

Det ble bedt om gruppemøte før votering.

Jostein Kristiansen (Frp) fremmet følgende alternativt forslag på vegne av FrP:

1. Bygningsvern er tilstrekkelig ivaretatt i dagens lovverk, særlig gjennom plan- og bygningsloven og eksisterende kulturmiljøbestemmelser. Innlandet Fylkeskommune avviser nye statlige samtykkeordninger og dobbeltspor som gir mer byråkrati og mindre forutsigbarhet for eiere og utbyggere.
2. Det understrekes at rettssikkerheten til eiere av fredede kulturminner må ivaretas, slik at det er en god sammenheng mellom krav fra myndighetene og retten til tilskudd for merkostnader.

Ole Andre Storsnes (Sp) fremmet følgende tilleggsforslag på vegne av FrP, R, V og Sp: Nytt kulepunkt mellom punkt 3 og 4.

Innlandet fylkeskommune støtter ikke en lovendring fra "skal" til "kan" når det gjelder bortfall av rett til tilskudd for private eiere av fredede bygg jamfør paragraf 40.

Votering:

- Forslag fremmet av Jostein Kristiansen (Frp) falt med 10 stemmer. 1 stemme for (1 FrP).
- Forslag fremmet av Ole Andre Storsnes (Sp) ble enstemmig vedtatt med 11 stemmer.
- Fylkeskommunedirektørens innstilling vedtatt med 10 stemmer (4 Ap, 2 H, 2 Sp, 1 R, 1 V). 1 stemte imot (1 FrP). Vedtatt nytt punkt fremmet av Storsnes (Sp) legges til mellom punkt 3 og 4.

Fylkeskommunedirektørens innstilling til vedtak:

- Innlandet fylkeskommune meiner arbeidet som ligg i og bak lovframlegget til utvalet er solid og gjennomarbeidd. Sentrale utfordringar ved forvaltning av kulturminne er grundig diskuterte og vurderte.
- Ein støttar forslaget om ei styrking av ansvarsområdet til fylkeskommunen. Dette blir vurdert som ei naturleg fullføring av regionreforma som vil effektivisere forvaltninga og plassere førstelineansvaret tettare på kommunar og innbyggjarar. Hovudutvalet understrekar at det må tilførast ressursar for å løyse oppgåver som overførast til fylkeskommunen.
- Ein understrekar at rettstryggleiken til eigarar av freda kulturminne må ivaretakast slik at det er ein god samanheng mellom krav frå myndigheiter og retten til tilskot for meirkostnader.
- Høyringsuttala til NOU 2025:3 *Ny kulturmiljølov* blir vedteke slik det kjem fram av vedlegg 1, samanfatta i sakutgreiinga.

Tron Bamrud
Fylkeskommunedirektør

Vedlegg

- 1 Uttale ny Kulturmiljølov 2025_3 Innlandet FK
- 2 Ny kulturmiljølov NOU 2025_3
- 3 Høringsbrev NOU 20253 Ny kulturmiljølov.pdf
- 4 Vedtak Innspill fra Innlandet fylkeskommune til kulturmiljølovutvalget - ny kulturmiljølov
- 5 Utsatt klagefrist

Bakgrunn:

Klima- og miljødepartementet sende 4. april 2025 utgreiinga *NOU 2025:3 Ny kulturmiljølov* frå Kulturmiljølovutvalet på høyring. Forslaga i utgreiinga rører ved ansvarsområdet til fylkeskommunen i så stor grad at fylkeskommunane har fått utsett frist til slutten av oktober for å sikre ei god politisk involvering.

Kulturmiljølovutvalet blei oppnemnt ved kongeleg resolusjon 22. juni 2022 for å gå gjennom reguleringa av kulturminne og kulturmiljø og foreslå ei ny lov. Gjeldande kulturminnelov er frå 1978 og er ei av dei eldste forvaltningslovene i Noreg. Lova har blitt endra fleire gonger, men det er aldri gjennomført nokon systematisk gjennomgang av dei materielle og prosessuelle føresegna i lova. Lovframlegget inneheld reglar for å ta vare på kulturmiljø, mellom anna om automatisk freding og freding ved vedtak frå kulturmiljøstyresmaktene. Lova føreslår òg enkelte endringar i plan- og bygningslova. Dei føreslegne endringane er i hovudsak mindre justeringar og presiseringar som kvar for seg ikkje inneber store endringar i praksis, samtidig som framlegget tek opp i seg samfunnsendringar og utvikling i arealbruk sidan 1978.

Innlandet fylke rommar eit stort mangfald av kulturmiljø som fortel historiene om ulike tidsaldrar, levemåtar, klasseskilje, næringsvegar, byar og tettstader, ferdsel, urbefolkning og nasjonale minoritetar. Her finst halvparten av dei brearkeologiske funna i verda, 9 av dei 28 bevarte stavkyrkjene i verda, spor etter årtusen med jakt og fangst, skogbruk og jordbruk, hundreår med ei storstilt og førindustriell utvinning av jern for eksport, og mytar og sagaer om kongemakt og røtene i nasjonen. Det er eit stort ansvar å forvalte dette på ein god måte, og ei ny kulturmiljølov er eit av dei viktigaste grepa for å sikre ei forvaltning som varetek og balanserer omsynet til kulturmiljøa og innbyggjarane på ein god måte.

Utvalet føreslår ei utviding av ansvarsområdet til fylkeskommunen, med ein tydelegare og meir sjølvstendig rolle som kulturmiljøstyresmakt. Det vil bety at det regionale ansvaret for forvaltninga av kulturmiljø blir større både rettsleg og politisk. I arbeidet med utgreiinga har difor fylkeskommunanes administrasjonar jobba tett saman og gjennomført ei rekkje diskusjonar av kvar enkelt lovparagraf. Dette er gjort for å sikre at forvaltninga har fanga opp alle konsekvensar av forslaga frå utgreiinga, både for den vidare forvaltninga av viktige kulturmiljø, og ikkje minst for ansvarsområdet og oppgåveportefølja til fylkeskommunen. NOU'en er stor og omfattande. Difor har ein felles gjennomgang vore arbeidssparande og gjev ei betre sikring av at ein har fanga opp alle nyansar.

Administrasjonane har som eit resultat av dette utarbeidd eit felles grunnlag med ein detaljert gjennomgang av alle kapitla til utgreiinga (vedlegg 1 – uttale til ny kulturmiljølov). Dette grunnlaget er justert slik at språk og vurderingar er tilpassa kulturmiljø og forvaltning i Innlandet og følgjer saka som ei grundig uttale til alle detaljar i lovframlegget. Den justerte versjonen frå kvar administrasjon vil saman med den politiske handsaminga fange opp kvar enkelt fylkeskommunes vurdering og eventuelle ulike syn og meiningar om lovforslaget

Vurdering opp mot FNs berekraftsmål:

Kulturmiljø har som kjelde til miljømessig, sosial, og økonomisk berekraft potensial for å bidra til at ein oppnår fleire av fylkets klimamål og FNs berekraftsmål. Meir informasjon om kulturmiljø og berekraft er tilgjengeleg på Riksantikvaren sine nettsider [FNs bærekraftsmål og kulturarv - Riksantikvaren](#).

I utkastet til ny lov kjem det fleire framlegg som betre møter endringar av klima og natur og som legg til rette for ei meir heilskapleg forvaltning av kulturmiljø og natur. Vidare blir det føreslått å innføre føresegn om medverknad og vern som legg til rette for sosial og økonomisk berekraft.

Medverking fylkeskommunale råd

Saka har vore så stor og omfattande at administrasjonen ikkje har hatt tid til å sikre medverknad frå dei ulike råda og samstundes å få ho ferdig innan høyringsfristen.

Generell vurdering:

Utgreiinga føreslår fleire viktige endringar. I det følgjande samanfattast ei vurdering av dei mest sentrale endringane som blir føreslege. For ein breiare diskusjon av heile loven og kvar enkelt paragraf visast det til samla uttala i vedlegg 1.

Nye definisjonar av omgrep ifr. §4

I tråd med stortingsmelding nr 16 (2019 – 2020), *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* omfattar no omgrepet *kulturmiljø* både kulturminne og det fysiske miljøet der kulturhistoria kjem til uttrykk. Vidare føreslår lovutvalet ei innføring av omgrepa *transportminne* og *jordfaste kulturminne*.

Fylkeskommunedirektøren meiner desse omgrepa verkar framande og til dels misvisande. Omgrepa bør erstattast med dei allereie innarbeida omgrepa i norsk språk ; *kulturmiljø* der fleire objekt utgjer ein samanheng, *Kulturminne* for enkeltminner, og *bevegelege kulturminne* og *arkeologiske kulturminne*.

Vidareføring og utviding av regionalt ansvarsområde jfr. §56-64

Fylkeskommunen får ei styrka, tydelegare og meir sjølvstendig rolle som kulturmiljøstyresmakt, med myndigheit, oppgåver og rolle fastsett i lov og ikkje berre gjennom forskrift slik det er no. Framlegget vidareførar dei oppgåvene fylkeskommunen fekk overført frå Riksantikvaren ved regionreforma i 2020, og opnar for vurdering av ytterlegare oppgåveoverføringar.

Kyrkjene jfr. §15

Ei av dei største oppgåvene som blir føreslått er overtaking av rolla som fyrsteline-forvaltar for kyrkjene som automatisk freda kulturminne. Denne rolla blir i dag forvalta direkte av Riksantikvaren.

Forvaltninga av kyrkjene er i dag prega av eit komplisert og fragmentert forvaltningssystem med mange aktørar som alle har noko å seie i kvar einskild sak. Fylkeskommunedirektøren er prinsipielt samd i lovutvalet si vurdering av at fyrstelinjeoppgåver bør overførast til regionalt nivå, og dimes bidra til ei forenkling av dagens situasjon. Dette vil òg vere i tråd med dei målsetjingane regjeringa har vedteke gjennom kyrkjebevaringsstrategien og etableringa av eit kyrkjebevaringsfond. Ei slik endring vil etter alt å døme gje behov for auka ressursar for å ivareta Innlandet fylkeskommunes forvaltningsoppgåver som regional kulturmiljømyndigheit. Erfaringane frå regionreforma var at det ved overføring av oppgåver frå staten ikkje følgde med tilstrekkeleg med ressursar til fylkeskommunen. Dette må ivaretakast ved ei eventuell iverksetting av lovframlegget.

Forenkla fylkeskommunal freding – jfr. §24

Lovutvalet føreslår at fylkeskommunane får myndigheit til å gjennomføre det utreiinga kallar «forenkla freding» av eksteriøret til viktige kulturmiljø. Fylkeskommunen meiner ei slik enklare fredingsordning, som gir fylkeskommunen tilgang til å vedta vern med eit lågare restriksjonsnivå enn den tradisjonelle fredinga, vil representere ei forenkling av offentleg forvaltning. Dersom dei prosessuelle krava til ei regional freding også frametter blir dei same som for ei nasjonal freding, kan ein vanskeleg kalla ho «forenkla».

Fylkeskommunedirektøren meiner framlegget kan styrkje den regionale tilknytninga til vernet, i tråd med nærleiksprinsippet. Samstundes er det viktig å vere klar over at formuleringa om at det berre skal vere mogleg å frede eksteriør, er tydeleg retta mot bygg og dimes lite eigna for andre kulturmiljø som paragrafen òg skal omfatte.

Samtykke til riving av bygning oppført før 1850 jfr. §44

Ut frå eksisterande lov skal kommunane sende søknad om riving eller vesentleg endring av bygg oppført før 1850 til fylkeskommunen for uttale (ei vegleiande rolle). Utvalet føreslår no ei ordning kor fylkeskommunen må gje samtykke til riving eller vesentlege endringar. Om fylkeskommunen ikkje gjer samtykke, skal han sette i gong ein fredingsprosess i løpet av 6 veker.

Fylkeskommunedirektøren forstår utvalets intensjon om å påpeike dagens manglande heimel til å gje avslag i sakar kor store kulturminneverdiar går tapt. Fylkeskommunedirektøren

vurderer likevel forslaget som lite føremålstenleg, og at det går for langt i plassering av avgjerdsrett hjå fylkeskommunen samstundes som kommunen mister eit viktig rom for sjølvrådet over eigen bygningsmasse. Ei sikring av viktige kulturmiljøverdiar i desse sakane varetakast best ved at kommunen får verktøy gjennom plan- og bygningslova til å gje avslag der kommunen sjølv og fylkeskommunen meiner det er strengt naudsynt. I saker som rører ved regionale eller nasjonale kulturmiljøverdiar har kulturminnestyresmaktene uansett moglegheit til å ta i bruk fredingsverktøyet.

Forvaltningsansvar for særlege typar kulturmiljø jfr. §57

Lovutvalet vidarefører gjeldande prinsipp om at Riksantikvaren skal ha eit fyrstelineansvar for enkelte særleg utvalde kulturmiljø. I Innlandet gjeld dette per i dag Kongsvinger festning. Fylkeskommunedirektøren vurderer dette som lite føremålstenleg då fylkeskommunen allereie forvaltar festningens forterreng og Øvrebyen. For å sikre ei enkel forvaltning, er det betre om aktørane kan forhalda seg til same tenesteveg og dei same forvaltningsnivåa i alle saker.

Auka ansvar for utgraving og dokumentasjon jfr. §47

Fylkeskommunane får vidareført og truleg utvida myndigheit til å gjennomføre mindre arkeologiske utgravingar. Fylkeskommunedirektøren meiner dette vil føre til ei meir effektiv og smidig forvaltning i ein rekke saker, og stør framlegget.

Fredningsgrensa flyttast til 1650 jfr. §§ 15 og 16 og 41

Den noverande 1537-grensa for automatisk freding blei satt for meir enn hundre år sidan, og fylkeskommunedirektøren meiner det er naturleg å justere grensa.

Fylkeskommunedirektøren stør framlegget frå fleirtalet om 1650 som ei ny, samla fredingsgrense. Mindretalets framlegg om 1850 som fredingsgrense for jordfaste kulturminne vil få store konsekvensar og støs ikkje. Ei samla grense ved 1650 for både bygningar og jordfaste kulturminne vil vere ei opprydding og pedagogisk forenkling av eksisterande lov som har ulik aldersgrense for bygg og arkeologiske kulturminne. Ei samla grense ved 1650 vil sikre viktige kulturmiljø, slik som spora etter tidleg industri, seterdrift, husmannsvesen og forsvarsverk. Flyttinga frå 1537 for jordfaste kulturminne vil auke omfanget av den arkeologiske registreringsverksemda for fylkeskommunen, og fylkeskommunedirektøren føreset at meirkostnadene blir fanga opp av den eksterne kostnadsdekninga.

Fylkeskommunedirektøren stør framlegget om å utvide grensa for automatisk freding av kyrkjer til 1850. Slik vil ein sikre viktige kulturminne som allereie er underlagt ei liknande forvaltningspraksis som listeførte. Fylkeskommunedirektøren er òg samd i at listeføringa av andre kulturhistorisk verdifulle kyrkjer frå etter 1850 over tid bør erstattast av ordinært vern etter kulturmiljøloven. Dette kan då gjerast gjennom enkeltvedtak.

Lovutvalet føreslår i tillegg eit høve til å avgrense og presisera verneverdiane for automatisk freda kulturmiljø. Dette er eit viktig grep for å kunne unngå utilsikta konsekvensar av fredingar. Men for å sikre ei smidig og føremålstenleg forvaltning, bør myndigheita for dette ligge hos fylkeskommunen, som allereie har ansvaret for å registrere og avgrense kulturmiljø. Riksantikvaren bør i denne samanhengen halde på rolla som klageinstans. Av same grunn bør også fylkeskommunen ha anledning til å avfrede jordfaste, automatisk freda kulturminne.

Forbod mot tiltak og aktivitetar som kan påverke automatisk freda kulturminne jfr. §18

Forbodsreglane i § 3 i noverande kulturminnelov blir vidareført på ein måte som forenkler dei og klargjer dei. Omgrepet «utilbørleg skjemming» blir erstatta av «unødig negativ innverknad på forståinga og opplevinga» av kulturminnet. Dette er ei språkleg endring

Bortfall av rett til tilskot for private eigarar av freda bygg jfr. § 40

Framlegget legg opp til ei endra formulering som gjer at staten *kan* gje tilskot for å dekke meirkostnadar knytt til istandsetting av freda bygg i privat eige. Dagens lov har ein *skal*-formulering. Fylkeskommunedirektøren er uroleg for ei slik endring. I Innlandet ligg ca 1/4 av dei freda bygningane i landet. I stort monn er det privatpersonar som er pålagde eit stort ansvar for å ivareta noko vi definerer som ein felles kulturarv, altså på vegne av oss alle.

I samband med naudsynte tiltak set vi som kulturminnestyresmakt fordyrande krav til gjennomføringa. Det er derfor svært viktig at staten er tydeleg på at han framleis vil ta ansvar for dei meirkostnadene som privatpersonar blir pålagde som forvaltarar av vår felles kulturarv. Fylkeskommunedirektøren er vidare uroa for at ei «kan-formulering» på sikt kan påverke viljen til staten til å vidareføre tilskotsordninga for denne kulturminnekategorien.

Metallsøking §36

Utvalet har i media vore uklære på om lovframlegget er eit forbod mot søk med metalldetektor. Fylkeskommunane les lovforslaget sik at søk med metalldetektor framleis er lov og kan halde fram som i dag. Slik er paragrafen ei tydeleggjering av dagens praksis, der ein har lov til å nytte metalldetektor, men ikkje skal skade lause eller jordfaste kulturminne med søkjeaktiviteten. Moglegheita for å lovfeste kva areal ein fritt kan søkje med metalldetektor på har blitt drøfta. IFK frarår søk i utmark, og er skeptisk til å lovfeste kva areal det er lovleg å gå på. Fylkeskommunedirektøren stør at det skal vere lovleg å gå med metalldetektor og at gjeldande praksis blir vidareført.

Finnarløn §38

Utvalet føreslår at fylkeskommunen er ansvarleg for vurdering og utbetaling av finnarløn. Fylkeskommunedirektøren meiner dette ansvaret bør ligge hos forvaltningsmusea og Riksantikvaren.

Forsikring, gebyr og virkemidlar ved lovbrudd jfr. §51, 52, 77 og 78

Lovutvalet føreslår ei ordning som gjev eigarar av kulturmiljø større høve til å få forsikra kulturmiljø innafor ei rimeleg kostnadsramme. Utvalet føreslår også å lovfeste retten til å få antikvariske meirkostnadar dekt av forsikringa. Dette er ei stor utfordring for mange eigarar i dag, og fylkeskommunedirektøren stør utvalets løysingsforslag.

Fylkeskommunedirektøren stiller seg òg positiv til at utvalet føreslår lovbruddgebyr og dagmulksheimel, samt framlegget om at foreldingsfristane utvidast. Det er positivt at verkemiddel- og sanksjonsapparatet kompletterast og at det i større monn opnast for administrative oppfølgingsmoglegheiter som alternativ til politimeldingar og andre sanksjonar.

Konklusjon:

Om lovforslaget blir vedteke slik det er føreslått, vil fylkeskommunen få ei meir sentral og formalisert rolle i kulturmiljøforvaltninga, med auka myndigheit. Dette gjev eit større regionalt sjølvstyre, men stiller samstundes krav til kapasitet, kompetanse og samordning. Fylkeskommunedirektøren har følgjande forslag til vedtak:

- Innlandet fylkeskommune meiner arbeidet som ligg i og bak lovframlegget til utvalet er solid og gjennomarbeidd. Sentrale utfordringar ved forvaltning av kulturminne er grundig diskuterte og vurderte.
- Ein støttar forslaget om ei styrking av ansvarsområdet til fylkeskommunen. Dette blir vurdert som ei naturleg fullføring av regionreforma som vil effektivisere forvaltninga og plassere førstelineansvaret tettare på kommunar og innbyggjarar. Hovudutvalet understrekar at det må tilførast ressursar for å løyse oppgåver som overførast til fylkeskommunen.
- Ein understrekar at rettstryggleiken til eigarar av freda kulturminne må ivaretakast slik at det er ein god samanheng mellom krav frå myndigheiter og retten til tilskot for meirkostnader.
- Høyringsuttala til NOU 2025:3 *Ny kulturmiljølov* blir vedteke slik det kjem fram av vedlegg 1, samanfatta i sakutgreiinga.

NOU 2025:3

Ny kulturmiljølov

Høringsuttalelse fra Innlandet fylkeskommune

Innhold

1. Innledning	6
1.1. Leseveiledning	6
1.2. Kulturmiljø i Innlandet	6
1.2.1 Innlandets mangfoldige historie.....	6
1.2.2 Utfordringer og muligheter for kulturmiljø i Innlandet	8
2. Overordnede vurderinger av lovforslaget	10
2.1. Generelt om NOU og lovforslaget.....	10
2.1.1 Ansvar, oppgaver og samarbeid	11
2.1.2 Verdensarv	15
2.1.3 Ulike verneformer	17
2.1.4 Samtykke til riving av bygning oppført i tiden før 1850	20
2.1.5 Fjerning av rett til tilskudd	20
2.1.6 Melde- og undersøkelsesplikt	22
2.1.7 Dekningsplikt	22
2.1.8 Transportminner	22
2.1.9 Løse kulturminner	22
2.1.10 Metallsøk.....	23
2.1.11 Forsikring, gebyr og virkemidler ved lovbrudd	23
2.1.12 Endringer i plan- og bygningsloven.....	24
2.2. Administrative og økonomiske konsekvenser.....	24
2.2.1 Generelle administrative og økonomiske konsekvenser av ny kulturmiljølov	24
2.2.2 Konsekvenser av forslaget for arbeidet med automatiske fredete kulturmiljø	25
2.2.3 Konsekvenser for arbeid med andre typer kulturmiljø	26

3. Vurdering av lovforslaget	27
3.1. Kapittel 1 Føremål, verkeområde og definisjonar.....	27
3.1.1 § 1 Føremål.....	27
3.1.2 § 2 Kva kulturmiljø som kan takast vare på etter lova	27
3.1.3 § 3 Kvar lova gjeld	28
3.1.4 § 4 Definisjonar.....	29
3.2. Kapittel 2 Allmenne føresegner	31
3.2.1 § 5 Generell aktsemdsplikt	31
3.2.2 § 6 Samordning av kulturmiljøstyresmakta	31
3.2.3 § 7 Prinsipp for offentlege avgjerder.....	32
3.2.4 § 8 Kunnskapsgrunnlag for avgjerder	32
3.2.5 § 9 Føre-var-prinsippet	32
3.2.6 § 10 Samla negativ verknad på kulturmiljøet.....	33
3.2.7 § 11 Bruk av forsvarlege teknikkar og metodar.....	33
3.2.8 § 12 Dekning av kostnader for tap eller skade	33
3.2.9 § 13 Medverknad.....	34
3.2.10 § 14 Vektlegging av kulturmiljøet til urfolk og nasjonale minoritetar	34
3.3. Kapittel 3 Automatisk freding.....	35
3.3.1 § 15 Automatisk freda kulturmiljø.....	35
3.3.2 § 16 Presisering av automatisk freding	37
3.3.3 § 17 Rettsverknad for automatisk freding av bygningar og kyrkjer..	38
3.3.4 § 18 Forbod mot tiltak og aktivitetar som kan påverke automatisk freda jordfaste kulturminne.....	38
3.3.5 § 19 Plikt til å melde frå om tiltak som kan verke inn på jordfaste kulturminne.....	39
3.3.6 § 20 Løyve til inngrep i automatisk freda jordfaste kulturminne.....	40
3.3.7 § 21 Jordfaste kulturminne frå perioden etter 1650 til og med 1850	41
3.4. Kapittel 4 Freding ved vedtak	42
3.4.1 § 22 Kva kulturmiljø som kan fredast ved vedtak	42

3.4.2	§ 23 Freding av kulturmiljø ved enkeltvedtak	44
3.4.3	§ 24 Forenkla freding av kulturmiljø ved enkeltvedtak.....	44
3.4.4	§ 25 Freding av kulturmiljø ved forskrift	46
3.4.5	§ 26 Mellombels freding	46
3.4.6	§ 27 Erstatning for fredningsvedtak	47
3.4.7	§ 28 Rettsverknad av freding ved vedtak.....	47
3.4.8	§ 29 Omsyn til eigaren ved utforming av vedtak om fredning.....	48
3.4.9	§ 30 Dispensasjon frå freding	49
3.4.10	§ 31 Forvaltnings- og skjøtselsplanar	50
3.4.11	§ 32 Forbod mot tiltak og aktivitetar i nærleiken av kulturmiljø freda ved vedtak	51
3.5.	Kapittel 5 Lause kulturminne	53
3.5.1	§ 33 Råderett over lause kulturminne	53
3.5.2	§ 34 Avhending og kassering av lause kulturminne.....	55
3.5.3	§ 35 Forbod mot skade på lause kulturminne	55
3.5.4	§ 36 Søk etter jordfaste og lause kulturminne.....	56
3.5.5	§ 37 Plikt til å melde frå om og levere inn lause kulturminne	57
3.5.6	§ 38 Finnarlønn	57
3.6.	Kapittel 6 Felles reglar for freda kulturmiljø	58
3.6.1	§ 39 Vektlegging av kulturhistoriske verdier ved løyve etter anna lov	58
3.6.2	§ 40 Tilskot til eigaren av freda kulturmiljø.....	58
3.6.3	§ 41 Endring og omgjering av løyve og dispensasjon	60
3.6.4	§ 42 Avfreding	61
3.7.	Kapittel 7 Andre verneformer og verkemiddel	62
3.7.1	§ 43 Ansvar for immateriell kulturarv	62
3.7.2	§ 44 Samtykke til riving og vesentlig endring	63
3.7.3	§ 45 Skipsfunn	64
3.8.	Kapittel 8 Undersøkingar, kostnadsdekning med meir	66

3.8.1	§ 46 Undersøkingssplikt i samband med offentlege og større private tiltak og for utarbeiding av reguleringsplanar	66
3.8.2	§ 47 Rett til å undersøkje, sikre, vedlikehalde med meir	68
3.8.3	§ 48 Dekning av kostnader	70
3.9.	Kapittel 9 Naturleg skade og forsikring.....	71
3.9.1	§ 49 Plikt til å melde frå om naturleg skade på kulturmiljø	71
3.9.2	§ 50 Pålegg om å setje i stand, byggje opp att, sikre eller dokumentere kulturmiljø etter naturleg skade	72
3.9.3	§ 51 Forbod mot å nekte forsikring	72
3.9.4	§ 52 Plikt til å dekke antikvariske meirkostnadar for istandsetjing eller gjenoppbygging av freda kulturmiljø	73
3.9.5	§ 53 Pålegg om å halde att forsikringssum	73
3.10.	Kapittel 10 Oreigning og førehandsskjøn.....	74
3.10.1	§ 54 Oreigning og forkjøpsrett til transportminne og lause kulturminne 74	
3.10.2	§ 55. Førehandsskjøn	74
3.11.	Kapittel 11 Kulturmiljøstyresmakt med meir	75
3.11.1	§ 56 Departementet.....	75
3.11.2	§ 57 Riksantikvaren	75
3.11.3	§ 58 Fylkeskommunen	76
3.11.4	§ 59 Sametinget	77
3.11.5	§ 60 Forvaltningsmuseet	77
3.11.6	§ 61 Plikt til å underrette Riksantikvaren.....	78
3.11.7	§ 62 Samarbeid mellom fylkeskommunen og Sametinget.....	78
3.11.8	§ 63 Samarbeid mellom fylkeskommunen, Sametinget og forvaltningsmuseet.....	79
3.11.9	§ 64 Kulturmiljønemnder for dei nasjonale minoritetane.....	79
3.12.	Kapittel 12 Reglar for sakshandsaming og handsaming av personopplysningar	80

3.12.1 § 65 Rettleiing til eigaren av noko som er freda	80
3.12.2 § 66 Rett til å føreslå freding	80
3.12.3 § 67 Sakshandsamingsreglar for freding ved vedtak	81
3.12.4 § 68 Samordning med kommunene i saker som gjeld pålegg om istandsetting med meir og retting.....	82
3.12.5 § 69 Tinglysing	82
3.12.6 § 70 Miljøvedtaksregister	83
3.12.7 § 71 Handsaming av personopplysningar	83
3.12.8 § 72 Automatisert sakshandsaming	83
 3.13. Kapittel 13 Handheving og sanksjonar	 84
3.13.1 § 73 Gjennomføring av gjeremål og pålegg etter lova	84
3.13.2 § 74 Pålegg om stans og retting av ulovlege forhold.....	84
3.13.3 § 75 Pålegg om skjøtsel, vedlikehald, istandsetjing med meir	85
3.13.4 § 76 Direkte gjennomføring av pålegg	86
3.13.5 § 77 Lovbrotsgebyr.....	87
3.13.6 § 78 Tvangsmulkt.....	88
3.13.7 § 79 Tinglysing og utleggspant for pålegg og krav	88
3.13.8 § 80 Bruk av andre sin eigedom ved gjennomføring av tiltak.....	89
3.13.9 § 81 Straff	89
 3.14. Kapittel 14 Ikraftsetjing og overgangsføresegner	 89
3.14.1 § 82 Ikraftsetjing.....	89
3.14.2 § 83 Overgangsføresegn for bygningar, anlegg og liknande som staten eig 90	
3.14.3 § 84 Endringar i andre lover	90

1. Innledning

1.1. Leseveiledning

Høringsuttalelsen består av tre deler. Første del beskriver hovedtrekkene for kulturmiljø i Innlandet, samt hvilke utfordringer og muligheter fylkeskommunen vurderer kulturmiljø i Innlandet har. Beskrivelsen skal gi grunnlag for å vurdere hvorvidt lovforslaget er treffende for å møte behovene knyttet til forvaltning av kulturmiljø i Innlandet.

Andre del oppsummerer Innlandet fylkeskommunes vurdering av de viktigste endringene og konsekvensene av forslaget til ny kulturmiljølov. Her omtales ikke alle endringer og konsekvenser, men de som vurderes som mest vesentlige. Tredje del består av en konkret vurdering av forslag til bestemmelser i ny lov. Forslag til nye bestemmelser er markert med blå farge i teksten. Her gis en konkret vurdering av, og innspill til, hver enkelt bestemmelse i lovforslaget.

Høringsuttalelsen tar utgangspunkt i et felles grunnlag utarbeidet i dialog mellom fagadministrasjonene i de ulike fylkeskommunene og Sametinget. Teksten er imidlertid bearbeidet slik at språk og vurderinger er tilpasset kulturmiljø og forvaltning av disse i Innlandet.

1.2. Kulturmiljø i Innlandet

1.2.1 Innlandets mangfoldige historie

Innlandet går som en rød tråd gjennom landets historie fra vikingtid og middelalder og fram til i dag. Norges symbolske sentrum lå i her, i et fylke som rommer mytiske fortellinger om konger, helter og jotner og foreningen av det norrøne og det samiske i opphavsmytene om Norges folk på Dovrefjell. I 10 000 år har det bodd folk i dette store og sammensatte fylket. Her finner vi det travle, urbane og industrialiserte fylket, men samtidig har vi også høyfjell, villrein, skog, ro og friluftsliv.

Vår moderne tid fyller bare en brøkdel, knapt 100 år, av de 10 000 årene siden de første jegerne og sankerne kom hit. Sporene etter mennesker gjennom tusenvis av år, alle kulturminnene, som ligger i skogen, utmarka, fjellet, seterdalene, noen ganger midt i byen, under åkerjorda, alt dette, gir oss muligheten til å leve oss inn i, og prøve å forstå hvordan det var her før vår tid. Noen ganger speiler vi oss i fortiden, ofte er den fremmed og annerledes. Kulturminner er en sentral del av de historiene vi forteller om oss selv, om Innlandet, og i videre forstand historien om Norge.

Kulturarv kan også være smertefull og ubehagelig, men fortelle viktige historier om ekskludering, rasisme, store klasseskiller og utnytting. Disse sidene ved historien trenger vi også å ha med videre, vi kan lære av det. Historien i Innlandet rommer mangfold, innvandring og utflytting, kriser og krig, men også oppgangstider, framtidstro og inkludering.

Figur 1: Stange kirke med Helgøya, Hovinsholm og Toten i bakgrunnen. Kulturhistoriske landskap med nasjonale verdier og mange kulturminner. Foto: Andreas Nilsson, Nilsson cinematics.

Innlandet har flere kulturmiljø av både internasjonal og nasjonal interesse. Her er storslåtte landskap med stor tidsdybde og flotte kulturmiljø. Vi har verdensarvsområdet rundt Røros i Nord-østerdalen, med alle sporene etter tiden kobberverket var i drift. Vi har 9 stående stavkirker, i tillegg til en rekke steinkirker fra middelalder og en femtedel av landets listeførte kirkebygg. Noen av landets viktigste transportruter har gått og går gjennom fylket. Pilegrimsled, kongeveier, jernbane og vannveier førte til handel og møteplasser ved strategiske trafikkknutepunkter. Det har gitt grunnlag for framvekst av tettsteder og byutvikling. Vi har spor etter en viktig teknologi- og industrihistorie, og tre (Klevfoss, Atlungstad og Folldal) av Riksantikvarens 15 utvalgte teknisk-industrielle kulturminner ligger i Innlandet. Fylket rommer viktige historier om urbefolkning, nasjonale minoriteter, husmenn og storbønder, seterbruk, jernutvinning, skogdrift og fløting, jakt, fangst, og ikke minst - mytene og eventyrene.

Her står også landets fremste bygningsarv, med mer enn 900 freda bygninger i privat eie og ca. 200 i offentlig eie. Dette utgjør omtrent en fjerdedel av landets fredete bygninger, i tillegg til at det står 90 000 bygninger som er bygd før år 1900 i fylket. Her har innbyggerne bygd med kvalitet som varer.

I den nasjonale databasen for kulturminner – [Askeladden](#), er det registrert 38 096 arkeologiske kulturminner. I et fylke på hele 52 072 km² ligger svært mange av disse i utmarksområder. I tillegg er det flere tusen kulturminner som ennå ikke er registrert.

Innlandet har i tillegg mer enn halvparten av verdens brearkeologiske funn. Innlandet fylkeskommune har et pågående sikringsprogram i høyfjellet, der det er samlet inn nesten 4000 funn. Programmet sørger for innsamling, sikring og kunnskap om funnene fra is og snøfonner som smelter fram som følge av klimaforbedringer. Arbeidet formidles lokalt, regionalt og internasjonalt gjennom Norsk fjellmuseum, Klimaparken 2469 og nettsiden Secrets of the ice. I 2025 har det brearkeologiske sikringsprogrammet fått den europeiske kulturminneprisen/Europa Nostra Award for sitt banebrytende forsknings-og formidlingsprogram.

Figur 2: Glad brearkeolog med «ferskt» funn, en hel pil fra 300-600 e.Kr., komplett med surringer, pilspiss og skaft! Foto: Espen Finstad, Innlandet fylkeskommune

1.2.2 Utfordringer og muligheter for kulturmiljø i Innlandet

Innlandsstrategien 2024–2028 og regionale planer peker på store samfunnsutfordringer knyttet til sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft: fødselsunderskudd, en aldrende befolkning, utenforskap, mangel på arbeidskraft, sosial ulikhet og klimaendringer. Naturtap, arealbruk og behovet for fornybar energi er også sentrale tema.

Klimaendringer truer også kulturminner gjennom økt nedbør, flom, skred, stormflo, gjengroing, sopp, råte, insekter, skogbrann og erosjon. Sårbare kulturminner som helleristninger og kulturlag står i fare for å gå tapt. Derfor trengs bedre overvåking, risikoanalyser og beredskap. Kulturarv er viktig både i krise og konflikt, men trues også av digitale angrep, feilinformasjon og svekkede demokratiske institusjoner. Pandemien viste dessuten hvor sårbart kulturtilbudet er.

Kommunene har beredskapsplaner, men kultur er lite omtalt. Fylkeskommunen vil derfor løfte beredskap innen kulturfeltet og sikre oversikt over trusler, forebygging og håndtering av hendelser. Ny teknologi som LIDAR og kunstig intelligens kan bidra til bedre beredskapsmodeller. Samtidig utgjør jordbruk, skogbruk, utbygging og hyttebygging trusler mot kulturmiljøer, mens eldre bygninger ofte forfaller eller rives i møte med arealpress.

Byggenæringen står for 40 % av CO₂-utslippene, og gjenbruk av dagens bygningsmasse er avgjørende for en sirkulær økonomi. Prosjektet *Bevar bygg – bevar* skal bidra til klimanøytral

utvikling gjennom økt levetid og lavere energiforbruk i bygg.

Kulturmiljø har potensiale for å bidra til å løse utfordringer i Innlandssamfunnet. Innlandet har en sterk og stolt kulturarv, og folkekulturen står sterkt med musikk, dans og håndverkstradisjoner. Kulturmiljøene i fylket er kilde til historisk kunnskap om fortiden, men kan også gi opplevelser, verdiskaping og bidra til både miljømessig og sosial bærekraft. Kulturarven i Innlandet forvaltes ikke bare av institusjoner, men også av frivillige, eiere av verneverdige bygg og organisasjoner som gjør en uvurderlig innsats, og som skaper møteplasser, trivsel og folkehelse.

Figur 3: Metalldetektortreff på Stange. Metallsøk er en sosial møteplass for mange. Gjenstandene som blir funnet gir ny kunnskap om forhistorien i Innlandet. Samarbeidet mellom metalldetektorister og kulturmiljøforvaltningen oppleves meningsfylt for begge parter. Foto: Anne Terese Engesveen, Innlandet fylkeskommune

2. Overordnede vurderinger av lovforslaget

2.1. Generelt om NOU og lovforslaget

Samfunnet har gjennomgått store endringer siden gjeldende kulturminnelov ble vedtatt. Blant annet har endret bosetningsmønster, demografi og klima, sammen med økt digitalisering av samfunnet skapt nye utfordringer, men også muligheter, for forvaltning av kulturmiljø.

Innlandet fylkeskommune vurderer at foreliggende NOU og forslag til ny kulturmiljølov møter relevante samfunnsutfordringer. Samtidig ivaretar lovforslaget hensyn til offentligheten, rettsikkerhet, samt til urfolk og nasjonale minoriteter. Lovforslaget tar med seg praksis som fungerer godt knyttet til gjeldende lov, men søker også å løse utfordringer som forvaltningen har gitt uttrykk for knyttet til eksisterende lov. Loven er bygd opp på en hensiktsmessig måte med en tydelig struktur og et klart språk.

Kulturmiljøforvaltningen fikk med *Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold* nye nasjonale mål for kulturmiljøfeltet. De nasjonale målene er innarbeidet i lovforslaget, og legger slik til rette for at fylkeskommunen i større grad kan bidra til å nå de nasjonale målene for kulturmiljøpolitikken. Nyere internasjonale rettskilder og konvensjoner, samt overordnede miljørettslige prinsipper, er også i det vesentlige innarbeidet i loven. Ny kulturmiljølov skal fungere over lang tid. Det er derfor positivt at lovforslaget også har et visst handlingsrom til å tilpasse forvaltningen til endringer i samfunnet i framtiden.

Lovforslaget omfatter flere typer kulturmiljø enn dagens lov, og introduserer også nye måter å ta vare på kulturmiljø på. Det vurderes som disse tiltakene er nødvendig for å møte for eksempel utfordringer knyttet til tap av enkelte typer kulturmiljø, men også for å ivareta kunnskap og legge til rette for økt lokal/ regional forankring og verdiskaping knyttet til kulturmiljø.

Lovutvalget foreslår på flere måter å forenkle og effektivisere forvaltningen. Et eksempel på det er fordelingen av ansvar til ulike institusjoner, og at fylkeskommunen gis anledning til å frede enkelte typer kulturmiljø gjennom forenklet fredning. Innlandet fylkeskommune stiller seg i det vesentlige bak lovens foreslåtte endringer med hensyn til hvem som skal forvalte, herunder også frede, ulike typer kulturmiljø.

Figur 4: Det fredete gårdstunet Nedre Kvarberg i Vågå. Foto: Live Andrea Sulheim, Norsk fjellsenter

2.1.1 Ansvar, oppgaver og samarbeid

Ansvar

Lovforslaget legger opp til en styrking av fylkeskommunenes rolle som regional kulturmiljøforvalter. Forvaltningsmuseene tillegges tilsvarende økt ansvar og flere oppgaver i lovforslaget. Innlandet fylkeskommune vurderer dette som et viktig tiltak for å sikre at tjenestemottakere i fylket får best mulige tjenester og som en naturlig videreføring av regionreformen. Lovforslaget vil, etter fylkeskommunens vurdering, medføre at de som har behov for beslutninger fra kulturmiljøforvaltningen får færre offentlige aktører å forholde seg til. Videre vil forvaltningen i det vesentlige ligge nærmere geografisk for mange oppgaver enn det som er tilfelle i dag. Lovforslaget ivaretar også mer effektive beslutningsprosesser.

Fylkeskommunene har opparbeidet bred kulturmiljøfaglig kompetanse og forvaltningsmessig erfaring som førsteinstans for en rekke kulturmiljø. I tillegg har fylkeskommunen løpende samhandling med kommunene. Fylkeskommunen er derfor faglig godt rustet til å møte foreslått fordeling av ansvar og oppgaver. Innlandet fylkeskommune erkjenner samtidig at det er behov for å sikre forutsigbar og enhetlig forvaltning av kulturmiljø i hele landet. Dette er en oppgave som Riksantikvaren allerede ivaretar, og som de får økt handlingsrom til å ivareta ved en eventuell endring av ansvar i tråd med lovforslaget. Samtidig er det viktig at ny kulturmiljølov, med tilhørende forskrifter, gir tilstrekkelig rom for regionale prioriteringer, på lik linje med det skjønnsrommet kommuner har etter plan- og bygningsloven. Denne balansen vil det regionale nivået ivareta.

Fylkeskommunene har ikke ansvar for arkeologiske utgravninger. En opprydning av ansvaret for denne oppgaven har betydning både for fylkeskommunen og de som mottar tjenester. Ansvaret for arkeologiske utgravninger i Norge er fordelt på mange aktører: Fem universitetsmuser, fem sjøfartsmuseer og Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU). Fylkeskommunen støtter lovutvalgets forslag om å samle ansvaret for utgravninger hos forvaltningsmuseene (universitetsmuseene). Det vil være en forenkling av vesentlig samfunnsøkonomisk betydning dersom utgravingsvirksomheten samles på færre aktører. Forvaltningsmuseene er allerede store kompetanse- og kunnskapsaktører med solide fagmiljøer. De har dermed gode forutsetninger for å utvide egen kompetanse, samt overta kompetanse som ligger hos de andre aktørene i dag.

Innlandet fylkeskommune støtter lovutvalgets vurdering om at kommunene ikke gis hjemler til å ivareta kulturmiljø etter kulturmiljøloven. Kommuner er likevel en svært viktig aktør innenfor kulturmiljøforvaltningen, og da særlig som plan- og bygningsmyndighet. Fylkeskommunen vurderer det imidlertid som viktig at kommunene i større grad får kompetanse og virkemidler til å ivareta rollen som lokal kulturmiljøforvalter. Innlandet fylkeskommune støtter derfor lovforslagets endring av hjemler i plan- og bygningsloven som legger til rette for kommunal myndighetsutøvelse for kulturmiljø.

Innlandet fylkeskommune støtter i hovedsak lovutvalgets konklusjon og lovforslag om ansvar og oppgavefordeling. Økt ansvar og nye oppgaver til blant andre fylkeskommunen forutsetter imidlertid at kapasitet og økonomiske ressurser forskyves tilsvarende. Dette er beskrevet nærmere i kapitelet om administrative og økonomiske konsekvenser nedenfor.

Nye ansvarsområder for fylkeskommunen

De fire store middelalderbyene

Norge har åtte middelalderbyer: Bergen, Trondheim, Stavanger Oslo, Tønsberg, Skien, Sarpsborg og Hamar. I forbindelse med regionreformen og overføring av oppgaver i 2020 fikk fylkeskommunene ansvar for de fire minste av disse byene; Hamar, Sarpsborg, Skien og Stavanger. Øvrige byer ble ført på en liste over kulturmiljø som Riksantikvaren har et særlig ansvar for. Klima- og miljødepartementet forutsetter likevel at ansvaret for de fire største middelalderbyene også etter hvert skulle overføres til fylkeskommunen. I NOU for ny kulturmiljølov er lovutvalget tydelig på at en overføring av ansvaret for middelalderbyene vil være i tråd med hovedlinjen i ansvarsfordelingen som lovforslaget legger til grunn. Dagens fordeling av ansvar medfører, som omtalt ovenfor, kompliserte forvaltningsprosesser.

Innlandet fylkeskommune vurderer at en overføring av ansvar også for de fire største middelalderbyene til fylkeskommunen vil effektivisere og forenkle forvaltningen. Etter dagens fordeling av ansvar er fylkeskommunen myndighet for automatisk fredete kulturminner, herunder også de fire små middelalderbyene. Riksantikvaren er myndighet for de fire store middelalderbyene. Norsk Institutt for kulturminneforskning (NIKU) har ansvar for undersøkelser av middelalderbyer. Tiltakshavere som skal gjennomføre tiltak som både berører en større middelalderby og kulturminner som er automatisk fredet, men ikke fra middelalderen, må i dag forholde seg til alle aktørene som er omtalt ovenfor. Ved overføring av forvaltningsansvar til fylkeskommunen og undersøkelsesansvar til forvaltningsmuseene vil de samme tiltakshaverne kun måtte forholde seg til to aktører.

Der Riksantikvaren er forvaltningsmyndighet i dag er Klima- og miljødepartementet klageinstans.

En overføring av ansvar vil derfor også medføre at tiltakshaver vil ha én førsteinstans og én klageinstans å forholde seg til. Fylkeskommunen vurderer det generelt som viktig at Riksantikvaren er klageinstans med tanke på nærhet til beslutningsprosessene. En overføring av ansvar vil også legge til rette for dette.

Figur 5: Domkirkeruinene i middelalderbyen Hamar. Foto: Torill Skillingsaas Nygård, Innlandet fylkeskommune.

I saker etter plan- og bygningsloven skal fylkeskommunene i dag innhente uttalelse fra Riksantikvaren ved tiltak i en større middelalderby. Dersom søknaden om byggetillatelse eller planforslaget er i strid med nasjonale interesser, skal fylkeskommunene fremme klage eller innsigelse på vegne av Riksantikvaren. Fylkeskommunen er da i en situasjon der myndigheten ligger hos Riksantikvaren og fylkeskommunen ikke kan opptre på et selvstendig grunnlag. I enkeltsaker oppstår det også uheldige forvaltningsrettslige situasjoner dersom Riksantikvaren som klageinstans må behandle klagen på, eller innsigelsen til, et tiltak eller en plan som de allerede har tatt stilling til for sitt ansvarsområde.

Innlandet fylkeskommune har allerede forvaltningsansvar for middelalderbyen Hamar etter dagens lov, og har gode erfaringer med dette. Vi støtter derfor en overføring av de fire store middelalderbyene til fylkeskommunene, slik at forvaltningspraksis blir lik i hele landet.

Forvaltningsansvar for kirker

Forvaltning av kirker og kirkesteder er i dag preget av en kompleks ansvarsfordeling mellom mange aktører. Riksantikvaren er myndighet for kirkebygninger etter kulturminneloven. Kulturlag
NOU 2025:3 Ny

og andre deler av kirkestedet forvaltes av fylkeskommunene, med unntak av enkelte utvalgte objekter. I tillegg er flere andre aktører og høringsparter involvert som følge av flere overlappende regelverk. Fylkeskommunen har for eksempel ansvar for å påse at hensyn til kirkers omgivelser blir ivarettatt i prosesser etter plan- og bygningsloven. Lovutvalget vurderer på bakgrunn av dette, at det helt klart er behov for en ny forvaltningsstruktur for kirker i den nye loven, og at det er avgjørende argument som taler for at forvaltningsansvaret for kirker og kirkesteder bør ligge hos fylkeskommunen og Sametinget.

Innlandet fylkeskommune støtter lovutvalgets begrunnelse for at fylkeskommunen bør overta forvaltningsansvaret for kirker og kirkesteder i sin helhet. Dagens fragmenterte forvaltningssystem, med ulike vernekategorier og mange aktører, vurderes verken som effektivt eller hensiktsmessig. Hovedlinjen med å forenkle forvaltningen ved å samle flest mulig av oppgavene og myndighetsutøvelsen til det regionale forvaltningsnivået, er et argument for at også kirker og kirkesteder i sin helhet skal forvaltes av fylkeskommunen. I tillegg gjør argumenter om nærhet, klageinstans med videre seg gjeldende tilsvarende som omtalt for middelalderbyene ovenfor. Forvaltning av kirker er ikke mer faglig komplekst enn andre typer kulturminner og kulturmiljø.

Innlandet har 192 kirker, hvorav 78 er oppført før 1850. I tillegg er 48 kirker oppført etter 1850 listeført.² En overføring av ansvar for kirker og kirkesteder i sin helhet fra Riksantikvaren til Innlandet fylkeskommune vil derfor medføre en vesentlig økning av forvaltningsansvaret som forutsetter behov for styrking av ressurser i form av kompetanse og økonomiske ressurser.

Forvaltningsansvar for særlige typer kulturmiljø

I lovforslaget videreføres gjeldende prinsipp om at Riksantikvaren skal ha forvaltningsansvar for enkelte kulturmiljø. Hvilke kulturmiljø dette gjelder avgjøres etter kriterier som departementet fastsetter i forskrift. I Innlandet gjelder dette forvaltningen av Kongsvinger festning. Innlandet fylkeskommune vurderer det som lite hensiktsmessig for kulturmiljøforvaltningen at Riksantikvaren fremdeles skal ha anledning til å være myndighet for enkelte utvalgte kulturmiljø. Ordningen medfører at ulike aktører må forholde seg til flere kulturmiljømyndigheter for kulturmiljø av samme karakter. I Kongsvinger forvalter allerede fylkeskommunen festningens forterreng og Øvrebyen, og vurderer det som hensiktsmessig for alle aktører at kulturmiljøet som helhet har en lik forvaltningspraksis.

Figur 6: Nes kirke i Brandbu, Gran kommune.
Foto: Andreas Nilsson, Nilsson cinematics

Samarbeid

Fylkeskommunen har i dag plikt til å underrette Riksantikvaren dersom fylkeskommunen vil fatte en beslutning i strid med faglige tilrådninger knyttet til nasjonale og vesentlige regionale kulturmiljøinteresser. Dette gjelder både når forvaltningsmuseenes eller NIKUS faglige tilrådninger ikke blir fulgt av fylkeskommunen, og når interne, faglige tilrådninger ikke blir fulgt i administrative eller politiske vedtak. Riksantikvaren kan overta myndighet i slike saker. Lovutvalget vurderer det som nødvendig at Riksantikvaren som statlig organ kan gripe inn og overta saker, og foreslår å videreføre underretningsplikten i gjeldende lov. Plikten til å underrette Riksantikvaren foreslås imidlertid avgrenset til å gjelde nasjonale kulturmiljøinteresser. Utvalget mener videre at det må gå fram av loven at fylkeskommunen, i tråd med gjeldende praksis, skal be universitetsmuseet om faglig tilrådning som grunnlag for beslutninger om inngrep i automatisk freda jordfaste kulturminner.

Innlandet fylkeskommune støtter en videreføring av underretningsplikten, samt at denne avgrenses til nasjonale kulturmiljøinteresser. Det vurderes videre at samarbeidsplikten mellom fylkeskommune og forvaltningsmuseum er et viktig verktøy for gode, faglige vurderinger i spørsmål som gjelder tillatelse til inngrep i automatisk freda jordfaste kulturminner. Fylkeskommunen vil likevel understreke at fylkeskommunen må ha rom for å foreta egne vurderinger som kan gå imot den faglige tilrådingen fra forvaltningsmuseet.

2.1.2 Verdensarv

Kulturmiljøutvalget konkluderer med at forslag til ny kulturmiljølov sammen med virkemidlene i plan- og bygningsloven samt naturmangfoldloven er tilstrekkelig til å ivareta verdensarven.

Innlandet fylke rommer flere viktige verdensarvverdier som speiler både kulturhistorie og levende tradisjoner. Røros bergstad og Cirkumferensen er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste som et helhetlig bergstads- og kulturlandskap der gruvedrift, bymiljø i tre og omlandets jordbruk danner et unikt vitnesbyrd om samspillet mellom naturressurser og samfunnsorganisering gjennom flere hundre år. Samtidig er norsk seterkultur, som står sterkt i Innlandet, nylig innskrevet på UNESCOs liste over immateriell kulturarv. Den levende tradisjonen med seterdrift – beitebruk, dyrestell, ysting og fortellinger – ivaretar både identitet, kulturlandskap og biologisk mangfold. I tillegg pågår det et målrettet arbeid for å løfte villreinen og de historiske fangstlandskapene i Sør-Norge fram som mulig verdensarv. Her står kombinasjonen av unike naturverdier og rike kulturspor fra forhistorisk villreinfangst sentralt, men en eventuell nominasjon forutsetter at villreinens leveområder og trekkveier sikres bedre.

Figur 7: Slagghauger på smeltehytta Femundshytta. Femundshytta ble skrevet inn på UNESCOs verdensarvsliste sammen med innskrivinga av cirkumferensen i 2010, og fredes høsten 2025. Foto: Torill Skillingsaas Nygård, Innlandet fylkeskommune.

Kulturmiljøutvalget konkluderer med at forslag til ny kulturmiljølov sammen med virkemidlene i plan- og bygningsloven samt naturmangfoldloven er tilstrekkelig til å ivareta verdensarven. Under følger noen merknader til utredningen vedrørende verdensarv.

Utvalget konkluderer blant annet med at en egen fredningskategori for verdensarv vil være utfordrende å utvikle, fordi de norske verdensarvstedene er svært ulike. Dette er vi ikke uenige i, og vi ser utfordringene som ligger i å utvikle en felles paragraf for så forskjellige områder.

Videre drøftes mulighetene for en egen hensynsregel i kulturmiljøloven om at eksempelvis kommuner og statlige etater skal ivareta verdensarvverdier i kommunal planlegging og andre forvaltningsvedtak. Etter vårt syn ville dette være et godt verktøy, som også vil styrke regionalforvaltningens myndighet til å ivareta verdensarvverdiene gjennom plansaksbehandling. Utvalget legger imidlertid til grunn at verdensarven i seg selv er så viktig for kommunene, og har så høy status, at en slik regel ikke vil styrke verdensarvinteressene i møte med andre hensyn. Denne konklusjonen er fylkeskommunen ikke enig i. Utvalget argumenterer videre med at verdensarvområdene er ønsket av vertskommunene, fordi den gir status og trekker turisme til stedet. Samtidig erkjennes det at det er ulike praksis og bruk av tilgjengelige virkemidler i loven i kommunene.

Fylkeskommunen er enig i at betydningen av verdensarven i stor grad er forstått i mange av vertskommunene, men det er svært stor variasjon i kompetanse og kapasitet mellom kommunene. Likeledes er det stor variasjon i hvilken grad de ulike kommunene opplever verdiskaping generert av verdensarv. Dette kan bidra til å påvirke både eierskap og forståelse for verdensarvstatusen, og hvordan dette hensynet vektas opp mot andre samfunnsinteresser. Det er også en realitet at dersom sterke samfunnshensyn som arbeidsplasser, fornybar energi (og strømpriser) og

industriutvikling/næringsutvikling settes opp mot vernehensyn vil det være utfordrende for enkeltkommuner å prioritere vern. Særlig gjelder dette distriktskommunene som ofte har demografiske utfordringer. Regionalforvaltningen og statsparten må ta innover seg at verdensarv er et stort ansvar for den enkelte kommune, som forvalter av verdens kulturarv og det internasjonale ansvar statsparten har påtatt seg gjennom ratifisering av verdensarvkonvensjonen. De fleste kommunene har tatt på seg dette ansvaret, men det er likevel nødvendig at statsparten gjennom regional og statlig kulturmiljøforvaltning strekker seg langt for å hjelpe kommunene og sørge for at forpliktelsene verdensarvkonvensjonen følges opp av tilstrekkelige juridiske hjemler.

Under punkt 19.6.3.3. Nasjonal, regional eller lokal verdi eller interesse i utredningen av den nye hjemmelen for vedtaksfredning (§22) anbefaler utvalget at både den internasjonale, nasjonale, regionale og lokale interessen er kriterium for vedtaksfredning i hjemmel av §22. I kapittel 41 Merknader til dei enkelte føresegnene er imidlertid kun nasjonal, regional og lokal verdi nevnt. Det er viktig at det kommer tydelig fram av loven at også internasjonal verdi omfattes av bestemmelsen og er grunnlag for fredning, slik at det ikke oppstår tvil rundt dette i ettertid.

2.1.3 Ulike verneformer

Automatisk fredning

Lovutvalget foreslår en rekke endringer for automatisk fredete kulturminner. De mest vesentlige endringene er knyttet til endring av alderskriteriet for ulike typer kulturmiljø.

Flertallet i lovutvalget foreslår å utvide grensen for automatisk fredete kulturminner fra 1537 til 1650. Begrunnelsen for å utvide fredningsgrensen er at kunnskaps- og opplevelsespotensialt for jordfaste kulturminner fra tiden etter 1537 er stort. I lovforslaget er det også lagt til grunn at ved utgraving av automatisk fredete kulturlag, det vil si fra 1650 eller eldre, skal også kulturlag fram til 1850 behandles som om de var fredet. Videre er det foreslått at fylkeskommunen og Sametinget ut over dette får generell adgang til å undersøke jordfaste kulturminner fram til og med 1850, der de vurderer at dette er nødvendig for å få kunnskap om kulturminner med høy kulturhistorisk verdi. Dette kan være styrt av fylkeskommunale satsninger eller faglige programmer – for eksempel knyttet til minoriteter, husmannsplasser, setre eller lignende.

Innlandet fylkeskommune stiller seg positive til å endre innslagspunktet for automatisk fredning fra 1537 til 1650. Dette har potensiale for å øke kunnskapen om en historisk periode som i mindre grad er kjent. Fylkeskommunen vurderer at endringene vil medføre behov for økte ressurser hos kulturmiljøforvaltningen, samtidig som tiltakshaver i noen tilfeller vil få en økt belastning. Bruk av faglige programmer har imidlertid potensiale for å i større grad prioritere om og hvordan et område skal undersøkes enn i dag. Dermed vil totalbelastningen for samfunnet

ikke nødvendigvis øke. Økonomiske støtteordninger for arkeologiske undersøkelser og utgravninger for mindre private tiltak og enkelte øvrige spesifiserte tiltak videreføres.

Innlandet fylkeskommune stiller seg også bak forslaget om å gi fylkeskommunene en generell adgang til å undersøke kulturlag fram til og med 1850. Dette gjelder ikke alle jordfaste kulturminner, kun kulturlag. Kulturlagene omfattes ikke av automatisk fredning, med det gis altså anledning til å undersøke dem. Fylkeskommunen kan *ikke* kreve at tiltakshaveren dekker kostnadene for dette, men har samtidig selv anledning til å vurdere hvilke saker – herunder også hvor mye ressurser – som skal prioriteres til dette.

Figur 8: Fangstanlegget på Storhøa i Engerdal kommune. Foto: Kjetil Skare, Innlandet fylkeskommune

Det er foreslått en bestemmelse som gir hjemmel til å presisere og justere de kulturhistoriske verdiene i et automatisk fredet kulturminne. Dette er et godt verktøy for en hensiktsmessig forvaltning av kulturminner, og vil være konfliktdempende. Fylkeskommunen mener det er naturlig at denne presiseringshjemmelen skal sortere under fylkeskommunens ansvar.

Lovutvalget foreslår at kirker oppført før 1850 omfattes av automatisk fredning. Det vurderes som positivt at kirker vernes med de vanlige virkemidlene etter loven og ikke lenger skal omfattes av særlige regler om listeføring. Det vises til merknader til § 15 om automatisk fredete kulturmiljø.

Fredning ved vedtak

Lovutvalgets forslag til bestemmelser for fredning ved vedtak er i det vesentlige en videreføring av gjeldende lov. Det foreslås imidlertid å innføre en ny bestemmelse som legger til rette for at fylkeskommunen på selvstendig grunnlag kan frede enkelte typer kulturmiljø ved vedtak.

Forenklet fredning

Lovforslaget foreslår å innføre en egen hjemmel for forenklet regionalt vern for kulturminner av vesentlig regional interesse. Hensikten med bestemmelsen er at det skal være en verneklasse for byggverk og gjenstander m.v. mellom kommune og stat. Fredningene i regional regi er i utgangspunktet begrenset til eksteriørvern.

Innlandet fylkeskommune stiller seg i utgangspunktet positive til å innføre verneformen forenklet fredning. Fredningsformen har potensiale for å styrke statusen til, og engasjementet rundt, kulturmiljø av regional interesse. Videre er det naturlig å se fredningsformen i sammenheng med kartlegging og prioritering av kulturmiljø i regionale planer. Fylkeskommunen ser imidlertid behov for noen endringer av ordlyden i bestemmelsen. Det er for eksempel naturlig at begrepsbruken i bestemmelsen knyttes til kulturminner som enkeltobjekt, da

ordlyden legger opp til at det er slike som kan fredes. Videre bør begrepsbruken justeres slik at bestemmelsen ikke bare knyttes mot bygninger, men også kan innlemme andre typer kulturminner. Da kan også enkelte former for listeførte kulturminner, kulturminner med verneavtaler med videre fases ut.

Vern ved avtale

Det vurderes det som vesentlig at fredningsformen i navngivelse og kriterier for fredning får en form som gir verdiene som ivaretas en likestilt betydning med fredninger etter vedtak. Videre er det behov for at prosessen knyttet til fredningsformen blir en reell forenkling. Se nærmere vurdering av foreslått bestemmelse i merknader til § 24.

Figur 9: Det freda fartøyet Skibladner. Foto: Innlandet fylkeskommune

Lovutvalget har vurdert om avtaler bør være et virkemiddel for vern i loven. I dag er for eksempel avtalebasert vern praksis for vern av fartøy. Verneformen innebærer at det inngås en privatrettslig avtale om vern av et fartøy mellom eier og Riksantikvaren. Avtalen gir eier rett til å søke om tilskudd fra tilskuddsordningen for fartøy og medfører også flere andre rettigheter etter annet lovverk. Dersom eier sier opp avtalen har det offentlige ikke rett til å trekke tilbake tilskudd. Lovutvalget konkluderer med at vern av kulturmiljø som hovedregel bør skje gjennom vanlige forvaltningsrettslige virkemiddel som automatisk fredning og vedtak om fredning. På denne måten sikrer loven sentrale forvaltningsrettslige verdier som kontradiksjon, klagerett, åpenhet og rettssikkerhet. Videre påpeker utvalget at bruk av de ordinære virkemidlene i kulturmiljøloven og vern etter plan- og bygningsloven vil legge til rette for et mer systematisk og samordna vern. Innlandet fylkeskommune støtter denne vurderingen.

2.1.4 Samtykke til riving av bygning oppført i tiden før 1850

Det følger i dag av kulturminneloven § 25 andre ledd, at kommunene har plikt til å sende søknad om riving eller vesentlig endring av en bygning oppført før 1850 til fylkeskommunen.

Fylkeskommunen gir ved mottak av slike saker en rådgivende uttalelse til kommunen. I

lovforslaget foreslås det en ordning der kulturmiljømyndigheten må gi samtykke til riving eller vesentlig endring av bygninger oppført før 1850. I de tilfellene der fylkeskommunen ikke kan gi samtykke skal fredning etter § 24 iverksettes av fylkeskommunen innen 6 uker.

Forslaget er tenkt å adressere utfordringen med at kommunene i dag ikke har det nødvendige hjemmelsgrunnlaget til å kunne gi avslag i saker hvor store kulturminneverdier går tapt, med mindre det aktuelle kulturminnet allerede er omfattet av et formelt vern. Fylkeskommunen er positive til intensjonen om å sikre en kulturminnetype som i liten grad er ivaretatt av lovverket, og hvor myndighetene i dag ikke har gode styreverktøy. Innlandet fylkeskommunen vurderer likevel lovutvalgets forslag som lite hensiktsmessig, og at det går på tvers av intensjonen i stortingsmelding nr 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*, som plasserer kommunen som en tydelig og selvstendig aktør i kulturmiljøforvaltningen. Forslaget går etter vår vurdering for langt i plasseringen av avgjørelsesmyndighet hos fylkeskommunen, og fratar kommunen et viktig rom for selvråderett over egen bygningsmasse. Selv om vi som kulturminnemyndighet kan oppleve det som utfordrende at kommunene ikke lytter til våre råd, er det viktig at kommunen i mange saker likevel beholder dette ansvaret. Det som da er viktig at de gis det nødvendige verktøyet gjennom plan- og bygningsloven til å kunne hjemle et avslag der de selv og vi mener det er strengt nødvendig.

KOSTRA-tall for Innlandet i 2024 viser at fylket hadde 28 meldinger om riving eller vesentlig endring av bygninger oppført før 1850 i 2024. På grunn av kapasitetsutfordringer etter oppgaveoverføringen i 2020, har Innlandet fylkeskommune de siste fem årene kun uttalt seg i saker der bygninger allerede er underlagt en form for vern etter plan- og bygningsloven, eller hvis kommunen selv spesifikt ber om det. Det reelle tallet på antall slike saker i Innlandet er derfor langt høyere. Fylkeskommunen vurderer at det likevel kun er et fåtall av disse sakene som egner seg for foreslått fredningsprosess.

Samtidig er det uheldig dersom kulturmiljøverdiene knyttet til denne kulturmiljøtypen går tapt, men Innlandet fylkeskommune mener dette best ivaretas ved at kommunene gis et tilstrekkelig hjemmelsgrunnlag i plan- og bygningsloven slik at de kan styre utviklingen i sitt område. For å sikre viktige kulturmiljøverdier mener vi det vil være tilstrekkelig for fylkeskommunen å ha anledning til å midlertidig frede eller nedlegge midlertidig forbud mot riving til det er avklart hvorvidt det skal gjennomføres en fredning. Temaet er utdypet i merknader til § 44.

2.1.5 Fjerning av rett til tilskudd

Eiere av fredete bygninger har i dag en rett på tilskudd dersom kulturmiljømyndigheten stiller fordyrende vilkår i et vedtak om dispensasjon jamfør kulturminneloven § 15 andre ledd. I lovforslaget foreslås denne rettigheten endret til en ren behovsprøvd tilskuddsordning.

Innlandet fylkeskommune vurderer at dette reiser et mer prinsipielt spørsmål om fordeling av kostnader ved å eie og ta vare på fellesskapets kulturarv. Fylkeskommunen mener eiere bør ha rett til tilskudd for å ivareta kulturarv. En slik rettighet er også, på et overordnet plan, viktig for å sikre forutsigbare rammer for statlige prioriteringer til formålet over statsbudsjettet. En kan-regel

gir ikke forutsigbarhet til eier av kulturminnet, og kan føre til ulik praksis mellom fylkeskommunene.

Figur 10: Eiere av freda bygg må sikres videreføring av viktigerettigheter. Her den fredete gården Uppigard Sulheim i Bøverdalen, Lom kommune. Foto Live Andrea Sulheim, Norsk fjellsenter.

I Innlandet ligger omtrent en fjerdedel av landets freda bygninger. En stor andel av eierne av disse er privatpersoner som er pålagt et stort ansvar for å ivareta noe vi jo definerer som en felles kulturarv, altså på vegne av oss alle. Mange av eierne har ikke selv vært involvert i fredningsprosesser og hatt mulighet til å si sin mening om hva dette vil medføre av konsekvenser for seg. I mange tilfeller er det snakk om fredninger fra 1924 og påfølgende år, hvor eierne ble pålagt en fredning uten medvirkning i forkant. For mange omfatter dette også uthus og driftsbygninger som det er utfordrende å finne ny bruk for i dagens landbruk, og som derfor er rene utgiftsposter for eiere som allerede driver landbruk i marginale områder.

I forbindelse med nødvendige tiltak setter vi som kulturminnemyndighet fordyrende krav til gjennomføringen. Det er derfor svært viktig at staten er tydelige på at de fortsatt vil ta ansvar for de merkostnadene som privatpersoner pålegges som forvaltere av vår felles kulturarv. Vi er videre bekymret for at en kan-formulering på sikt vil kunne påvirke statens vilje til å opprettholde tilskuddsordningen for denne kulturminnekategorien. Vi har forståelse for at det kan finnes private eiere, med en kommersiell virksomhet knyttet til bruken, som vi kanskje burde forvente at kunne håndtert slike merkostnader selv. Vi vil oppfordre departementet til å vurdere om enkelte private eiere kanskje burde ekskluderes fra et rettighetsbasert krav til kostnadsdekning. Samtidig gjør vi da oppmerksomme på at en eventuell definering av en eller flere slike grupper ikke må knyttes opp til kommersiell drift på en slik måte at det ekskluderer bygg som inngår som del av landbruksnæringen.

2.1.6 Melde- og undersøkelsesplikt

Lovforslaget viderefører i det vesentlige gjeldende melde- og undersøkelsesplikt i områder med funnpotensial. Fylkeskommunen vurderer at det er hensiktsmessig med en bedre avklaring, og utvidelse, av rammene for «mindre utgravninger» utført av fylkeskommunen i forbindelse med registrering. Dette kan bidra til økt effektivitet i forvaltningen og begrense kostnader for tiltakshaver. Tilsvarende ser fylkeskommunen behov for avklaring, og utvidelse, av rammene for «utsatte undersøkelser». Temaet er nærmere omtalt i merknader til §§ 46 og 47.

2.1.7 Dekningsplikt

Tiltakshaver har i dag plikt til å dekke kostnader knyttet til registrering og undersøkelser, samt retting av ulovlig gjennomførte tiltak knyttet til automatisk fredete kulturminner. Denne dekningsplikten er i det vesentlige foreslått videreført i lovforslaget. Det foreslås imidlertid en utvidelse av hvilke tiltak dekningsplikten ikke skal gjelde for. Visse tiltak i landbruket og reindriften er foreslått unntatt dekningsplikt.

Lovutvalget understreker i merknadene til den foreslåtte bestemmelsen at det er nødvendig med videre utredninger av reglene om dekning av kostnader. Dette bør gjøres av departementet fordi det har en budsjettmessig og politisk side. Innlandet fylkeskommune støtter lovutvalgets vurderinger knyttet til dekningsplikt, og har omtalt temaet nærmere i merknader til § 48.

2.1.8 Transportminner

Lovforslaget åpner opp for en ny samlekategori kulturminner som kan fredes – transportminner. Dette gjelder bevegelige kulturminner som for eksempel biler, fartøy og tog. Innlandet fylkeskommune støtter innføringen av transportminner i loven. Det er vesentlig at bevegelige likestilles som kulturminner etter kulturmiljøloven. Det anbefales at begrepet «transportminner» erstattes av «bevegelige kulturminner» som gir bedre rammer for forvaltning av denne typen kulturminner jamfør merknader til § 4.

Muligheten til å pålegge istandsetting etter naturskade og utvide forkjøpsretten til også å omfatte transportminner kan styrke vernearbeidet. Effekten vil imidlertid være avhengig av muligheten til økonomisk kompensasjon til eiere som pålegges tiltak.

Innlandet fylkeskommune vil understreke at det er vesentlig at avtalebasert vern utgår, og at dette kan erstattes av forenklet fredning jamfør § 24. Innføring av transportminner i loven vil medføre behov for økte ressurser i kulturmiljøforvaltningen.

2.1.9 Løse kulturminner

Lovutvalget foreslår i hovedsak en videreføring av gjeldende rett i reguleringen av løse kulturminner i lovforslaget. Prinsippet om at forvaltningsmuseene har ansvaret for løse kulturminner, men at fylkeskommunene fortsatt er mottaker ved funn av slike kulturminner støttes. I forslaget gis fylkeskommunen ansvaret for finnerlønn. Innlandet fylkeskommune vurderer dette som uheldig. Fastsettelse av finnerlønn bør sortere under forvaltningsmuseenes ansvar – i likhet med all annen forvaltning av løse kulturminner.

I forslaget om løse kulturminner har flertallet foreslått en indirekte fredningsgrense på 1650 for alle løse kulturminner bortsett fra samiske, som er gitt en grense på 1917 som i dag. Grensen på

1650 omfatter også minoriteters kulturminner, men i realiteten vil dette ramme svært få løse kulturminner fra enkelte minoritetsgrupper gitt deres historier i Norge. Lovforslaget åpner imidlertid for at minoriteters kulturminner kan fredes ved vedtak etter § § 23 og 24. Innlandet fylkeskommune mener dette kan være en god løsning med forbehold om at saksbehandlingsreglene for slike fredninger kan gjøres mindre omfattende.

Figur 11: Gjenstander engasjerer innbyggere i alle aldre, også barn og unge. Her fra Innlandet fylkeskommunes "Sandkasseprosjekt", hvor barn får mulighet til å lete etter kopier av gjenstander fra alle epoker. Foto: Torill S. Nygård, Innlandet fylkeskommune

2.1.10 Metallsøk

Innlandet fylkeskommune opplever stor og økende interesse for søk etter løse kulturminner med metallsøker. Fylkeskommunen har god kontakt med miljøet for metallsøk og opplever at de fleste forholder seg til gjeldende lovverk. Gjenstandene som blir funnet er en kilde til viktig kunnskap om kulturmiljø i fylket.

Etablert praksis for søk etter løse kulturminner med metallsøker fungerer godt. Det imøteses en tydeliggjøring av dagens praksis i loven, og fylkeskommunen stiller seg negativ til et eventuelt forbud mot metallsøk. Temaet er nærmere omtalt i merknader til § 36.

2.1.11 Forsikring, gebyr og virkemidler ved lovbrudd

Lovutvalget foreslår en ordning som gir eiere av kulturmiljø større anledning til å få forsikret

kulturminner innenfor en rimelig kostnadsramme. Dette forslaget støttes.

Lovutvalget vurderer at det ikke skal fremmes forslag om gebyr- og sektoravgifter for kulturmiljøfeltet. Til grunn for denne beslutningen legger lovutvalget vekt på at den totale virkemiddelkostnaden kan bli uproporsjonal som følge av sumvirkningen av vedlikeholdsplikt, manglende kostnadsdekning for antikvariske merkostnader, økte forsikringskostnader, og fravær eller innskrenking av tidligere skattefritak dersom det blir innført gebyr- og sektoravgifter. Denne vurderingen støttes.

Fylkeskommunen stiller seg også positiv til at lovutvalget foreslår lovbruddsgebyr og dagmulkt hjemmel, samt at foreldelsesfristene foreslås utvidet. Det er positivt at virkemiddel- og sanksjonsapparatet kompletteres og at det i større grad åpnes for administrative oppfølgingsmuligheter som alternativ til anmeldelser og andre sanksjoner.

2.1.12 Endringer i plan- og bygningsloven

Lovutvalget vurderer at vern gjennom arealplanlegging er et virkemiddel som i mange tilfeller vil kunne gi et tilstrekkelig vern for kulturmiljø. Det er likevel behov for å tydeliggjøre og styrke regelverket på noen områder. Utvalget foreslår derfor endringer i plan- og bygningsloven som legger til rette for vern av kulturmiljø i kommuneplanens arealdel, samt mulighet for å avslå søknader om riving av bygninger med viktige ytre kulturhistoriske, arkitektoniske og andre kulturelle verdier. Videre foreslås tydeliggjøring og styrking av kulturmiljø ved presisering og endring av bestemmelser om ansvar, pålegg om tiltak ved forfall og mulighet til unntak fra tekniske krav. Innlandet fylkeskommune støtter de foreslåtte endringene med de presiseringene som går fram av kommentarer til de enkelte bestemmelsene.

2.2. Administrative og økonomiske konsekvenser

Lovutvalget har ikke gjort en konkret vurdering av administrative, økonomiske eller andre samfunnsøkonomiske konsekvenser som følge av lovforslaget. Innlandet fylkeskommune har heller ikke hatt anledning til å gjøre konkrete vurderinger av dette i høringsperioden fylkeskommunen har hatt til disposisjon for å avgi uttalelsen. Fylkeskommunen vil likevel i det følgende gjøre innledende vurderinger av lovforslagets administrative og økonomiske konsekvenser basert på NOU og lovforslaget. Fylkeskommunens erfaringer med oppgaveoverføring i forbindelse med regionreformen ligger også til grunn for vurderingene. Det understrekes at følgende vurderinger er basert på antagelser og erfaring, ikke kvantitative og/eller kvalitative analyser.

2.2.1 Generelle administrative og økonomiske konsekvenser av ny kulturmiljølov

Det framgår av lovutvalgets mandat og arbeid at forslaget til ny kulturmiljølov ikke har til hensikt å innføre omfattende endringer eller utvidelser av norsk kulturmiljøforvaltning. Lovarbeidet tar blant annet sikte på å gjøre loven tydeligere og mer tilgjengelig, samt sikre en mer enhetlig og effektiv kulturmiljøforvaltning. I tillegg er regelverket på noen områder søkt tilpasset praksis, samt utviklingen innenfor kulturarvsektoren og tilgrensende forvaltningsområder. Forslag til ny

lov kan slik, ifølge lovutvalget, kunne forebygge tap av kulturmiljøverdier i form av både kunnskap og økonomisk verdi.

Lovutvalget mener at forslagene i avgrenset grad vil øke kostnadene. I lovforslaget er det ikke gjort en omfattende drøfting av tilskuddsmidler eller andre økonomiske virkemidler, men lovutvalget presiserer at økt tilskudd er et egnet virkemiddel for å forbedre vernet av kulturmiljø. Lovforslaget vurderes til å ha potensiale for å realisere de administrative og til dels økonomiske gevinstene lovutvalget ønsker å fremme. Videre vurderes det at kostnadene av endringene for samfunnet som helhet har potensiale for å være avgrenset.

Enkelte av endringene i lovforslaget har likevel potensiale for å medføre større belastning på forvaltningsorganene som omfattes av loven, og har også potensiale for samfunnsøkonomiske konsekvenser. Dette vil bero på flere forhold som for eksempel hvilke kulturmiljø og kunnskap om disse som er framtreddende i et område. Videre vil demografi, geografi og organisering av forvaltningsorganet, eier/bruker med flere ha betydning for de faktiske administrative og økonomiske virkningene av lovforslaget.

Innlandet fylkeskommune vurderer at det særlig er en eventuell overføring av ansvar for forvaltning av ansvar for middelalder og kirker som har potensiale for å medføre vesentlige konsekvenser for fylkeskommunen. Videre vil en eventuell bestemmelse om samtykke eller forenklet fredning ha potensiale for vesentlige konsekvenser i form av behov for økte ressurser. Disse endringene kan i særlig grad medføre behov for økte ressurser for å ivareta Innlandet fylkeskommunes forvaltningsoppgaver som regional kulturmiljømyndighet. Erfaringene fra regionreformen er at det ved overføring av oppgaver fra staten ikke fulgte med tilstrekkelig med ressurser til fylkeskommunen. Dette må ivaretas ved en eventuell iverksetting av lovforslaget.

2.2.2 Konsekvenser av forslaget for arbeidet med automatiske fredete kulturmiljø

En endring av alderskriteriene for automatisk fredning som omtalt ovenfor vil føre til at flere eiere og tiltakshavere må melde fra om og/eller søke om tillatelse til inngrep. Tiltakshaver skal som et utgangspunkt dekke kostnadene for arkeologiske undersøkelser. En endring av alderskriteriet vil kunne føre til noe økte kostnader for arkeologiske undersøkelser for tiltakshaver og stat (gjennom tilskudd). Lovutvalget viser samtidig til at mange kulturminner fra perioden 1537 til 1650 trolig finnes i de samme områdene som det er kulturminner fra før 1537. Dette innebærer at det hadde blitt stilt krav om undersøkelse av området uavhengig av endring av alderskriteriet. Merkostnaden er i disse tilfellene i det vesentlige knyttet til tilfeller hvor sporene starter etter 1537.

Fylkeskommunen mener det må forventes et økt behov for ressurser til saksbehandling som følge av endring av alderskriteriet. Samtidig åpner lovforslaget for mulighet til å spesifisere verneverdier og gir større anledning til å velge ut hva som skal graves ut med utgangspunkt i faglige programmer utarbeidet av forvaltningsmuseene. Dette innebærer, etter fylkeskommunens vurdering, at konsekvensene for tiltakshavere og samfunnet som følge av endringen blir moderat. Videre vil foreslått omorganisering, som omtalt ovenfor, øke effektiviteten i systemet totalt.

Utvalget foreslår en automatisk fredning av kirker fram til 1850, slik at dagens listeførte kirker blir

NOU 2025:3 Ny

formelt fredet, og at fylkeskommunene overtar forvaltningsansvaret fra Riksantikvaren. Videre foreslår lovutvalget også, som omtalt ovenfor, å overføre ansvaret for de fire store middelalderbyene mv til fylkeskommunene. Konsekvenser av dette er nærmere omtalt ovenfor i kapittel 2.1.1.

Innlandet fylkeskommune støtter i det vesentlige lovforslaget for automatisk fredete kulturmiljø. Endringer i hva som skal defineres som automatisk fredete kulturmiljø og hvem som har myndighet og ansvar for disse er viktige tiltak for å sikre en forutsigbar og effektiv kulturmiljøforvaltning som møter relevante samfunnsutfordringer for kulturmiljø i fylket.

Innlandet fylkeskommune vurderer samtidig at lovforslagets endringer knyttet til automatisk fredete kulturmiljø samlet sett har potensiale for vesentlige administrative og økonomiske konsekvenser for fylkeskommunen spesielt, og for kulturmiljøforvaltningen generelt.

2.2.3 Konsekvenser for arbeid med andre typer kulturmiljø

De mest vesentlige administrative og økonomiske konsekvensene knyttet til kulturmiljø som ikke er automatisk fredet følger av lovforslagets forslag om forenklet fredning, samtykke/fredning for bygninger oppført i perioden fram til 1850 og utvidelse av hvilke bevegelige kulturminner som kan omfattes av fredning etter loven.

Foreslått bestemmelse om samtykke jamfør foreslått bestemmelse § 44 har, etter Innlandet fylkeskommunes vurdering, potensiale for å medføre vesentlige administrative konsekvenser for flere aktører i kulturmiljøforvaltningen. Fylkeskommunen viser derfor til foreslått vurdering av bestemmelsen ovenfor, samt utdypende vurdering av bestemmelsen i uttalelsens tredje del.

Innlandet fylkeskommune vurderer at øvrige omtalte endringer i ulik grad har potensiale for å i vesentlig grad øke behovet for kompetanse og ressurser i kulturmiljøforvaltningen. Forvaltningen vil i det vesentlige selv kunne velge hvilke saker om forenklet fredning som skal iverksettes (med forbehold om at § 44 ikke blir stående som foreslått). For transportminner er det naturlig å se for seg behov for både økt kompetanse og ressurser for å ivareta disse kulturmiljøene på en forsvarlig måte. Innlandet fylkeskommune vurderer det likevel som nødvendig og viktig for forvaltningen av kulturmiljø i fylket at endringene innføres.

3. Vurdering av lovforslaget

3.1. Kapittel 1 Føremål, verkeområde og definisjonar

3.1.1 § 1 Føremål

Føremålet med lova er å ta vare på eit mangfald av kulturmiljø som kjelde til kunnskap og som grunnlag for tilhøyrse, oppleving og bruk for dagens og komande generasjonar.

Det er eit felles ansvar å ta vare på kulturmiljø som del av kulturarven gjennom vern og berekraftig bruk, og i ei heilskapleg miljø- og ressursforvaltning.

Fylkeskommunen vurderer foreslått formålsbestemmelse som godt formulert, moderne og inkluderende. Bestemmelsen har en ordlyd som er bedre tilpasset de nasjonale klima- og miljømålene for resultatområde 2. *Kulturminne og kulturmiljø* sammenlignet med gjeldene lov. Samtidig vurderer fylkeskommunen at bestemmelsen ikke vesentlig endrer gjeldende rettsregel.

3.1.2 § 2 Kva kulturmiljø som kan takast vare på etter lova

Kulturmiljø med høg kulturhistorisk verdi kan takast vare på etter denne lova.

Når det skal vurderast om eit kulturmiljø har høg kulturhistorisk verdi, kan det leggjast vekt på immateriell kulturarv og viktig naturmangfald. Så langt dei høver, gjeld reglane i denne lova òg botaniske, zoologiske eller geologiske førekomstar som har kulturhistorisk verdi.

Fylkeskommunene vurderer det som positivt at det foreslås en egen bestemmelse for hvilke kulturmiljø loven omfatter, samt hvilke kriterier man skal legge vekt på for å ta stilling til om slike kulturmiljø er til stede. Dette gjør lovens virkeområde tydeligere.

I foreslått bestemmelses første ledd framgår det at det er kulturmiljø av «høg kulturhistorisk verdi» som skal tas vare på etter loven. Dette erstatter § 2 fjerde ledd i gjeldende kulturminnelov:

Etter denne lov er det kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes. Ved vurdering av verneverdier kan det i tillegg legges vekt på viktige naturverdier knyttet til kulturminnene.

Fylkeskommunen merker seg av merknader til foreslått bestemmelse at det ikke har vært meningen å endre meningsinnholdet selv om arkitektonisk verdi er fjernet som et selvstendig kriterium. «Arkitektonisk» vurderes av utvalget som dekket av begrepet «kulturhistorisk».

Fylkeskommunen støtter i utgangspunktet denne vurderingen. Det er samtidig klart at «arkitektonisk» er et begrep som i dag er vesentlig for å gjøre en verdivurdering av en rekke typer kulturmiljø. I det videre lovarbeidet kan det derfor vurderes om det kan være nyttig å beholde uttrykket «arkitektonisk» som et kriterium for vurdering av «høg kulturhistorisk verdi», se neste avsnitt og kommentarer til § 4. Enkelte nyere kulturmiljø vil for eksempel i det vesentlige ha arkitektur som verdi, og det kan synes unaturlig å vurdere disse kun etter verdien kulturhistorisk alene.

I foreslått bestemmelses andre ledd framgår det hensyn som kan legges vekt på for å vurdere om kulturmiljø har «høg kulturhistorisk verdi». Fylkeskommunen vurderer at hensynene som løftes fram - immateriell kulturarv og viktig naturmangfold – gir uttrykk for en begrenset del av temaene som bør vurderes for å avgjøre om noe har «høg kulturhistorisk verdi». Det foreslås at det vurderes å legge inn et «blant anna» før «leggjast vekt» for å understreke at immateriell kulturarv og viktig naturmangfold er to av flere hensyn. Det kan også vurderes om det bør tas med øvrige kriterier som er relevant ved vurdering av om et kulturminne har «høg kulturhistorisk verdi», for eksempel arkitektur som omtalt ovenfor.

3.1.3 § 3 Kvar lova gjeld

Lova gjeld på norsk landterritorium, medrekna innsjøar og vassdrag, i territorialfarvatnet og i sjøområda ut til 24 nautiske mil frå grunnlinjene.

På kontinentalsokkelen og i jurisdiksjonsområde som er oppretta i medhald av lov 17. desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone, gjeld lova så langt ho høver.

Fylkeskommunen merker seg at lovutvalget vurderer at loven bør ha en generell regulering av vern og hensyn til kulturmiljø også utenfor 24-milsgrensen etter første ledd. Fylkeskommunen støtter denne vurderingen.

3.1.4 § 4 Definisjonar

I denne lova tyder

- a) kulturmiljø: eitt eller fleire kulturminne og heile det fysiske miljøet der kulturhistoria kjem til uttrykk
- b) kulturminne: alle spor etter menneskeleg verksemd i det fysiske miljøet som kan vere kjelder til kunnskap, eller som blir tillagt kulturhistorisk verdi og meining
- c) jordfaste kulturminne: kulturminne som ligg i eller på grunnen eller i vatn, og som ikkje kan flyttast, til dømes bergkunst, gravminne, ruinar, spor etter byggverk, skogbruk, jordbruk og fangst, og stader som det er knytt historiske hendingar, tru eller tradisjon til
- d) lause kulturminne: kulturminne som er gjenstandar, til dømes smykke, myntar, reiskapar, våpen eller ting med innskrifter eller bilete
- e) transportminne: kulturminne som er framkomstmiddel, til dømes båtar, fly, bilar, tog, vogner eller sykklar
- f) skipsfunn: ikkje-flytande båtar, skipsskrog, last og anna som høyrer til eller har vore om bord

I bestemmelsens bokstav a) defineres begrepet «kulturmiljø». Fylkeskommunen legger til grunn at intensjonen bak formuleringen er å ivareta den nye definisjonen av begrepet «kulturmiljø» slik det går fram av *Meld. St. 16 (2019–2020). Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold*, kapittel 2.1:

(...) Med denne meldingen innfører regjeringen begrepet «kulturmiljø» som samlebetegnelse.

Samlebetegnelsen dekker begrepene «kulturminner, kulturmiljøer og landskap» og brukes når feltet omtales som helhet.

Kulturmiljøbegrepet understreker betydningen av helhet og sammenheng, samtidig gjøres tilknytningen til den øvrige klima- og miljøpolitikken tydeligere. «Kulturmiljø» erstatter ikke bruken av begrepene

«kulturminne», «kulturmiljø» eller «landskap» hver for seg, når det refereres til enkeltobjekter, områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng, eller landskap (...).

Etter fylkeskommunens vurdering legger definisjonen av «kulturmiljø» i bokstav a) opp til at begrepet «kulturminne» kan erstattes av «kulturmiljø», også i tilfeller der det ikke er snakk om feltet som helhet. Fylkeskommunen vurderer at dette er uheldig ut ifra intensjonen i Meld. St. 16 og en naturlig språkforståelse. Lovforslaget har for eksempel flere bestemmelser som retter seg mot enkeltobjekter og gjenstander, eksempelvis § 24. I disse tilfellene framstår det som unaturlig å omtale objektet som et «kulturmiljø». Dette vil også kunne skape misforståelser. Det framstår også som uheldig for helheten og lovforståelsen når øvrige definisjoner i § 4 omtaler objektene som kulturminner. Fylkeskommunen anbefaler på bakgrunn av dette at det i det videre

lovarbeidet avklares om det er hensiktsmessig å endre definisjonen av kulturmiljø i bokstav a).

I bestemmelsens bokstav b) defineres begrepet «kulturminne». Ordlyden er delvis hentet fra gjeldende lovs § 2:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Fylkeskommunen merker seg at henvisningen til «herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til» etter gjeldene lov er flyttet til definisjon av jordfaste kulturminner i bokstav c). Samtidig er det innført «...som blir tillagt kulturhistorisk verdi og mening» i definisjonen av «kulturminne» i bokstav b). Fylkeskommunen vurderer dette grepet som uheldig, da det skaper uklarhet om hvilke forskjeller knyttet til vurdering av kulturminner generelt og jordfaste kulturminner spesielt grepet skal legge til rette for. Fylkeskommunen anbefaler derfor at henvisningen til «herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til» etter gjeldene lov beholdes også for kulturminner generelt i bokstav b).

I bestemmelsens bokstav c) defineres begrepet «jordfaste kulturminner» til erstatning for «faste kulturminner». Formålet med innføringen av begrepet «jordfaste kulturminne» er å gi en mer presis og tydelig beskrivelse av faste kulturminner som tradisjonelt har blitt omtalt som «arkeologiske kulturminner». Selv om det ikke framgår direkte av ordlyden i bestemmelsen legges det til grunn at kulturlag, dyrkingslag, og steinsettinger rett på berg inngår. Intensjonen er også at jordfaste kulturminne skal avgrenses fra bygninger i loven. Fylkeskommunen ser likevel at stående bygninger kan tolkes som et jordfast kulturminne. Dette tydeliggjør behovet for at byggverk/bygninger og anlegg gis en egen definisjon i § 4. Det vil også være hensiktsmessig for forståelsen av lovteksten for øvrig, og vil synliggjøre en sentral del av kulturmiljøforvaltningen på en bedre måte.

I bestemmelsens bokstav d) defineres «lause kulturminne». Fylkeskommunen har ingen merknader til definisjonen.

I bokstav e) defineres «transportminne». Fylkeskommunen støtter at transportminner innlemmes i loven, slik at fartøy ikke oppfattes å stå alene jamfør dagens lov. Fylkeskommunen vurderer samtidig at definisjonen kan bidra til å problematisere sammenhengen mellom transportminnene og tilhørende infrastruktur/ maskineri. Taubaner kan for eksempel defineres snevert som vogner alene, eller vidt som vogner, tau og maskineri for drift. Fylkeskommunen foreslår derfor at begrepet transportminner erstattes med «bevegelige kulturminner». Dette er mer i tråd med nasjonal og internasjonal praksis, og legger bedre til rette for å avklare forholdet mellom det bevegelige kulturminnet og installasjonene knyttet til dette.

I bestemmelsens bokstav f) defineres «skipsfunn». Fylkeskommunen har ingen merknader til definisjonen.

Fylkeskommunen vurderer at det kan være hensiktsmessig å tilføye en definisjon av begrepet «høg kulturhistorisk verdi» jamfør kommentarer til § 2. Det kan for eksempel defineres hvilke kriterier som kan være sentrale for at «høg kulturhistorisk verdi» skal være til stede. En ulempe ved å definere kriterier for «høg kulturhistorisk verdi» kan samtidig være at det vil kunne tolkes begrensende, og at begrepet i liten grad kan tilpasses endringer i forvaltningen over tid.

3.2. Kapittel 2 Allmenne føresegner

3.2.1 § 5 Generell aktsemdsplikt

Alle skal ta omsyn til kulturmiljøet og stelle seg slik at det ikkje blir skadd.

Kulturmiljø skal forvaltast og haldast i forsvarleg stand, slik at dei kulturhistoriske verdiane blir tekne vare på.

Det vurderes at bestemmelsen tydeliggjør prinsippet om en generell aktsomhetsplikt for kulturmiljø i tråd med lignende bestemmelser i for eksempel naturmangfoldsloven § 6. Fylkeskommunen stiller seg positive til bestemmelsen. I det videre lovarbeidet kan det vurderes om det skal tilføyes et eget avsnitt om at kommuner med verdensarv har et særlig ansvar for å hensynta dette i sine beslutninger.

3.2.2 § 6 Samordning av kulturmiljøstyresmakta

Kulturmiljøstyresmakta skal samordne seg og syte for ei heilskapleg og føreseieleleg forvaltning av kulturmiljø i heile landet.

Bestemmelsen innfører krav om at kulturmiljømyndigheten skal samordne seg og sørge for en helhetlig og forutsigbar forvaltning av kulturmiljø i hele landet. Tilsvarende bestemmelse ligger i dag i ansvarsforskriften. Fylkeskommunen støtter foreslått bestemmelse. Det kan være flere organer og parter involvert i saker etter kulturminneloven og bestemmelsen gir kulturmiljømyndigheten et overordnet ansvar for å samordne mellom disse.

Innspill om ivaretagelse av gjeldende lovs § 25 første ledd

I dagens kulturminnelov pålegger § 25 alle offentlige myndigheter en plikt til å melde ifra om tiltak som er omfattet av loven. I ny lov erstattes nå gjeldende § 25 av § 44. Her ivaretas krav om samordning i forbindelse med riving eller vesentlig endring av bygninger oppført i tiden fram til 1850. I forslaget til ny bestemmelse er imidlertid ikke den generelle samarbeidsplikten fanget opp. Dette er svært uheldig for forvaltningen av for eksempel automatisk fredete kulturmiljø. Fylkeskommunen foreslår derfor at følgende tilføyes § 6:

«Statlege, fylkeskommunale og kommunale organ som ansvar for eller behandlar sakar som kan påverka kulturmiljø omtala i lova, har plikt til å senda melding til kulturmiljøstyresmaktane.»

3.2.3 § 7 Prinsipp for offentlege avgjerder

Føremålet i lova i § 1 og prinsippa i §§ 8 til 14 gjeld som retningslinjer når eit forvaltningsorgan tek avgjerd i alle saker der kulturmiljø kan bli påverka. Det same gjeld når eit forvaltningsorgan inngår avtale, deler ut tilskot eller forvaltar fast eigedom.

I avgjerda skal forvaltningsorganet gjere greie for korleis prinsippa er vurderte.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen skal føre vidare sektoransvaret som i dag følger av kulturminnelovens § 1 tredje avsnitt jamfør merknader til foreslått bestemmelse. Det er nytt i forslaget at loven gjennom prinsippene i §§ 8 til 14 gir konkrete føringer for vurderingstema og at det må gjøres rede for hvordan man har vurdert disse. Fylkeskommunen støtter dette, og vurderer det som en videreføring av gjeldende forvaltningspraksis.

3.2.4 § 8 Kunnskapsgrunnlag for avgjerder

Dersom eit forvaltningsorgan tek avgjerd som kan påverke kulturmiljø, skal avgjerda så langt som råd byggje på både vitenskapleg og tradisjonell kunnskap om kulturhistorie og kulturminne i området.

Fylkeskommunen vurderer bestemmelsens krav til kunnskap som en viktig føring for utøvelsen av skjønn i kulturmiljøforvaltningen, og det er derfor vesentlig at prinsippet tas inn i loven som en videreføring av gjeldende praksis.

3.2.5 § 9 Føre-var-prinsippet

Dersom det ikkje ligg føre god nok kunnskap om kva følgjer eit tiltak kan få for kulturmiljø, skal forvaltningsorganet ta avgjerd som unngår eller avgrensar skadeverknadene så godt som råd.

Fylkeskommunen vurderer innføringen av bestemmelsen som en positiv tydeliggjøring av føre-var-prinsippet, og som en systematisering av gjeldende praksis.

3.2.6 § 10 Samla negativ verknad på kulturmiljøet

Dersom eit forvaltningsorgan tek avgjerd som kan påverke den kulturhistoriske verdien negativt, skal organet leggje vekt på den samla påverknaden kulturmiljøet blir utsett for.

Fylkeskommunen vurderer innføringen av bestemmelsen som en positiv tydeliggjøring av prinsippet om å vurdere et tiltaks totale belastning på kulturmiljø, og som en systematisering av gjeldende praksis.

3.2.7 § 11 Bruk av forsvarlege teknikkar og metodar

Dersom eit tiltak kan påverke kulturmiljø, skal tiltakshavaren så langt som råd nytte den teknologien og dei metodane som påverkar kulturmiljøet minst mogleg.

Dersom dette blir urimeleg dyrt for tiltakshavaren, kan det opnast for ein mindre skånsam framgangsmåte, såfremt det samla sett er kulturhistorisk forsvarleg.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen samler og systematiserer prinsippet om best mulig teknologi og metode. Fylkeskommunen støtter innføring av prinsippet, og legger til grunn at praksis må gi en nærmere avklaring av hva som ligger i begrepene «skånsomt» og «urimelig dyrt» i bestemmelsens andre ledd. Det kan være hensiktsmessig at det i bestemmelsen presiserer at det må foreligge en faglig og vitenskapelig forsvarlig vurdering til grunn for forståelsen av hva som skal anses som en «mindre skånsom måte».

3.2.8 § 12 Dekning av kostnader for tap eller skade

Dersom eit kulturmiljø blir skadd eller går tapt på grunn av eit tiltak, skal tiltakshavaren dekkje rimelege kostnader knytte til undersøking, dokumentasjon eller sikring av kjelde- eller restverdiane.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen bygger på prinsippet om at den som forbruker et felles gode også er den som fullt ut skal betale kostnader ved eventuelle vernetiltak som samfunnet ser det nødvendig å stille krav om. Bestemmelsen gir, etter fylkeskommunens vurdering, kulturmiljømyndigheten en plikt til å vurdere om tiltakshaver bør betale for eventuelle undersøkelser, avbøtende tiltak eller lignende ved tap eller skade på kulturmiljø. Bestemmelsen gir imidlertid ikke hjemmel for å kreve kostnadsdekning. Fylkeskommunen støtter forslaget til bestemmelse. Forslaget statuerer dekningsplikten som ellers er omtalt flere steder i lovforslaget.

Prinsippet har likevel en selvstendig betydning ved tolkning av øvrige bestemmelser.

I det videre lovarbeidet mener fylkeskommunen det kan vurderes om restaurering bør inkluderes i hva som kan kreves dekt.

3.2.9 § 13 Medverknad

Når eit forvaltningsorgan skal ta avgjerder som kan påverke kulturmiljø, skal enkeltpersonar, lokalsamfunn, grupper og organisasjonar få høve til å medverke.

Representative organisasjonar har rett til å uttale seg og til å klage på enkeltvedtak innanfor interesseområdet sitt.

Styresmaktene har eit særskilt ansvar for å sikre at dei nasjonale minoritetane romanifolket/taterar, skogfinnar, kvenar/norskfinnar, romar og jødar får høve til aktivt å medverke i saker som gjeld forvaltninga av deira kulturmiljø.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen innfører prinsippet om at et lands borgere skal ha rett til medvirkning og informasjon. For kulturmiljøforvaltningen betyr dette at kulturmiljømyndigheten skal legge til rette for en demokratisk deltagelse i saker som kan påvirke kulturmiljø, i den grad det er relevant i den konkrete saken.

Prinsippet om medvirkning understreker behovet for kontradiksjon i forvaltningsavgjørelser. Dette er viktig for å sikre demokratiske prosesser, samt for å oppnå nasjonale mål om engasjement i kulturmiljøpolitikken. Forslaget fører i det vesentlige videre gjeldende praksis etter forvaltningsloven og krav til for eksempel medvirkning i forbindelse med fredning i kulturminneloven. Det vurderes likevel som positivt at prinsippet om medvirkning innarbeides og tydeliggjøres i loven.

3.2.10 § 14 Vektlegging av kulturmiljøet til urfolk og nasjonale minoriteter

Dersom eit forvaltningsorgan skal ta avgjerder som kan påverke kulturmiljøet til samar, romanifolket/taterar, skogfinnar, kvenar/norskfinnar, romar og jødar, skal organet leggje stor vekt på korleis kulturmiljøet kan tryggje og utvikle kulturen, språket og samfunnslivet.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen tydeliggjør det offentliges ansvar for å ivareta interessene til urfolk og nasjonale minoriteter. Bestemmelsen er fulgt opp med opprettelse av minoritetsnemnder i lovforslagets § 66. Forslaget støttes, og vurderer det som viktig at nasjonale minoriteter og urfolk selv medvirker i arbeidet med identifisering av minoriteters og nasjonale urfolks kulturmiljø. Av deres kulturmiljø. Dette er særlig viktig med tanke på at enkelte av

gruppene på grunn av historien har en naturlig skepsis til nasjonale myndigheter. Det er positivt at nasjonale minoriteter og urfolk kan forankre egen historie som en viktig del av det som utgjør felleskapets historie.

Fylkeskommunen vil bemerke at det i bestemmelsen er det valgt å definere hvilke nasjonale minoriteter bestemmelsen gjelder for. Dette gir klarhet om hvem bestemmelsen gjelder, men samtidig lite handlingsrom for å innlemme eventuelle nye grupper som sorterer under begrepet nasjonal minoritet i framtiden. Det kan vurderes om plikten til å sikre medvirkning fra et større mangfold av landets innbyggere i tillegg kan løftes fram mer generelt.

3.3. Kapittel 3 Automatisk freding

3.3.1 § 15 Automatisk freda kulturmiljø

Følgjande kulturmiljø er automatisk freda:

- a) jordfaste kulturminne frå tida fram til og med 1650
- b) bygningar og anlegg frå tida fram til og med 1650
- c) kyrkjer frå tida fram til og med 1850
- d) samiske bygningar og anlegg frå tida fram til og med 1917
- e) samiske jordfaste kulturminne frå tida fram til og med 1917

Til eit jordfast kulturminne høyrer ei fem meter brei sone rekna frå den kjende eller synlege ytterkanten av sjølve kulturminnet. Forbodet mot tiltak som er nemnde i § 18, gjeld innanfor sona.

I tvilstilfelle avgjer Riksantikvaren om eit kulturminne er automatisk freda.

Eit mindretal (Anfinset og Falch) føreslår at første avsnitt bokstav a skal lyde:

- a) jordfaste kulturminne frå tida fram til og med 1850

Eit anna mindretal (Felland og Gierløff) føreslår at første avsnitt bokstav f skal lyde:

- f) dei nasjonale minoritetane sine jordfaste kulturminne frå tida fram til og med 1850

Automatisk fredning vurderes som et viktig virkemiddel for å ivareta kulturmiljø og lovutvalgets forslag om bestemmelser for automatisk fredning i ny kulturmiljølov støttes. Det vises, i tillegg til vurderingene nedenfor, til innledende vurderinger i kapittel to om konsekvenser av endringer for bestemmelser om automatisk fredete kulturmiljø.

Endring av alderskriteriene

Fylkeskommunen støtter flertallet i lovutvalget sitt forslag om å sette grensen for automatisk fredet jordfaste kulturminner til 1650. Etter fylkeskommunes mening er dette en fornuftig måte å inkludere en rekke kulturminner som i dag går tapt, samtidig som den generelle samfunnsbelastningen trolig ikke øker i vesentlig grad. Utvidelse av fredningsgrensen vil føre til

NOU 2025:3 Ny

flere saker der tiltakshaver må søke om tillatelse til inngrep, med økte undersøkelser. Dette vil medføre noe økt arbeidsbelastning og ressursbruk for fylkeskommunen og andre relevante aktører i forvaltningen.

Mindretallets forslag om en fredningsgrense ved 1850 har potensiale for å sikre kulturmiljø som er viktige kilder til kunnskap, men at omfanget av kulturmiljø fra denne perioden kan medføre vesentlige kapasitetsutfordringer. Utfordringene vil omfatte både kapasitet og ressurser hos ulike forvaltningsorgan, økt økonomisk belastning for samfunnet, samt større inngrep i eieres og tiltakshaveres mulighetsrom.

Fylkeskommunene støtter forslaget om å sette grensen for automatisk fredete bygninger og anlegg til 1650, og at slike kulturminner ikke lenger skal erklæres som automatisk fredet slik det følger av gjeldende lov. Dette forenkler forvaltningen av automatisk fredete bygninger.

Grensedragningen mellom jordfaste kulturminner og byggverk kan by på visse utfordringer, for eksempel når et byggverk går fra å være bygning til ruin. Fylkeskommunen legger til grunn at praksis vil kunne gi nærmere innhold til håndtering. Videre anbefales en definisjon av byggverk/bygninger og anlegg i § 4 som omtalt i innspill til denne bestemmelsen.

Fylkeskommunen anerkjenner at det i det videre arbeidet kan være aktuelt å se på egne alderskriterier for automatisk fredning av bygninger for områder med svært få slike bygninger, for eksempel Finnmark.

Det vurderes som positivt at lovutvalget foreslår avvikling av listeføring som et virkemiddel for å ta vare på kirker. Lovgivningsskillet i 1840-årene med åpning for flere kirkesamfunn gjør at tidspunktet for automatisk fredning av kirker oppført før 1850 framstår som naturlig. Samtidig stilles det spørsmål ved om alle kirker før 1850 har tilstrekkelig høy kulturminneverdi til å kunne bli automatisk fredet med alt det innebærer. En større grad av differensiering av fredningene gjennom vedtak ville svart ut dette. Fylkeskommunen ser likevel de praktiske og forvaltningsmessige utfordringene ved å gå fra listeføring til fredning, og støtter lovutvalgets forslag. Ny bestemmelse i § 16 vil da bli et viktig verktøy for å presisere verdier og omfang. Overføring av kirkeporteføljen og økning av aldersgrensen vil medføre behov for økte ressurser hos fylkeskommunene.

Sikringssone

Bestemmelsen inneholder innføring av en fast sikringssone på fem meter for jordfaste kulturminner. Dette innebærer dagens ordning med særskilte sikringssoner og sikringssone for automatisk fredete kulturminner går ut. Dette forslaget støttes.

Muligheten til å bruke bestemmelser om særskilt sikringssone har i liten grad har vært brukt. Det er likevel viktig å ha mulighet til å foreta en lokalitetsavgrensning utover fastslått omfang, og å kunne gi jordfaste kulturminnet et utvidet beskyttelsesområde. Tilsvarende gjelder for automatiske fredete byggverk. Det foreslås derfor at § 32 også omfatter automatisk fredete jordfaste kulturminner og byggverk m.v.

3.3.2 § 16 Presisering av automatisk freding

Riksantikvaren kan etter søknad eller av eige tiltak gjere enkeltvedtak for å presisere dei kulturhistoriske verdiane i eit automatisk freda kulturminne og omfanget av den automatiske fredinga.

Forslag til endret lovtekst

Riksantikvaren Fylkeskommunen kan etter søknad eller av eige tiltak gjere enkeltvedtak for å presisere dei kulturhistoriske verdiane i eit automatisk freda kulturminne og omfanget av den automatiske fredinga. **Tilsvarande presisering kan gjerast i uttale til kommune- og reguleringsplan.**

Begrunnelse og vurdering

Fylkeskommunen støtter bestemmelsens innhold, og er enig i at det oppstår tilfeller hvor det er behov for å avgrense eller presisere verneverdiene for en hensiktsmessig forvaltning og med hensyn til eiers muligheter for råderett. Bestemmelsen ligger under kapittelet om automatiske fredete kulturminner, og det er henvist i NOU'en under merknader at det kan være nyttig i tilfeller hvor automatisk fredete bygninger er i omfattende bruk. Bestemmelsen er også relevant for jordfaste automatiske fredete kulturminner med sikringssone når disse går inn i andre konstruksjoner eller i tilfeller for jordfaste kulturminner er vesentlig skadet.

Fylkeskommunen bør ha ansvar for å presisere kulturhistoriske verdier i et automatisk fredet kulturminne og omfanget av den automatiske fredningen. Fylkeskommunen er i lovforslaget myndighet for å vurdere søknader om tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner. Riksantikvaren er klagemyndighet for disse vedtakene. Det vurderes som uheldig dersom Riksantikvaren skal presisere kulturminneverdier i saker som de er klagemyndighet for. Kulturmiljøforvaltningen i fylket vil også framstå som enklere og tydeligere dersom fylkeskommunen også er rette myndighet til å vurdere spørsmål om presisering av kulturhistoriske verdier.

Hjemmelen til å presisere de kulturhistoriske verdiene til et automatisk fredet jordfast kulturminne eller en bygning bør legges til fylkeskommunene også av plantekniske hensyn. Fylkeskommunen er hørings- og innsigelsesorgan for plansaker som berører kulturmiljø. Ved vurdering av innsigelse og eventuelle påfølgende forhandlinger bør fylkeskommunen ha myndighet til å korrigere og vurdere hvilke kulturmiljøverdier som er særlig viktige, og ha mulighet i planprosessen til å ta endelig stilling til dette. Dersom Riksantikvaren er myndighet etter bestemmelsen vil fylkeskommunen ikke ha myndighet til å avgjøre plansaken på vegne av kulturmiljøforvaltningen, selv om fylkeskommunen er høringsinstans. Dette tilsvarer dagens situasjon for middelaldergrunn og kirker. Dersom fylkeskommunene tar over ansvaret for automatiske fredete kirker, vil det antagelig være behov for å presisere de sentrale verneverdiene for slike kulturmiljø i framtiden.

Riksantikvaren bør etter fylkeskommunens syn være klageinstans, slik de er i de aller fleste øvrige hjemler etter loven. Riksantikvaren vil i alle tilfeller ha muligheten for å ta over en sak etter

foreslåtte regler i § 57. En konsekvens av at Riksantikvaren blir førsteinstans er at departementet blir klageorgan, som ikke er gunstig med tanke på nærhetsprinsippet.

3.3.3 § 17 Rettsverknad for automatisk freding av bygningar og kyrkjer

For automatisk freda bygningar og kyrkjer gjeld reglane i kapittel 4 freding ved vedtak så langt dei høver.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen i hovedsak er en videreføring av § 4 fjerde ledd i gjeldende lov. Fylkeskommunen støtter foreslått bestemmelse. Virkemidlene som ligger i kapittel 4 om freding er bedre tilpasset forvaltning av bygninger og kirker.

3.3.4 § 18 Forbud mot tiltak og aktiviteter som kan påvirke automatisk freda jordfaste kulturminne

Utan løyve etter § 20 er det forbode å setje i verk tiltak eller andre aktiviteter som kan innebære eller føre til at eit automatisk freda jordfast kulturminne blir øydelagt, skadd, utgrave, endra, tildekt eller skjult.

Forbudet gjeld òg tiltak og andre aktiviteter som kan ha ein unødig negativ innverknad på forståinga og opplevinga av automatisk freda jordfaste kulturminne, medrekna tiltak og aktiviteter som fører med seg forstyrrende lukt, lyd eller lys.

Dersom fylkeskommunen eller Sametinget ikkje gjer enkeltvedtak om noko anna, kan bruk av beitemark eller innmark over eit automatisk freda jordfast kulturminne halde fram. Pløying og anna jordarbeid som går djupare enn tidlegare, er forbode utan løyve.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen viderefører forbudsreglene i § 3 i gjeldende kulturminnelov. I foreslått bestemmelse er reglene forenklet og klargjort.

Bestemmelsens første ledd er en videreføring av de fysiske, og til en viss grad de visuelle, påvirkningsforbudene gitt i gjeldene lov. Fylkeskommunen vurderer at det er hensiktsmessig med konkrete forbudsbestemmelser, da dette er tydeliggjørende og dekkende for handlinger i straffesaker. Utrykket «flytte» er tatt ut. Det antas at begrepet dekkes av «blir øydelagt», men kan vurderes tatt inn i bestemmelsen.

Begrepet «utilbørlig skjemming» i gjeldende lov er byttet ut med «unødig negativ innverknad på forståinga og opplevinga». Fylkeskommunen vurderer at vilkåret fremdeles legger opp til et relativt stort preg av skjønn, men er samtidig en hensiktsmessig språklig forenkling av lovteksten.

«Unødig negativ innverknad på forståinga og opplevinga» forstås av fylkeskommunen som tiltak og aktiviteter som i kraft av art, utseende, omfang, plassering, eller lukt, lyd og lys evner å påvirke kulturminnet på en slik måte at det vesentlig endrer opplevelsen eller forståelsen av kulturminnet i seg selv eller avskjærer det fra sin opprinnelige opplevde kontekst. Bestemmelsen må ses i sammenheng med prinsippet gitt i § 10 om *samla negativ påverknad på kulturmiljøet*.

Fylkeskommunen vurderer at vilkåret «forståinga og opplevinga» må bygge på et faglig og vitenskapelig grunnlag dersom bestemmelsen skal kunne anvendes for å oppnå formålet. Alternativt vil skjønnsutøvelsen bli svært krevende, og trolig også gjenstand for motstridende vurderinger.

Fylkeskommunen merker seg at lovutvalget vurderer vilkåret «unødig» som en standard som blant annet inneholder at samfunnsnyttan av tiltaket – og hvilke alternativer som finnes – skal inngå i vurderingen. Det legges til grunn at begrepet «unødig» trolig bli gjenstand for videre diskusjoner, og oppfattes ulikt blant relevante parter (borgere, fagmiljø og politikere). Dette kan medføre at bestemmelsen kan bli krevende å benytte, slik den også er i dag.

Henvisningen til lukt, lyd eller lys er en utvidelse i forhold til forståelsen av utilbørlig skjemmende, som kun fikk bruk i forbindelse med visuell påvirkning. Fylkeskommunen stiller seg noe skeptiske til endringen, men legger til grunn at det i hovedsak gjelder langvarig/varig og vesentlig påvirkninger av lukt, lyd eller lys.

3.3.5 § 19 Plikt til å melde frå om tiltak som kan verke inn på jordfaste kulturminne

Den som vil setje i verk tiltak som kan verke inn på automatisk freda jordfaste kulturminne på ein måte som er nemnt i § 18, skal melde frå om det til fylkeskommunen eller Sametinget, som avgjer om det er naudsynt å søkje om løyve etter § 20. Melding om tiltak skal gjevast så tidleg som råd.

Dersom eit automatisk freda jordfast kulturminne kjem for dagen etter at eit arbeid er sett i gang, skal den ansvarlege tiltakshavaren straks melde frå til fylkeskommunen eller Sametinget. Dersom arbeidet kan verke inn på kulturmiljøet på ein måte som er nemnt i § 18, skal arbeidet stansast. Fylkeskommunen eller Sametinget skal så snart som råd avgjere søknaden om løyve, jf. tredje avsnitt.

Om det trengst løyve, skal meldinga reknast som ein søknad.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen i det vesentlige er en videreføring av § 8 i gjeldende lov, samt at lovutvalget har hatt ønske om å tydeliggjøre at meldeplikten også omfatter en plikt til å søke. Fylkeskommunen vurderer derfor bestemmelsens siste ledd som en viktig tydeliggjøring, og er positive til at meldeplikten videreføres i ny kulturmiljølov.

3.3.6 § 20 Løyve til inngrep i automatisk freda jordfaste kulturminne

Fylkeskommunen og Sametinget kan gje varig eller mellombels løyve til eit tiltak som er nemnt i § 18. Løyve kan berre gjevast om fordelane for eigaren eller samfunnet veg klart tyngre enn skadeverknaden for den kulturhistoriske verdien.

Fylkeskommunen og Sametinget kan gje løyve til tiltak som nemnt i § 18 dersom tiltaket er del av eit forskingsprosjekt som har til føremål å gje ny kunnskap og nytten av tiltaket veg klart tyngre enn skadeverknaden for den kulturhistoriske verdien.

Fylkeskommunen og Sametinget kan setje vilkår for løyvet, til dømes om dokumentasjon, arkeologiske undersøkingar, sikringstiltak, overvaking, forskning eller formidling.

Dersom eit tiltak ikkje er sett i gang innan tre år, fell løyvet bort.

Det er ikkje naudsynt med løyve etter første avsnitt for tiltak som er i samsvar med gyldig reguleringsplan, der omsynet til automatisk freda kulturmiljø er avklart av fylkeskommunen eller Sametinget. Før planen blir gyldig, kan det setjast vilkår etter tredje avsnitt. Kommunen skal innarbeide vilkåra i planen. Fritaket frå kravet om løyve gjeld berre i ti år etter at planen er vedteken.

Fylkeskommunen merker seg at begrepet «løyve» (tillatelse) beholdes for å skille dette fra begrepet «dispensasjon» etter § 30. Den ulike begrepsbruken er begrunnet i at det er knyttet ulike rettsvirkninger til begrepene. Fylkeskommunen stiller seg spørrende til om det er et reelt og praktisk behov for å skille søknad om avvik fra en fredning ut ifra om den er før eller etter 1650.

Fylkeskommunen vurderer det som hensiktsmessig at forslaget til ny bestemmelse tydeliggjør at det kan gis midlertidig tillatelse. Dette er praktisk og i tråd med gjeldende praksis.

I gjeldene lov er det ikke i selve lovteksten gitt føringer for hvordan tillatelse skal gis eller hvilke hensyn som gjør seg gjeldene i en vurdering av om tillatelse kan gis. Dette er i hovedsak utviklet i praksis. I foreslått bestemmelses første ledd er det foreslått å innføre at «Løyve kan berre gjevast om fordelane for eigaren eller samfunnet veg klart tyngre enn skadeverknaden for den kulturhistoriske verdien.» Etter fylkeskommunens oppfatning er dette en systematisering av gjeldene praksis. Vilråene for å gi tillatelse tar utgangspunkt i vilråene for å gi dispensasjon etter plan- og bygningslovens § 19-2, og har klare likhetstrekk med dispensasjonsforslaget for vedtaksfredning etter lovforslagets § 30. Dette legger til rette for samordning og utvikling av forvaltningspraksis på tvers av ulike fagfelt i kulturmiljøforvaltningen. Hvordan den konkrete avveiningen mellom eierinteresser og skade på kulturminne skal gjennomføres, bør imidlertid utvikles i praksis og det bør utarbeides rundskriv med sentrale avveiningskriterier. Fylkeskommunen oppfatter at forslaget til tross for endret ordlyd, i hovedsak vil medføre en videreføring av gjeldene praksis. Fylkeskommunen støtter forslaget.

Bestemmelsens andre ledd tydeliggjør kravet om tillatelse ved forskningsgraving. Dette vurderes som svært positivt siden det avklarar en uavklart rettstilstand etter dagens lov og praksis. Kravet harmoniserer også med det som er hovedtrekket ellers i loven, at fylkeskommune er

løyvemyndighet som forenkler organiseringen. Fylkeskommunen mener likevel at det må gjøres en endelig oppklaring i forhold til § 47 første ledd bokstav c) hvor det henvises til at forvaltningsmuseene selv kan undersøke ved arkeologisk utgravning, «...utan at det er naudsynt med løyve etter § 20». Merknaden er først og fremst trukket fram for å sikre at det i lovprosessen blir en avklaring av disse forholdene, slik fylkeskommunen oppfatter har vært formålet.

Bestemmelsens tredje ledd tydeliggjør adgangen til å stille vilkår, og er en samling og systematisering av dagens praksis. Det er ikke helt avklart om adgangen til å stille vilkår også omfatter muligheten til å sette krav om utforming av tiltaket i tilfeller dette har en vesentlig betydning. Det kan for eksempel være relevant for den visuelle opplevelsen av kulturminnet. Dette bør avklares.

Bestemmelsens fjerde ledd er en samling og systematisering av praksis. Forslaget støttes. Videre arbeid bør vurdere om det er nødvendig å henvise til § 20 første ledd, for å tydeliggjøre at tilsvarende ikke gjelder etter femte ledd.

Bestemmelsens femte ledd er en delvis videreføring av gjeldene lovs § 8 fjerde ledd. I merknad til § 20 framgår det at det med femte ledd innføres forbud mot å gi samtykke til tiltak i kommuneplan, men at det skal følge reglene i § 19 første ledd. I merknaden til bestemmelsen framkommer det at:

Det er nytt i føresegna at kulturmiljøstyresmakta ikkje kan gje samtykke til bygging direkte etter arealdelen i kommuneplanen.

Det legges til grunn at forbudet ikke gjelder innsigelser til, for eksempel detaljert kommune(del)plan. Dette kan tydeliggjøres i videre arbeid, slik at det ikke oppstår utfordringer i forhold til plan- og bygningsloven § 5-5 første ledd, første og annet pkt.

3.3.7 § 21 Jordfaste kulturminne frå perioden etter 1650 til og med 1850

I tilfelle der det blir sett vilkår om utgravning i løyve etter § 20 til inngrep i automatisk freda kulturmiljø, skal eventuelle kulturlag frå perioden etter 1650 til og med 1850 handsamast som om dei var freda.

Bestemmelsen er ny og gir fylkeskommunen og Sametinget mulighet til å stille vilkår om at kulturlag frå perioden 1650-1850 skal undersøkes på same måte som de som er automatisk fredet. Bestemmelsen gjelder kun i tilfeller der det allerede er stilt vilkår om undersøkelser på grunn av automatisk fredete kulturminner (fra 1650 eller tidligere). Bestemmelsen gjelder også kun kulturlag og ikke andre jordfaste kulturminner fra perioden.

Fylkeskommunen støtter foreslått bestemmelse da denne vil ivareta en type kulturminner som i liten grad er dokumentert, og som samtidig er utsatt for store tap. Krav om ivaretagelse av kulturlag frå perioden 1650-1850 vil medføre behov for økte ressurser hos fylkeskommuner og

andre forvaltningsorgan. Dette vil samtidig trolig være relativt avgrenset i lys av at kravet vil gjelde tilfeller der det uansett er krav om undersøkelser.

Fylkeskommunen oppfatter at «..handsamast som om dei var freda.» kun omfatter kulturlag, og at det ikke er helt avklart om bygningsrester/gjenstander/konstruksjoner/ menneskelige levninger og andre strukturer er omfattet. Kulturlag inneholder også som regel en hel rekke gjenstander som må vurderes for katalogisering, konservering og magasinering. Ved å inkludere kontekster helt opp til 1850 må man ha en plan for håndtering av funnene. Dette vil også ha stor innvirkning på budsjettene, ikke bare for utgraving, men også for håndtering av funnene i etterkant. Fylkeskommunen legger til grunn at det er forvaltningsmuseene som skal ta vare på gjenstandene fra disse kulturlagene.

Fylkeskommunen vurderer at det også ligger en viss rettslig uklarhet i forståelsen av «..handsamast som om dei var freda.», og det bør avklares mer konkret hva som ligger i dette, blant annet om kulturlaget faktisk er fredet, og hva som eventuelt skiller det fra en fredning. Etter fylkeskommunens oppfatning ville det vært mer ryddig og operere med at noe enten fredet eller ikke fredet.

3.4. Kapittel 4 Freding ved vedtak

3.4.1 § 22 Kva kulturmiljø som kan fredast ved vedtak

Kulturmiljø med høg kulturhistorisk verdi kan fredast ved vedtak. Det gjeld mellom anna

- a) jordfaste kulturminne
- b) byggverk og anlegg
- c) kyrkjer
- d) lause kulturminne
- e) transportminne
- f) skipsfunn
- g) offentlege minnesmerke
- h) kulturpåverka natur
- i) bygningsmiljø
- j) kulturminneområde, medrekna område med jordfaste kulturminne eller marine område
- k) kulturlandskap

Naturmangfald som ikkje er påverka av menneskeleg verksemd, kan inngå i fredinga.

Fredning ved vedtak er et viktig virkemiddel for å ivareta kulturmiljø og lovutvalgets forslag om fredning ved vedtak i ny kulturmiljølov støttes.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen er en videreføring av fredningshjemlene i §§ 15, 19, 20 og 22a i gjeldende lov, og at bestemmelsen samler og systematiserer gjeldende praksis. Samtidig innebærer bestemmelsen en endring av gjeldende praksis, da det åpnes for blant annet fredning av naturmangfold som ikke er påvirket av menneskelig virksomhet, mindre løst inventar, løse kulturminner, transportminner og mindre bygningsmiljø. Fylkeskommunen stiller seg positive til bestemmelsens innretning og omfang. For bruk av begrepet «høg kulturhistorisk verdi» viser fylkeskommunen til kommentarer til §§ 1 og 4.

Fylkeskommunen legger til grunn at byggverk og anlegg jamfør foreslått bestemmelses bokstav b) har samme innhold som etter gjeldende lov. Det kan vurderes om interiør også skal tas inn i denne bestemmelsen, og at det også åpnes for å frede kun interiør i et byggverk. For eksempel ved at bokstav b) får tilføyelsen «(...) eller interiør».

Fylkeskommunen vurderer at det må gjøres særskilte vurderinger for kirker oppført etter 1850. Fylkeskommunen tolker lovframlegget slik, at arbeidet med fredningsvedtak for de nå listeførte kirkene vil bli omfattende. For fylkeskommunen er det derfor viktig at staten sikrer nødvendige midler til dette arbeidet i regionalforvaltningen, eller gjennomfører fredningene før ansvaret overføres. Fylkeskommunen mener også at det må gjøres opprydding og tilpasninger i andre relevante lover og forskrifter.

For transportminner jamfør bokstav e) viser fylkeskommunen til foreslått bruk av begrepet «bevegelige kulturminner» til § 4 e).

Fylkeskommunen vurderer at det ikke er helt klart om kulturminnekategorien «kulturpåverka natur» jamfør bokstav h) også omfatter områder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Det vil i så fall dekke muligheten til å ta vare på områder der troen eller tradisjonen er yngre enn 1650. Det kan vurderes om naturpåverka kultur bør ha tillegget «...herunder steder det knytter seg tro eller tradisjon til.»

Særlig merknad til § 22 bokstav j)

I merknader til bestemmelsen i NOU kap. 42 er det vist til at § 22 j) erstatter særskilt sikringssone. Bestemmelsene § 22 j) jf § 23 er forbeholdt Riksantikvarens myndighet og krever saksprosess slik beskrevet i § 67. Dette er, etter fylkeskommunens vurdering, en relativt omfattende prosess tilpasset et helt annet restriksjonsnivå. Siden de jordfaste automatiske fredete kulturminne er direkte fredet i loven fattes det ikke egne vedtak for at disse skal være fredet. «Sikringssonen» etter § 22 j) jf § 23 må således fattes i ettertids. Det vurderes som upraktisk at det må gjennomføres en ordinær fredning for å kunne etablere en utvidet eller tilpasset sikringssone eller siktlinjer i ettertids etter § 67. Fylkeskommunen holder det som usannsynlig at bestemmelsen § 22 j) jf § 23 kommer til å bli særlig anvendt slik den nå er foreslått. Det vises til merknader til § 32 med forslag om at bestemmelsen også bør kunne få anvendelse på automatisk fredete jordfaste kulturminner. Dersom det vurderes slik at § 32 ikke skal endres til å omfattes automatisk fredete kulturminner, bør § 22 bokstav j) legges under fylkeskommunens ansvarsområde og prosessuelt gå etter foreslått § 24.

Utrykket kulturminneområde er nytt, og framstår rent språklig med et noe uklart innhold. I videre arbeid kan det vurderes å anvende et annet uttrykk.

3.4.2 § 23 Freding av kulturmiljø ved enkeltvedtak

Riksantikvaren kan ved enkeltvedtak frede kulturmiljø som er nemnde i § 22 bokstav a til g, og mindre område som er nemnde i § 22 bokstav h til k.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen viderefører og samler Riksantikvarens myndighet til å frede kulturmiljø slik den følger av lov og ansvarsforskrift. Dette vurderes som hensiktsmessig og skaper en mer oversiktlig lov. Fylkeskommunen legger til grunn at henvisningen til enkeltvedtak i bestemmelsen er en henvisning til § 67 som ikke helt følger normen for et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Det bør derfor vurderes å gi en lovfotnote til § 67 i bestemmelsen.

3.4.3 § 24 Forenkla freding av kulturmiljø ved enkeltvedtak

Fylkeskommunen og Sametinget kan ved enkeltvedtak frede det utvendige av og konstruksjonen til kulturmiljø med høy kulturhistorisk verdi som er nemnde i § 22 bokstav a til og med g.

Forslag til endret lovtekst til § 24

Fylkeskommunen og Sametinget kan ved enkeltvedtak frede ~~det utvendige av og konstruksjonen til kulturmiljø~~ **kulturminner** med høy kulturhistorisk verdi som er nemnde i § 22 bokstav a til og med g. **Fredning av interiør i privat bosted krever samtykke fra eier.**

Vedtak om forenklet fredning følger saksbehandlingen i § 67 første, annet og tredje ledd.

Begrunnelse og vurdering

Bestemmelsen innfører en «forenklet» fredningshjemmel, hvor myndigheten er lagt til fylkeskommunen. Fredningsvilkåret er «høy kulturhistorisk verdi» som i utgangspunktet er det samme vilkåret som foreligger for Riksantikvaren ved ordinær fredning etter § 23. I merknadene til lovforslaget er det imidlertid vist til at det er kulturminner av regional verdi som er relevant for bruk av bestemmelsen. Videre omfatter bestemmelsen enkeltstående kulturminner. Etter en naturlig språkforståelse er det ikke vanlig å omtale en enkelt bygning eller en enkelt gjenstand som et kulturmiljø. Det foreslås derfor at kulturmiljø erstattes av kulturminner i bestemmelsens første ledd.

Lovforslaget legger opp til at fredning etter både § 23 og § 24 skal gjennomføres som en ordinær fredningsprosess etter § 67. Forenklet fredning er foreslått gitt en avgrenset bruk ved at fredningsformen kun kan omfatte eksteriør (ytre) medregnet konstruksjon.

Fylkeskommunen opplever at det i dag er behov for virkemidler til å ivareta kulturminner som blir liggende mellom kommunen og Riksantikvarens myndighetsområder knyttet til henholdsvis

lokale og nasjonale verdier. På bakgrunn av dette og innføring av en forenklet fredning, med fylkeskommunen og Sametinget som myndighet, er et hensiktsmessig virkemiddel.

Fredningsformen kan med fordel knyttes til regionale verdier. Dette kan gi kulturminner som er kartlagt og prioritert i regionale planer større betydning og skape regionalt engasjement – i tillegg til plan- og bygningslovens øvrige virkemidler ved bevaring av kulturminner og miljø av regional verdi.

En hjemmel til regionalt vern vil kunne skape ulik praksis blant fylkene, ut fra ulike politiske sammensetninger. Samtidig kan det argumenteres for at dette i så fall er innenfor en naturlig demokratisk ramme, og at det nettopp er det regionalpolitiske handlingsrommet og eierskapet som kan være styrken i et slikt vern. Fylkeskommunen er i utgangspunktet positiv til forslaget, i det bestemmelsen åpner opp for regionalt/lokalt engasjement rundt kulturminner. Det regionale vernet kan også erstatte dagens ordning om avtalebasert vern av fartøy.

Fylkeskommunen vurderer det som vesentlig at fredningsformen i navngivelse og kriterier for fredning får en form som gir verdiene som ivaretas en likestilt betydning med fredninger etter vedtak for øvrig. Det er viktig at kulturminner som fredes etter § 24 ikke framstår som mindre viktige enn kulturminner som fredes etter § 22. Navnet på bestemmelsen bør derfor vurderes nærmere. Videre er det behov for at prosessen knyttet til fredningsformen blir en reell forenkling.

Forenklet fredningsprosess ved forenklet fredning etter § 24

Fylkeskommunen vurderer det som en vesentlig utfordring at forenklet fredning skal gjennomføres etter § 67. Prosessen for forenklet fredning blir da like omfattende som en normal fredning ved vedtak. På bakgrunn av dette blir forenklet fredning vanskelig å ta i bruk, og da særlig sett i sammenheng med at det ikke er mulig å frede interiør. Det foreslås derfor at det gjøres endringer i § 24, slik at § 67 fjerde ledd ikke gjelder for forenklete fredninger. Alternativt kan § 24 endres slik at vedtak om forenklet fredning kan fattes etter ordinært enkeltvedtak jamfør forvaltningslovens bestemmelser. Dette kan reise spørsmål om forvaltningsloven regler om enkeltvedtak vil kunne gi tilfredsstillende forvaltningsrettslig partsvern knyttet til medvirkning og kontradiksjon i prosessen. Gitt de begrensede rådighetsbegrensningene som er mulig å ilegge ved forenklet fredning, ser ikke fylkeskommunen behov for den mer omstendelige prosessen for å sikre bred medvirkning som er angitt i § 67. Reglene for forhåndsvarsling og enkeltvedtak vil være tilstrekkelig til å ivareta nødvendig kontradiksjon. Formålsbeskrivelsene i forenklete fredninger må også ha en slik karakter at nødvendige unntak fra fredningen kan gjennomføres ved søknad og dispensasjonsbehandling.

Fylkeskommunen oppfatter at lovutvalget mener at kulturminner fredet ved forenklet fredning etter § 24 ikke skal ha en lovfestet rett på tilskudd. Det er videre uklart om lovutvalget vurderer at slike kulturminner skal ha rett på tilskudd etter framtidige forskrifter om tilskudd.

Fylkeskommunen vil derfor understreke betydningen av at også kulturminner fredet etter § 24 gis rett til å søke om tilskudd for å muliggjøre et godt samspill mellom eiere og kulturmiljøforvaltningen.

Øvrige innspill og vurdering av lovforslaget til kulturmiljøloven § 24

Fylkeskommunen vurderer at bestemmelsens ordlyd er utformet slik at den ikke vil være tilpasset andre kulturminner enn bygninger. Dette følger av at lovteksten legger opp til fredning av det

utvendige og konstruksjonen til kulturmiljø. Det imøteses derfor at det videre lovarbeidet vurderer en ordlyd som er bedre tilpasset andre kulturminner enn byggverk og anlegg.

Den foreslåtte grensesettingen for forenklet fredning kan mykes opp og interiør bør kunne inkluderes for å ivareta enkeltminner sin integritet der dette er vesentlig for den høye kulturhistoriske verdien. For at forenklet fredning skal være mindre inngripende enn ordinær fredning, kan loven for eksempel ha en prosessuell skranke for interiør i privat bolig, ved at interiørfredning enten forutsetter samtykke fra eier eller krav om interessevekting. Et innspill til videre arbeid er at dette kan gjennomføres ved forenklet fredning dersom det foreligger samtykke fra eier.

Bestemmelsen sikter seg inn mot enkeltobjekter. Det kan vurderes om det for Nord-Troms og Finnmark skal være anledning også til å kunne frede områder gjennom forenklet fredning.

3.4.4 § 25 Freding av kulturmiljø ved forskrift

Kongen i statsråd kan i forskrift frede større område som er nemnde i § 22 bokstav h til k.

Ved freding i forskrift gjeld føresegnene i forvaltningsloven om enkeltvedtak for dei eigarane og rettshavarane fredinga kan få direkte følgjer for.

Fylkeskommunen støtter lovforslaget.

3.4.5 § 26 Mellombels freding

Riksantikvaren, fylkeskommunen og Sametinget kan gjere enkeltvedtak om mellombels freding dersom det er fare for at høg kulturhistorisk verdi går tapt eller får vesentleg skadeverknad.

Tiltak som trengst for å avklare eller sikre den kulturhistoriske verdien, skal gjennomførast så snart som råd.

Reglane for sakshandsaming i § 67 og føresegnene i forvaltningsloven om varsel og utgreiingsplikt gjeld ikkje for vedtak om mellombels freding.

Fylkeskommunen støtter lovforslaget. Forslaget framstår som en videreføring av gjeldene § 22 nr. 4, samt systematisering av gjeldende praksis. Midlertidig fredning er en viktig sikkerhetsventil for kulturmiljømyndigheten i tilfeller hvor høye kulturmiljøverdier står i fare for å gå tapt. Bestemmelsen vil være et viktig virkemiddel for å hindre et slikt tap, eller å utsette en beslutning om for eksempel rivning til kulturmiljøverdiene er avklart. Det legges til grunn at midlertidig fredning etter foreslått bestemmelse også kan anvendes i tilfeller hvor det er aktuelt med oppstart av forenklet fredning.

3.4.6 § 27 Erstatning for fredningsvedtak

Vedtak om fredning gjev ikkje rett til erstatning for eigaren og andre rettshavarar, om ikkje ein slik rett følgjer av allmenne rettsgrunnsetningar.

Fylkeskommunen støtter lovforslaget.

3.4.7 § 28 Rettsverknad av fredning ved vedtak

Kulturmiljøstyresmakta kan forby eller på annan måte regulere alle typar tiltak og aktivitet som motverkar føremålet med fredinga. Føremålet med fredinga og kva som ikkje er tillate, skal gå fram av fredingsvedtaket.

Dersom ikkje noko anna går fram av fredingsvedtaket, omfattar fredning av byggverk og anlegg eksteriør, bygningskonstruksjonar og inventar som anten er fast montert eller særskilt tilpassa bygningane.

Laust inventar og gjenstandar kan fredast saman med byggverk og anlegg dersom det stør opp under føremålet med fredinga.

Kulturmiljøstyresmakta kan i fredingsvedtaket fastsetje at eit kulturminne skal haldast i stand, og at vedlikehaldet skal utførast på ein viss måte. Kulturmiljøstyresmakta kan i fredingsvedtaket fastsetje vern og skjøtsel av naturmangfald i fredingsområdet.

Dersom fredingsvedtaket ikkje har fastsett særskilde reglar om kva fredinga går ut på, er alle tiltak som går lenger enn vanleg vedlikehald forbodne utan dispensasjon etter § 30. Forbodet gjeld mellom anna riving, flytting, påbygging, utskifting av materialar og endring av fargar.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen i hovudsak er en videreføring av gjeldene § 15 tredje og fjerde ledd, § 19 annet ledd, § 20 annet ledd og § 22 annet ledd. Bestemmelsen regulerer rådighetsbegrensningene som kan gis ved fredning, og gir en felles hjemmel for alle typer fredninger.

Fylkeskommunen ser dette som et godt tiltak for å gjøre loven mer oversiktlig og for å skape et mer enhetlig fredningsinstitutt. Bestemmelsens andre ledd er ikke særlig tilpasset fredninger av annet enn byggverk og anlegg. Det kan vurderes å få bestemmelsen bedre tilpasset til å gjelde fredning av skip og transportminner. For øvrige kategorier kulturmiljø er det antagelig ikke behov for å regulere inventar.

I foreslått bestemmelses fjerde ledd innføres hjemmel til å pålegge eller gi regler i fredningsvedtaket om det vi oppfatter som rutinemessig vedlikehold («haldast i stand»). Dette er etter dagens praksis omtalt som «vanlig vedlikehold». Fylkeskommunen mener dette er et godt forslag, og innebærer en direkte veiledning om vedlikehold til eier i vedtaket om fredning.

Fylkeskommunen legger likevel til grunn offentlig etterlevelse og eventuelt ulovlighetsoppfølging må skje etter de ordinære reglene om vedlikehold og ulovlighetsoppfølging.

Fylkeskommunen vil bemerke at det i det videre lovarbeidet kan vurderes å innføre en generalbestemmelse med forbud mot å skade vedtaksfredete kulturminner eller å gjennomføre tiltak i strid med fredningsvedtaket. Dette vil tilsvare forslag i §§ 18 og 33 for henholdsvis jordfaste og løse kulturminner. I en slik skade-bestemmelse er det også mulig å presisere at det også inkluderer indirekte skade fra andre eiendommer. Dette er tilfeller som det er vanskelig for eiere å håndtere etter nabolovgivningen.

3.4.8 § 29 Omsyn til eigaren ved utforming av vedtak om fredning

Når kulturmiljøstyresmakta utformar vedtak om fredning etter denne lova, skal det takast omsyn til eigaren og til bruken av kulturmiljøet i dag og i framtida.

Kulturmiljøstyresmakta kan ikkje påleggje eigaren meir omfattande forbod eller plikter enn det som må til for å oppfylle føremålet med fredinga.

Forslag til endret lovtekst § 29

Når kulturmiljøstyresmakta utformar vedtak om fredning etter denne lova, skal det **i den grad det er i samsvar med fredingsformålet** takast omsyn til eigaren og til bruken av kulturmiljøet i dag og i framtida.

Kulturmiljøstyresmakta kan ikkje påleggje eigaren meir omfattande forbod eller plikter enn det som må til for å oppfylle føremålet med fredinga.

Begrunnelse og innspill

Fylkeskommunene støtter i utgangspunktet lovforslaget, og ser det som en viss samling og systematisering av dagens praksis. Prinsippet som framkommer i annet ledd er sentralt og i tråd med nødvendighetskriteriet - som må ligge til grunn for alle lovpålagte rådighetsbegrensninger.

Det vurderes som naturlig at en fredning skal ta hensyn til eiers behov og bruken av kulturmiljøet, også framover i tid. Det er imidlertid klart at eiers ønsker og behov for bruk og økonomisk verdi ofte kan stå i direkte motstrid med verdiene knyttet til kulturmiljø. Dette er for eksempel en vanlig problemstilling for bygninger i bruk som bolig eller næring. Fylkeskommunen vurderer at foreslått justering av lovteksten ligger nærmere dagens praksis. Forslaget kan også begrense eiers forventninger, samt potensialet for uenighet mellom eier og kulturmiljømyndighet. Det må fortsatt være anledning til å gjennomføre en fredning selv om det ikke er i samsvar med eierinteresser.

3.4.9 § 30 Dispensasjon frå freding

Fylkeskommunen og Sametinget kan i enkeltvedtak gje varig eller mellombels dispensasjon frå freding og fredingsføresegner for kulturmiljø som er freda ved vedtak. Det kan setjast vilkår for dispensasjonen.

Dispensasjon kan ikkje gjevast dersom omsyna bak føresegna det blir dispensert frå, føremålet med fredinga eller dei kulturhistoriske verdiane blir vesentleg sette til side. Det kan berre gjevast dispensasjon dersom fordelane for eigaren eller for samfunnet veg klart tyngre enn skadeverknaden for den kulturhistoriske verdien.

Om eit tiltak ikkje er sett i gang innan tre år, fell dispensasjonen bort.

Fylkeskommunen merker seg at foreslått bestemmelse har et meningsinnhold som ligger nært opp til dagens §§ 15 a første ledd, 19 tredje ledd, 20 tredje ledd og 22a annet ledd.

Fylkeskommunen legger til grunn at praksis som er utviklet for nevnte bestemmelser i det vesentlige kan anvendes videre.

I bestemmelsens første ledd framgår det at det etter søknad og vedtak kan gis dispensasjon fra fredningsbestemmelsene. Dispensasjonen kan være varig eller midlertidig, og det kan stilles vilkår til vedtaket om dispensasjon. Dette oppfattes som en videreføring av gjeldende rett.

I bestemmelsens andre avsnitt er det satt opp to vilkår for dispensasjon. Disse vilkårene vurderes som en modernisering og videreutvikling av gjeldene dispensasjonsbestemmelser. Det legges til grunn at foreslått vilkår om vurdering av fredningens formål er en videreføring av nå gjeldende vilkår om å vurdere av hvorvidt tiltaket er et vesentlig inngrep i det berørte kulturminnet/kulturmiljøet. Tilsvarende samsvarer vilkåret om vurdering av fordeler og skadevirkning med dagens vilkår om at tiltaket skal være et særlig tilfelle.

Fylkeskommunen oppfatter at intensjonen med foreslått dispensasjonsbestemmelse er å videreføre dagens praksis/gjeldende rett. I vilkåret om vurdering av fordeler og skadevirkning er imidlertid eiers interesser særlig trukket fram. Det stilles spørsmål ved om formuleringen er egnet til å videreføre dagens praksis, da det språklig sett kan framstå som at eiers interesser skal tillegges større vekt enn det fylkeskommunen erfarer er praksis i dag. Fylkeskommunen anbefaler derfor at det i videre arbeid vurderes om fordeler knyttet til kunnskap, opplevelse og bruk av det aktuelle kulturmiljøet heller skal tillegges vekt. Alternativt må hva som skal ligge i eiers interesser tydeliggjøres. Det vil være behov for nærmere redegjørelse for hvilke kriterier som skal ligge til grunn for vekting av fordeler og skadevirkning.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen andre ledd har en ordlyd som har utgangspunkt i bestemmelsen for vedtak om dispensasjon i plan- og bygningsloven § 19-2. Ordlyden er slik sett gjenkjennbar fra et mye anvendt rettsområde, og det blir naturlig å hente relevant praksis og erfaring fra plan- og bygningslovens § 19-2 ved tolkning av foreslått § 30 i ny kulturmiljølov. Noen tiltak utløser også behov for behandling av søknader om dispensasjon etter begge lovverk. Da er det hensiktsmessig med bestemmelser som gir like krav til vurdering av tiltak.

3.4.10 § 31 Forvaltnings- og skjøtselsplanar

Kulturmiljøstyresmakta kan leggje fram eit utkast til forvaltnings- eller skjøtselsplan saman med vedtak om freding. Planen skal gje føreseielege rammer for kva som er tillate utan dispensasjon.

Kulturmiljøstyresmakta bør leggje fram eit utkast til plan samtidig med vedtak om freding i desse tilfella:

a) Ved større eller komplekse fredingar der bruk er naudsynt for å oppfylle føremålet med fredinga.

b) Når omsynet til eigaren taler for det, eller han ber om det.

I slike tilfelle skal ein endeleg plan vere ferdig seinast eitt år etter at fredinga er vedteken.

Planen kan innehalde avtalar med eigaren og fastsetje økonomisk godtgjersle for tiltak som trengst for å oppfylle føremålet med fredinga.

Kulturmiljøstyresmakta er ansvarleg for å følgje opp forvaltnings- og skjøtselsplanar.

Når kulturmiljø er freda ved forskrift etter § 25, kan ansvaret for å lage og følgje opp slike planar delegerast til Riksantikvaren.

Eit mindretal (Olssøn, Holm, Fjeldheim og Myklebust) føreslår at andre avsnitt skal lyde:

Kulturmiljøstyresmakta skal leggje fram eit utkast til forvaltnings- eller skjøtselsplan samtidig med vedtak om freding i desse tilfella:

a) Ved større eller komplekse fredingar der bruk er naudsynt for å oppfylle føremålet med fredinga.

b) Når omsynet til eigaren taler for det, eller han ber om det.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen innfører en mulighet for kulturmiljømyndigheten til å legge fram forslag om forvaltnings- eller skjøtselsplan i forbindelse med vedtak om fredning.

Et viktig formål med forvaltnings- og skjøtselsplaner er å sikre god forvaltning og skjøtsel, samt forenkle eierskap og bruk av, kulturmiljø. Behov for planer for forvaltning og skjøtsel må, etter fylkeskommunens vurdering, vurderes konkret for det aktuelle kulturmiljøet som skal fredes. For enkelte kulturmiljø vil det ikke være behov for veiledning om skjøtsel og forvaltning ut over det som følger av fredningen. På bakgrunn av dette støttes flertallets forslag til bestemmelse.

Det vurderes videre at det må være opp til kulturmiljømyndigheten å ta stilling til om kulturmiljøet er av en slik karakter at det er hensiktsmessig med en forvaltnings- eller skjøtselsplan. Videre om ressursbruken for kulturmiljømyndigheten er hensiktsmessig i et mer overordnet perspektiv. Utarbeidelse av skjøtselsplaner er ressurskrevende, og bestemmelsen har slik sett potensiale for å medføre økt ressursbruk hos kulturmiljømyndigheten.

Det er mulig at foreslått bestemmelse kan føre til at fredningsprosessen tar lengre tid, da fredning bør avventes til det foreligger et utkast til forvaltnings- eller skjøtselsplan. Det framstår også som mindre heldig at ferdig utkast skal ferdigstilles innen ett år, ettersom spørsmålet om skjøtsel- og forvaltningsplan skal lages i første omgang er et *bør*. Dersom fylkeskommunen er usikker på om den rekker å ferdigstille en skjøtsel- og forvaltningsplan innen ett år, vil den antagelig velge å ikke lage slike planer. Da er det bedre om begge bestemmelser inneholder et «bør».

Fylkeskommunen vil bemerke at bestemmelsens andre ledd bokstav b) tilsynelatende omfattes av retten til å få veiledning. Det kan derfor vurderes om formuleringen skal gå ut. Det kan i alle tilfeller vurderes om omtalen av eieren som «han» er riktig.

3.4.11 § 32 Forbud mot tiltak og aktiviteter i nærleiken av kulturmiljø freda ved vedtak

Fylkeskommunen og Sametinget kan gjere enkeltvedtak om å forby alle slags tiltak og aktiviteter i eit område som ligg i nærleiken av eit kulturmiljø freda ved vedtak, dersom desse tiltaka og aktivitetane kan ha ein unødig negativ innverknad på den kulturhistoriske verdien.

Vedtak om forbod kan ikkje gjerast dersom ulempene for eigaren eller samfunnet veg klart tyngre enn den negative innverknaden på den kulturhistoriske verdien.

Forslag til endret lovtekst til § 32

Fylkeskommunen og Sametinget kan gjere enkeltvedtak om å forby alle slags tiltak og aktiviteter i eit område som ligg i nærleiken av eit **freda** kulturmiljø ~~freda ved vedtak~~, dersom desse tiltaka og aktivitetane kan ha ein unødig negativ innverknad på den kulturhistoriske verdien. **I vedtaket kan det bl.a. forbydast markante tiltak i bestemte siktlinjer og landskapsrom.**

Begrunnelse og innspill

Fylkeskommunen er positiv til forslaget om en ny bestemmelse som gir kulturmiljømyndighetene mulighet til å forby tiltak og aktiviteter i nærheten av kulturmiljø som er fredet ved vedtak. Tiltak rett ved, eller i/på, vedtaksfredete kulturmiljø er en vesentlig utfordring i kulturmiljøforvaltningen.

Fylkeskommunen foreslår likevel en endring i ordlyden til foreslått bestemmelse. Bestemmelsen bør også omfatte automatisk fredete kulturminner, og fylkeskommunen foreslår at henvisningen til «freda ved vedtak» strykes, som ellers ville unntatt automatiske fredete kulturminner.

Fra NOU'en kap. 18.9 siste avsnitt vedr. sikringssone for automatiske fredete jordfaste kulturminner og byggverk framgår:

At sikringssona blir føreslegen oppheva, vil kunne få negative konsekvensar for nokre av dei automatisk freda bygningane. Lova opnar for å frede ved vedtak område rundt det automatisk freda kulturminnet for å ta vare på dei kulturhistoriske verdiane.

Fylkeskommunen antar at det er tenkt som en henvisning til § 22 j) jf § 23, og at intensjonen er at en slik mulighet skal foreligge. § 22 j) jf § 23 er imidlertid forbeholdt Riksantikvarens myndighet og krever en saksprosess som beskrevet i § 67. Dette er en relativt omfattende prosess tilpasset et helt annet restriksjonsnivå. Siden de jordfaste automatiske fredete kulturminne er direkte fredet i loven fattes det ikke egne vedtak for at disse skal være fredet. «Sikringssonen» etter § 22 j) jf § 23 må således fattes i ettertid. Det holdes som upraktisk at det må gjennomføres en ordinær fredning for å kunne etablere en utvidet sikringssone i ettertid. Ved å inkludere jordfaste automatisk fredete kulturminner i § 32 åpnes det for å sikre enkelte nødvendige siktlinjer til de viktigste jordfaste kulturminnene.

For automatiske fredete kulturminner dekkes dette til en viss grad av forbudet mot vesentlige visuelle tiltak (utilbørlig skjemme), men bestemmelsen har vist seg relativt vanskelig å praktisere, og gir ingen forutberegnelighet for tiltakshaver på grunn av dens skjønnsomme karakter.

For både vedtaksfredete bygninger og automatiske fredete kulturminner vil det særlig være relevant å sikre visse siktlinjer og mindre sentrale landskapsrom, slik at det er mulig å gi muligheten for at kulturminnet kan oppleves i sitt naturlige miljø, samt at den historiske plasseringen kan leses i en sammenheng med topografi og landskap. Dette er så sentralt for forståelsen av kulturminner at det forslås understreket i bestemmelsen.

Dersom bestemmelsen endres til også å omfatte automatiske fredete kulturminner kan man vurdere å flytte bestemmelsen til felleskapitlet «Øvrige virkemidler».

3.5. Kapittel 5 Lause kulturminne

3.5.1 § 33 Råderett over lause kulturminne

Lause kulturminne frå tida fram til og med 1650, og samiske lause kulturminne frå tida fram til og med 1917, høyrer til fellesskapet i Noreg dersom dei har kome for dagen ved arkeologiske undersøkingar eller tilfeldige funn, og dersom dei ikkje er privat eigde.

Forvaltningsmuseet har forvaltningsansvaret for lause kulturminne.

Menneskelege leivningar med kulturhistorisk verdi skal forvaltast som lause kulturminne.

I tvilstilfelle avgjer Riksantikvaren om noko oppfyller alderskriteria i første avsnitt.

Riksantikvaren kan òg avgjere at lause kulturminne som er yngre enn aldersgrensene som er nemnde i første avsnitt, skal høyre til fellesskapet og forvaltast av forvaltningsmuseet dersom dei kjem for dagen under offentlege utgravingar og privat eigar ikkje er kjend.

Eit mindretal (Anfinset og Falch) føreslår at første avsnitt skal lyde:

Lause kulturminne frå tida fram til og med 1850, og samiske lause kulturminne frå tida fram til og med 1917, høyrer til fellesskapet i Noreg dersom dei har kome for dagen ved arkeologiske undersøkingar eller tilfeldige funn, og dersom dei ikkje er privat eigde.

Eit mindretal (Felland og Gierløff) føreslår at første avsnitt skal lyde:

Lause kulturminne frå tida fram til og med 1650, samiske lause kulturminne frå tida fram til og med 1917, og lause kulturminne knytt til ein nasjonal minoritet frå tida fram til og med 1850, høyrer til fellesskapet i Noreg dersom dei har kome for dagen ved arkeologiske undersøkingar eller tilfeldige funn, og dersom dei ikkje er privat eigde.

Fylkeskommunen legger til grunn at bestemmelsen i det vesentlige er en videreføring av gjeldene lovs § 12. Grensen for når et løst kulturminne tilhører fellesskapet (på gitte vilkår) er imidlertid flyttet fra 1537 til 1650. Fylkeskommunen støtter at endringen av alderskriteriet med begrunnelse og bakgrunn i de samme hensyn som gjør seg gjeldene for endring av alderskriteriet for jordfaste automatiske fredete kulturminner. Forslaget til bestemmelse framstår som en forenkling og modernisering, men fylkeskommunen ønsker å komme med noen bemerkninger knyttet til ordlyden.

Fylkeskommunen støtter i utgangspunktet de synspunkter som kommer til uttrykk i mindretallet Anfinset og Falch sitt forslag, da forslaget vurderes å bedre ivareta kulturhistorien til de nasjonale minoritetene. Disse er ofte underrepresentert i skriftlige kilder. En grense på 1650 for minoriteters løse kulturminner vil trolig utelukke mye av kildematerialet som gjelder disse gruppene. Slik det nye lovsystemet er lagt opp skal disse kulturminnene likevel kunne ivaretas gjennom fredninger etter §§ 23 og 24. Dette kan være en god løsning. En vedtaksfredning av et løst kulturminne vil i bedre grad kunne ta hensyn til og tilpasse seg tilstand og bruk. For at dette

skal kunne gjøres effektivt bør imidlertid saksbehandlingsreglene i § 24 gjøres mindre omfattende.

Det er usikkert om det er fornuftig å endre eiendomsrettighetshaver fra «staten» i nåværende lov til «fellesskapet». I et eiendomsrettslig perspektiv er det ikke helt og umiddelbart klart hvem det er tale om og hvem som kan utøve eierrettighetene. Det bør også framgå tydelig av bestemmelsen hva som ligger i formuleringen «privat eigde».

Fylkeskommunen er enig i og støtter at løse kulturminner skal forvaltes av forvaltningsmuseene jamfør bestemmelsens andre ledd.

Fylkeskommunen er positiv til ordlyden i foreslått bestemmelses tredje ledd. Bestemmelsen harmonerer med prinsippet om at forvaltningsmuseene håndterer løse kulturminner. I merknaden til forslaget kan det likevel skapes noe usikkerhet rundt hva som faktisk er ment. Slik det framgår av utvalgets merknad, framstår det som om det opereres med et skille mellom levninger med kulturhistorisk verdi og levninger som skal forvaltes av politiet. Det er etter gjeldende rett ingen automatikk i at politiet kobles inn ved funn av menneskelige levninger, jf. også veileder ved funn av menneskelige levninger. I veilederen skilles det forenklet sett mellom uforutsette og forutsette funn av fredete/ikke fredete menneskelige levninger, hvor førstnevnte (uforutsette funn) er som politisak å regne, mens sistnevnte håndteres av regional myndighet som videreformidler til gravplassmyndighetene (forutsette funn av ikke fredet materiale) eller museene (forutsette funn av fredet materiale). Videre arbeid får vurdere om det er behov for nærmere avklaring av problemstillingen.

Til foreslått bestemmelses fjerde ledd vil fylkeskommunen bemerke at det kan vurderes om det bør være fylkeskommunen som er riktig myndighet. Fylkeskommunen er myndighet for om noe er automatisk fredet, hvilken utstrekning ett kulturminnet har og dispensasjonsmyndighet for jordfaste kulturminner. Det ville gi bedre rettsregel-harmoni om fylkene også var førsteinstans i spørsmålet om alderskriteriet også for løse kulturminner. Riksantikvaren bør heller være klageinstans, slik de er i de fleste øvrige tilfeller og de vil ha muligheten for å ta over en sak etter foreslåtte regler i § 57. En konsekvens av at Riksantikvaren blir førsteinstans er at departementet blir klageorgan.

Til foreslått bestemmelses femte ledd vil fylkeskommunen bemerke at Riksantikvarens anledning til å bestemme at løse kulturminner yngre enn den gitte grensen skal tilhøre fellesskapet ikke bør begrenses kun til funn framkommet ved offentlige utgravninger. Dette ekskluderer potensielt viktige kulturhistoriske gjenstander av nyere dato, som framkommer tilfeldig eller ved for eksempel privatpersoners innsats. Fylkeskommunen foreslår derfor at formuleringen «dersom dei kjem for dagen under offentlege utgravingar» strykes. Punktet om at unntaket ikke gjelder gjenstander i privat eie bør beholdes, da det oppfattes for inngripende i den private eiendomsretten dersom Riksantikvaren skal ha myndighet over dette. Det kan også her vurderes om denne myndigheten også bør ligge til fylkeskommunene, siden den har klar sammenheng med det som kan fredes etter foreslått § 24.

3.5.2 § 34 Avhending og kassering av lause kulturminne

Forvaltningsmuseet kan gjere enkeltvedtak om å avhende lause kulturminne vederlagsfritt i tilfelle der det er fagleg forsvarleg.

Forvaltningsmuseet kan gjere enkeltvedtak om å kassere lause kulturminne dersom det er klart fagleg forsvarleg og det ikkje har ressursar til å ta vare på dei.

Eit laust kulturminne må dokumenterast før det blir avhenda eller kassert.

Når forvaltningsmuseet vurderer tiltak som overføring, avhending og kassering av lause samiske kulturminne, skal det konsultere Sametinget etter sameloven kapittel 4 Konsultasjonar.

Sametinget kan ta avgjerd om bruk og gjere enkeltvedtak om oppbevaring og tilbakeføring av samiske menneskelege leivningar. Sametinget skal som grunnlag for avgjerd og enkeltvedtak be forvaltningsmuseet om forskingsfaglege vurderingar og råd.

Fylkeskommunen støtter forslaget. Fylkeskommunen vurderer det vidare som positivt at forholdet mellom forvaltningsmuseene og Sametinget reguleres ved håndtering av løse kulturminner. Det kan vurderes om det er nødvendig at avhending og kassering krever enkeltvedtak, eller om det kan holde å fatte dette som en avgjørelse. Som enkeltvedtak må det sendes forhåndsvarsel og gis en individuell begrunnelse i vedtaket, hvilket framstår som unødvendig ressurskrevende gitt betydningen saken har. Det er også litt uklart hvem enkeltvedtaket skal rette seg mot, gitt at felleskapet er eier.

3.5.3 § 35 Forbod mot skade på lause kulturminne

Ingen må skade lause kulturminne som er nemnde i § 33, utan løyve etter siste avsnitt.

Utan omsyn til kven som er eigar, kan forvaltningsmuseet grave fram, flytte, ta opp og undersøkje lause kulturminne som er nemnde i § 33, og setje i verk tiltak for å ta hand om dei.

Dersom det er fagleg forsvarleg, kan forvaltningsmuseet gjere enkeltvedtak om løyve til

- a) gjengravlegging
- b) inngrep til forskning

Fylkeskommunen støtter forslaget. Praksisen som er utviklet for området kan anvendes vidare for å gi blant annet skadebegrepet et mer konkret innhold. Språkmessig kunne det vært litt klarere i første ledd om henvisningen «..utan løyve etter siste avsnitt» viser til § 33 eller til § 35. Ut ifra sammenhengen er det likevel klart at det gjelder 35 tredje ledd bokstav b).

Det vurderes at bestemmelsens andre ledd også må gjelde fylkeskommunene, og da for eksempel i forbindelse med undersøkelser og befaringer. Fylkeskommunen foreslår at både

NOU 2025:3 Ny

forvaltningsmuseene og fylkeskommunene og Sametinget har samme rett. Dette har potensiale for å øke effektiviteten og begrense ressursbruken i kulturmiljøforvaltningen.

Det vurderes som uklart hva det siktes til i bestemmelsens tredje ledd bokstav a), og det kunne med fordel være presisert at dette omfatter menneskelige levninger.

Det er uklart hva det siktes til i bestemmelsens tredje ledd bokstav b) Det kan ut ifra lovteksten framstå som det både er tale om inngrep for å grave fram et løst kulturminne som ellers ikke er dekt av annet ledd, og inngrep i selve kulturminnet det siktes til.

3.5.4 § 36 Søk etter jordfaste og lause kulturminne

Metallsøk og andre søk etter lause kulturminne som nemnt i § 33 kan ikkje gjerast dersom søket kan skade det lause kulturminnet.

Like eins gjeld forbudet i § 18 mot tiltak og aktivitetar som kan skade eller på annan måte påverke automatisk freda jordfaste kulturminne.

Fylkeskommunen forstår lovforslaget slik at lovutvalget ønsker å videreføre gjeldende praksis for søk etter kulturminner generelt, og for søk etter kulturminner med metalldetektor spesielt.

Det er i dag et generelt forbud mot å skade løse kulturminner i forbindelse med metallsøk og andre søk etter kulturminner. Etter etablert praksis er det imidlertid søker som bærer risikoen for at for eksempel en oppgraving av en gjenstand i forbindelse med metallsøk ikke skader kulturminnet. Forbudet mot graving i jordfaste automatiske fredete kulturminner er en samling og systematisering av dagens praksis.

Det framstår ikke tydelig hvordan foreslått bestemmelse skal forstås, og om bestemmelsen innebærer et generelt forbud mot søk med metallsøker. Det presiseres at dersom lovutvalget har hatt til hensikt å forby søk metalldetektor så bør det framgå tydeligere.

Etablert praksis for søkt etter løse kulturminner med metallsøker fungerer godt.

Fylkeskommunen imøteser derfor en tydeliggjøring av dagens praksis i loven, og er negativ til et eventuelt forbud mot metallsøk.

Det ligger en uklarhet i om løsfunn i privat eie (funnet før 1905 og gått i arv) omfattes av skadeforbudet siden det ikke kan anses å være eid av fellesskapet. Videre arbeid må gjerne tydeliggjøre dette.

3.5.5 § 37 Plikt til å melde frå om og levere inn lause kulturminne

Den som finn eit laust kulturminne som kan vere frå tida fram til og med 1650, skal snarast mogleg melde frå og levere frå seg kulturminnet til fylkeskommunen. Like eins skal eit samisk kulturminne som kan vere frå tida fram til og med 1917, leverast til Sametinget.

Eit mindretal (Anfinset og Falch) føreslår at føreseгна skal lyde:

Den som finn eit laust kulturminne som kan vere frå tida fram til og med 1850, og eit samisk laust kulturminne som kan vere frå tida fram til og med 1917, skal snarast mogleg melde frå og levere det frå seg fylkeskommunen eller Sametinget.

Eit mindretal (Felland og Gierløff) føreslår at føreseгна skal lyde:

Den som finn lause kulturminne som kan vere frå tida fram til og med 1650, samiske lause kulturminne som kan vere frå tida fram til og med 1917, og lause kulturminne som er knytt til ein nasjonal minoritet og kan vere frå tida fram til og med 1850, skal snarast mogleg melde frå og levere det frå seg til fylkeskommunen eller Sametinget.

Fylkeskommunen legger til grunn at bestemmelsen er en videreføring gjeldende rett, men med en tydeliggjøring hvilke plikter finner har ved funn av løse kulturminner. Fylkeskommunen vurderer det som svært viktig at løse kulturminner som blir funnet kommer inn til kulturmiljømyndigheten for registrering og undersøkelser. Det er på bakgrunn av dette positivt at finners plikter ved funn av løse kulturminner er gjort tydeligere. Mindretallet Felland og Gierløff sitt forslag til ordlyd støttes, da dette bedre ivaretar hensynet til nasjonale minoriteters løse kulturminner.

3.5.6 § 38 Finnarlønn

Fylkeskommunen og Sametinget kan ta avgjerd om utbetaling av finnarløn etter tilfeldige funn av lause kulturminne som nemnt i § 33 med særleg høg penge- eller kulturhistorisk verdi.

Forslag til endret lovtekst § 38

Fylkeskommunen og Sametinget **Forvaltningsmuseene og Sametinget** kan ta avgjerd om utbetaling av finnarløn etter tilfeldige funn av lause kulturminne som nemnt i § 33 med særleg høg penge- eller kulturhistorisk verdi.

Begrunnelse og innspill

Fylkeskommunen legger til grunn at bestemmelsen delvis vidererfører gjeldende rett. Ansvar for finnerlønn og utbetaling er imidlertid foreslått flyttet fra Riksantikvaren til fylkeskommunen. Lovutvalget foreslår at finnerlønn ikke lenger skal være en rettighet. Vedkommende myndighet har likevel fremdeles mulighet til å ta beslutning om utbetaling av finnerlønn.

Ansvar for finnerlønn bør ligge hos forvaltningsmuseene som kulturmiljømyndighet for løse kulturminner. Denne løsningen legger til rette for en mer konsekvent fordeling av ansvar og oppgaver i kulturmiljøforvaltningen, som også vil være mer oversiktlig for ulike aktører i tilknytning til forvaltningen av kulturmiljø.

Forvaltningsmuseene vil i større grad kunne gjennomføre en effektiv og helhetlig forvaltning av oppgaven knyttet til finnerlønn. Det er forvaltningsmuseene som har ansvar og kompetanse til å vurdere løse kulturminner. Fylkeskommunen vil være avhengig av forvaltningsmuseenes kompetanse for å vurdere eventuell finnerlønn. Løsningen framstår derfor som lite effektiv. Det vil være svært krevende å få etablert en ensartet praksis for tildeling av finnerlønn dersom fylkeskommunene skal ha ansvaret for dette. Alternativt kan ansvaret for finnerlønn forbli hos Riksantikvaren for å sikre ensartet praksis.

3.6. Kapittel 6 Felles regler for freda kulturmiljø

3.6.1 § 39 Vektlegging av kulturhistoriske verdier ved løyve etter anna lov

Dersom eit forvaltningsorgan skal ta avgjerd om løyve etter anna lov, til eit tiltak i nærleiken av eit freda kulturmiljø, skal organet leggje vekt på om tiltaket kan ha skadeverknad for den kulturhistoriske verdien til det som er freda.

Riksantikvaren, fylkeskommunen og Sametinget kan klage på løyvet.

Fylkeskommunen vurderer den foreslåtte bestemmelsen som en videreføring og tydeliggjøring av det sektorovergripende ansvaret om å ta vare på kulturmiljø. Presiseringen av et sektorovergripende ansvar for kulturmiljø legger, etter fylkeskommunens vurdering, til rette for at kulturmiljø i større grad ivaretas også av forvaltningsorgan med ansvar for annet lovverk. Fylkeskommunen vil for øvrig bemerke at det kan vurderes om bestemmelsen bør ligge i et annet kapittel, for eksempel i kapittel 2 om generelle bestemmelser.

3.6.2 § 40 Tilskot til eigaren av freda kulturmiljø

Kulturmiljøstyresmakta kan gje tilskot til antikvariske meirkostnader, istandsetjing og vedlikehald av freda kulturmiljø.

Fylkeskommunen merker seg at foreslått bestemmelse gir kulturmiljømyndigheten mulighet til å gi tilskudd til antikvariske merkostnader, istandsetting og vedlikehold av fredete kulturmiljø. Bestemmelsen erstatter, etter fylkeskommunens vurdering, gjeldende lovs rettighet på tilsvarende tilskudd i § 15 a andre ledd:

Departementet kan i særlige tilfelle gjøre unntak fra vedtak om fredning og fredningsbestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete kulturminnet.

Blir det satt vilkår for dispensasjonen som fordyrer arbeidet, skal eier eller bruker få helt eller delvis vederlag for denne utgiftsøkningen.

Bestemmelsen erstatter også, etter fylkeskommunens vurdering, gjeldende mulighet på tilsvarende tilskudd etter § 17 andre ledd:

(...) Departementet kan gi eier eller bruker tilskudd til vedlikehold, eller til endringer godkjent av vedkommende myndighet etter loven her.

Fylkeskommunen vurderer at bestemmelsen innebærer en vesentlig svekkelse av eieres rettigheter på vederlag etter gjeldene § 15 a.

Fylkeskommunen opplever at det har vært krevende å forvalte tilskudd til fredete kulturminner jf dagens kulturminnelov § 15 a annet ledd. Det følger av denne bestemmelsen at eier eller bruker skal få helt eller delvis vederlag for utgifter som følger av fordyrende vilkår stilt av kulturmiljømyndigheten i forbindelse med vedtak om dispensasjon. Bestemmelsen beskriver tilfeller som skiller seg fra øvrige tilskudd, da den er formulert som et rettskrav. Det gjøres derfor et skille mellom vederlagkravstilfeller og øvrige tilskuddstilfeller etter bestemmelsen. Utfordringen med gjeldene bestemmelse er at de fordyrende vilkårene vil variere ut fra hvor antikvarisk søknadene er innrettet, samt i hvilken grad de etterlever fredningsbestemmelser og prinsipper. Dette vil vederlagsmessig favorisere de søknadene som ikke etterlever antikvariske prinsipper, fordi det vil tilkomme flere fordyrende vilkår i dispensasjonsvedtaket. Dette er uheldig.

Rettskrav til dekningen av antikvariske merkostnader er uklar i eksisterende lov, og det er riktig å adressere problemstillingen. Fylkeskommunen opplever likevel ikke at lovforslaget løser utfordringene ved å ta bort rettskravet og innføre en ren kan-bestemmelse.

Spørsmålet om tilskudd i bestemmelsen reiser et mer prinsipielt spørsmål om fordeling av kostnader ved å bevare felleskapets kulturarv, og om den økonomiske byrden eiere av fredete kulturminner har. Byrden ved rådhetsbegrensningene som følger av fredningen ligger på eier. Både i kraft av de begrensninger som følger fysiske endringer ved behov for endret bruk, men også ved antikvarisk riktig istandsetting og vedlikehold. Fylkeskommunen mener fellesskapet skal bidra til å dekke de økonomiske ulempene eiere har ved å ta vare på fellesskapets kulturarv. Dette bør også være en rettighet gitt særlig kostnadskrevende tiltak.

En slik rettighet er også, på et overordnet plan, viktig for å sikre forutsigbarhet for statlige overføringer som kan deles ut i fylkene, som igjen kan gi disse til eierne. En ren «kan» regel vil kunne føre til ulik praksis mellom fylkeskommunene, og det kan oppstå en unødig konkurransesituasjon. Dette har igjen potensiale for å lede til mindre forutsigbarhet for eier/bruker av kulturminnet. Fylkeskommunen vurderer derfor at det er svært uheldig å ta bort retten til kompensasjon ved fordyrende antikvariske vilkår.

Fylkeskommunen legger til grunn at målet med vederlag og tilskuddsordningen er å stimulere til jevnt vedlikehold, samt å stimulere at nødvendige tiltak og endringer gjøres på en slik måte at de kulturhistoriske verdier beholdes i størst mulig grad.

En “kan”- formulering speiler utviklingen av det demokratiserte kulturmiljøvernet, der mangfold og representativitet er sentrale stikkord. Økt omfang, kompleksitet og utgifter knyttet til antikvariske merkostnader har ikke vært speilet i budsjettutviklingen av tilgjengelige midler på statsbudsjettet. En “kan”- formulering er på den ene side nødvendig om ikke rammene for den søknadsbaserte ordningen blir styrket. På den annen side har lovutvalget i flere av sine diskusjoner og innspill ønsket å styrke rettighetene for eiere av fredet objekt, ikke svekke dem.

Det er viktig at kulturminneforvaltningen får beholde økonomiske virkemiddel, som også gir et pedagogisk grunnlag for et godt samarbeid med eiere. Økt omfang, kompleksitet og kostnad tilknyttet antikvariske merkostnader har ikke vært speilet i budsjettutviklingen av tilgjengelige midler på statsbudsjettet.

Det er riktig at det i dag finnes ordninger som hjemler mulighet for å fritta kulturmiljø fra lovpålagte skatter og avgifter, i hovedsak kommunal eiendomsskatt. Men det er svært få kommuner som har innført et slikt unntak. Antagelig er anstrengt kommuneøkonomi delaktivt i dette. Det kan antagelig ikke forventes at fritaket vil komme til større anvendelse i framtiden.

Fylkeskommunen oppfordrer på det sterkeste, til at det i det videre arbeidet med loven ses nærmere på muligheten for å beholde tilskudd eller vederlag som en rettighet. Det kan vurderes å differensiere tilskudd- og vederlagsordningen. For eksempel ved at en «skal»-ytelse for privatpersoner, uten avgrensinger til bestemte i poster i statsbudsjettet, og en søknadsbasert «kan»-ordning for andre eiere, basert på spesifikke bevilgninger i statsbudsjettet, tilsvarende dagens «post 71».

Eksisterende og foreslått lovtekst er uklar om hva som menes med antikvariske merkostnader, og det er behov for klargjøring ut over det som leses ut fra eksisterende retningslinjer, rundskriv og lovtolkninger. Departementet bør klargjøre forholdet, og kan vurdere utarbeiding av forskrift om antikvariske merkostnader.

Den generelle tilskuddsinstituttet bør gjennomgå i sin helhet og reguleres i forskrift slik at de bedre kan endres over tid i tråd med samfunnsutviklingen.

3.6.3 § 41 Endring og omgjøring av løyve og dispensasjon

Fylkeskommunen og Sametinget kan oppheve, endre eller gje nye vilkår i løyve eller dispensasjon etter denne lova, eller forskrift i medhald av lova, og kalle løyvet eller dispensasjonen tilbake, dersom

- a) det er naudsynt for å hindre uføresette vesentlege skadeverknader for kulturmiljø eller natur
- b) skadeverknadene kan minskast utan urimeleg kostnad for tiltakshavaren
- c) ny teknologi gjev høve til å redusere vesentlege ulemper for kulturmiljø
- d) tiltakshavaren bryt føresegn gjeve i eller i medhald av lova, og brotet er grovt, skjer fleire gonger eller held fram
- e) det elles følgjer av forvaltningsrettslege omgjeringsreglar

Fylkeskommunen støtter lovforslaget. Bestemmelsen er ny, men viderefører den praksis som er etablert gjennom forvaltningsloven § 35 siste ledd og faller innenfor «alminnelige forvaltningsrettslige regler». Fylkeskommunen vurderer det likevel som positivt at det er foreslått tatt inn en bestemmelse som presiser det rettslige handlingsrommet for omgjørelse og tilgjengeliggjør dette som et virkemiddel. Det legges til grunn at omgjøring etter bestemmelsen kan utløse erstatningsansvar.

3.6.4 § 42 Avfreding

I tilfelle der dei viktigaste kulturhistoriske verdiane har gått tapt eller sterke samfunnsomsyn krev det, kan

- a) Riksantikvaren gjere enkeltvedtak om avfreding av kulturmiljø freda etter § 23 og kulturmiljø freda etter § 15
 - b) fylkeskommunen og Sametinget gjere enkeltvedtak om avfreding av kulturmiljø freda etter § 24
 - c) Kongen i statsråd gje forskrift om avfreding av kulturmiljø freda etter § 25
- Sakshandsamingsreglane for freding ved vedtak gjeld så langt dei høver.

Fylkeskommunen støtter lovforslaget. Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldene lov, men viderefører den praksis som er etablert gjennom forvaltningsloven § 35 siste ledd og faller innenfor «alminnelige forvaltningsrettslige regler». Det er positivt at det er foreslått tatt inn en bestemmelse som presiser det rettslige handlingsrommet for omgjøring/oppheving. Aktuelle tilfeller for bruk av bestemmelsen er ved større skade, vesentlige endringer over tid og der tunge samfunnshensyn tilsier at det vil være uforenlig å opprettholde fredningen/deler av fredningen. Muligheten til å avfrede er lagt ut ifra trinnhøyde-prinsippet, slik at organene kan oppheve sine egne vedtak.

Det bør vurderes å innføre en hjemmel som gir fylkeskommunene mulighet til å avfrede helt eller delvis automatisk fredete jordfaste kulturminner i situasjoner hvor de er sterkt skadet eller fjernet, eller det foreligger andre forhold som gjør det nødvendig ut fra sterke samfunnshensyn. I dag blir for eksempel rådighetsbegrensinger på eiendommen ved ulovlig fjerning av kulturminner værende, fordi det ikke er gitt dispensasjon slik at de er frigitt. I et samfunnsperspektiv er dette en unødig båndlegging av eiendom og ressurser all den tid kulturminnet er helt eller delvis borte. I slike tilfeller ville det være hensiktsmessig både for kulturminneforvaltning, tiltakshaver og samfunn å gjennomføre ulovlighetsoppfølging, og samtidig ha muligheten til å avklare og avslutte forholdet til kulturminnet ved avfredning. Det kan være en fordel at dette gjøres ved et enkeltvedtak rettet til grunneier, men rent praktisk burde det være nok å oppdatere vernestatus i kulturminnedatabasen *Askeladden*, med en forklaring. Alternativt til dette er at det gis en etterfølgende dispensasjon. Som dispensasjonsmyndighet bør en slik hjemmel legges til fylkeskommunene. Dette begrunnes i at de er høringspart og innsigelsesmyndighet, og må derfor ha myndighet til å ta endelig stilling til avklaringen av kulturminner.

Fylkeskommunen vil for øvrig bemerke at det framstår som uklart hva som ligger i at

saksbehandlingsreglene for fredning «gjeld så langt dei høver».

3.7. Kapittel 7 Andre verneformer og verkemiddel

3.7.1 § 43 Ansvar for immateriell kulturarv

Kulturmiljøstyresmakta har eit særleg ansvar for å sikre dei faga, teknikkane og praksisane som er knytt til kulturmiljø som kan fredast etter denne lova.

Eit mindretal (Fjeldheim) føreslår som andre avsnitt:

Riksantikvaren kan lage lister over fag, teknikkar og praksisar som knyter seg til ivaretakinga av den materielle kulturarven, og over tradisjonsberarar, organisasjonar eller enkeltpersonar som utøver, dokumenterer og fører vidare desse.

Forslag til endret lovtekst § 43

~~Kulturmiljøstyresmakta~~ **Styresmakta** har eit særleg ansvar for å sikre dei faga, teknikkane og praksisane som er knytt til kulturmiljø som kan fredast etter denne lova.

Begrunnelse for endring

Fylkeskommunen støtter lovforslaget, men vurderer at bestemmelsen må endres slik at det er myndighetene generelt som har dette ansvaret, som en del av det sektorovergripende ansvaret. Lovforslaget har ikke tilsvarende bestemmelse i nåværende lov, men immateriell kulturarv materialisert i fysiske kulturminner er et av flere viktige kriterier som vurderes i forbindelse med fastsettelse av verneverdier også i dag. Bestemmelsen framstår som en programmerklæring og er nyttig som en påminner om disse verdiene.

Fylkeskommunen ser at forslaget framstilt av mindretallet kan være nyttig, men vurderer det som mer egnet som en del av faglige programmer og forventninger. Riksantikvaren vil også uten lovforslaget gitt av mindretallet ha en slik mulighet. Videre arbeid kan heller, etter fylkeskommunens vurdering, vurdere om det kan være hensiktsmessig å pålegge Riksantikvaren å lage slike lister og arkiver. Fylkeskommunen vil i denne sammenhengen vise til at det kan være interessant å se til den japanske kulturminneloven. Etter japansk kulturminnelov blir spesielle teknikker eller håndverk som trengs for å opprettholde den materielle kulturarven, pekt ut som særlig verdifulle. Samtidig blir håndverkere, utøvere eller organisasjoner ført opp på en liste som bærere av disse teknikkene og håndverkene. Både teknikk og utøvere får status og anerkjennelse gjennom utnevning, og de får tilgang til økonomiske virkemidler for å sikre dokumentasjon og overføring av teknikkene.

3.7.2 § 44 Samtykke til riving og vesentlig endring

Kommunen kan ikkje utan samtykke frå fylkeskommunen eller Sametinget gje løyve etter plan- og bygningsloven til riving eller vesentleg endring av byggverk eller anlegg som er oppført i tida fram til og med 1850.

I Nord-Troms og Finnmark gjeld kravet om samtykke for byggverk og anlegg som er oppførte i tida fram til og med 1945. Departementet fastset i forskrift i kva kommunar i Nord-Troms dette gjeld.

Dersom kommunen får ein søknad om slikt løyve, må han anten avslå søknaden om det er heimel for dette i plan- og bygningsloven, eller straks sende søknaden til vurdering hos fylkeskommunen eller Sametinget.

Fylkeskommunen eller Sametinget må ta stilling til søknaden innan fire veker, og kan setje vilkår for eit samtykke.

Om fylkeskommunen eller Sametinget vel å ikkje gje samtykke, må han setje i verk sak om freding etter § 24 innan seks veker etter avslaget.

Når ein kommune har gjeve løyve til riving eller vesentleg endring av byggverk eller anlegg som nemnde i denne paragrafen, skal han straks sende vedtaket til fylkeskommunen eller Sametinget.

Krav om samtykke frå fylkeskommunen eller Sametinget gjeld ikkje for tiltak som er i samsvar med ein reguleringsplan som er mindre enn ti år gamal, når kulturmiljøverdiane har vore tema i utgreiinga av planen.

Bakgrunn

Det følger av meldeplikten i gjeldene kulturminnelov § 25 andre ledd, at kommunen plikter å sende søknad om rivning eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk eller anlegg oppført før 1850 til fylkeskommunen. Fylkeskommunen gir ved mottak av saker jamfør kulturminneloven § 25 andre ledd en rådgivende uttalelse.

Kommunene er plan- og bygningsmyndighet og skal avgjøre søknader om riving eller vesentlig endring etter ovenfor nevnte bestemmelse. Fylkeskommunene erfarer imidlertid at kommunen har begrensede muligheter til å følge opp fylkeskommunens anbefalinger om å avslå riving med mindre den aktuelle bygningen er regulert til bevaring i gjeldende arealplan. Ved endringer på byggverkets ytre kan avslag hjemles i plan og bygningsloven § 29 første ledd, annet pkt., men en tilsvarende hjemmel foreligger ikke ved rivning.

Både kommunene og fylkeskommunene bruker mye ressurser på å henholdsvis oversende og uttale seg til saker som mottas etter § 25 annet ledd. Det framstår derfor som uheldig at kommunen ikke har gode verktøy til å følge opp fylkeskommunens faglige råd. Videre er dette også en kulturminnetype som er utsatt for tap – også i Innlandet.

Fylkeskommunene ser det derfor som hensiktsmessig at det innføres en bestemmelse i kulturmiljøloven som gir fylkeskommunen mulighet til å hindre rivning og vesentlig endringer av

byggverk med vesentlige kulturhistoriske verdier fra før 1850. Fylkeskommunen vil likevel komme med et alternativt forslag som ivaretar de samme hensynene, men som ikke er like ressurskrevende og inngripende ovenfor kommunene. Forslaget under må ses i sammenheng med at kommune gis hjemmel til å kunne avslå rivning av verneverdige bygg, uavhengig av om tiltaket ellers er i tråd med gjeldene plangrunnlag – slik utvalget har adressert med forslag om endring av plan og bygningsloven § 29-2.

Innspill om innføring av midlertidig forbud mot rivning eller vesentlig endring

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse i første ledd i praksis legger ned et forbud mot rivning eller vesentlig endring av byggverk eller anlegg oppført i et gitt tidsrom fram til det foreligger et samtykke fra fylkeskommunen. Dette innebærer at fylkeskommunen må oppheve forbudet med et samtykke for hver gang det innkommer en søknad om vesentlig endring eller riving fra kommunen. Alternativt må fylkeskommunen iverksette arbeid med fredning av bygningen jamfør bestemmelsens femte ledd. Dette vil trolig forutsette bruk av ressurser både i kommunen og fylkeskommunen, og vil innebære en økt bruk av ressurser i forhold til dagens situasjon hos fylkeskommunen.

Det vurderes som uheldig at lovforslaget legger opp til enten samtykke eller fredning. Dette medfører at fylkeskommunen aktivt må samtykke til saker som fylkeskommunen i dag har handlingsrom til å gi en negativ uttalelse til. Det vil også, etter fylkeskommunens vurdering, være krevende for kommunene å følge opp et råd fra fylkeskommunen om å ikke tillate rivning, samtidig som de rent formelt har fått et samtykke.

Det vurderes som lite hensiktsmessig å innføre et krav om oppstart av fredning for saker som det ikke gis samtykke til. Erfaring med håndtering av saker etter kulturminneloven § 25 andre ledd, er at det er et avgrenset antall bygninger som omfattes av bestemmelsen. Bygningstypen er slik sett også egnet for vern med plan- og bygningsloven som virkemiddel.

På bakgrunn av dette, kan det kan være hensiktsmessig at fylkeskommunen i stedet kan gis hjemmel til å innføre et midlertidig forbud mot gjennomføring av tiltak som omfattes av bestemmelsen. Et slikt midlertidig forbud kan iverksettes dersom byggverket det søkes om tiltak for har så høye kulturhistoriske verdier at det må ivaretas eller ikke rives. Fylkeskommunen vil da fortsatt ha muligheten til å gi kommunene råd om å ikke tillate et tiltak, uten at det gis et direkte samtykke. Samtidig foreligger det en mulighet for å nedlegge et forbud mot rivning i saker som er av vesentlig betydning for kulturmiljøet.

Et midlertidig forbud mot gjennomføring av tiltak vil være et gjenkjennelig virkemiddel etter mal fra plan- og bygningsloven § 13-1. Forslaget vil etter fylkeskommunens oppfatning innebære enn mindre ressurskrevende oppfølging av meldeplikten av byggverk fra før 1850. Det foreslås at det innføres hjemmel til midlertidig å nedlegge forbud mot rive- og vesentlig endringer i et byggverks ytre fram til det er avklart om det skal gjennomføres en fredning etter § 23. Avgjørelsen bør skje ved enkeltvedtak.

3.7.3 § 45 Skipsfunn

Lovutvalget har ikke hatt kapasitet til å utrede og/eller foreslå bestemmelser om skipsfunn, men påpeker at det må være slike bestemmelser i den endelige loven. Det framgår likevel av av lovarbeidet, at utvalget mener fylkeskommunen fortsatt skal motta meldinger og funn og ha

myndighet til å gi løyve til tiltak som kan skade skipsfunn. Utvalget peker samtidig på at det kan være krevende å opparbeide tilstrekkelig spisskompetanse på feltet i alle fylkeskommuner. Det foreslås derfor ulike løsninger som for eksempel interfylkeskommunalt samarbeid.

Forvaltning av skipsfunn bør ligge til fylkeskommunen for å ha en forvaltningspraksis for kulturmiljø som er så helhetlig som mulig. Skipsfunn bør etter fylkeskommunens oppfatning også forvaltes på lik linje med andre automatisk fredete kulturmiljø. Fylkeskommunen foreslår derfor at videre arbeid vurderer om skipsfunn bør innarbeides som en del av generalbestemmelsen i foreslått § 15, framfor å være behandlet med en egen bestemmelse. Ny kulturmiljølov bør også sikre at hensynet til skipsfunn avklares i planprosesser etter plan- og bygningsloven, på lik linje med automatisk fredete jordfaste kulturminner.

Fredningsgrensen for skipsfunn bør fastsettes som en statisk og ikke flytende grense. Fylkeskommunen anbefaler at fredningsgrensen skal gjelde fra skipets kjente byggeår/tidspunkt for sjøsetting, ikke fra kjent forlisdato, der denne er kjent. Det vil bidra til å skape en mer forutsigbar tolkning og fastsetting av vernestatus for denne kategorien kulturminner.

Fylkeskommunen foreslår at fredningsgrensen for skipsfunn settes til 1900. Etter 1900 finnes det god dokumentasjon på skipsbyggingsteknikker og teknologi, samt at større fartøy fikk utarbeidet byggetegninger som er tatt vare på. Det anses derfor som en god balanse mellom ressursbruk og muligheten til å få ny kunnskap dersom fredningsgrensen for skipsfunn legges til 1900. For å bedre omfatte de to verdenskrigene kan det vurderes om det bør innføres en særregel for krigsforlis i periodene 1914-1918 og 1940-1945.

Hensynet til andre kulturminne under vann også bør vurderes i det framtidige lovarbeidet.

3.8. Kapittel 8 Undersøkingar, kostnadsdekning med meir

3.8.1 § 46 Undersøkingsplikt i samband med offentlege og større private tiltak og for utarbeiding av reguleringsplanar

Ved planlegging av offentlege og større private tiltak skal tiltakshavaren undersøkje om tiltaket kan kome til å påverke automatisk freda jordfaste kulturmiljø på ein måte som er nemnt i § 18, og om det difor trengst løyve etter § 20.

Undersøkinga kan gå ut på å sende planen for tiltaket til fylkeskommunen eller Sametinget, som skal uttale seg innan rimeleg tid. Dersom det er naudsynt med registrering av kulturmiljøet, skal fylkeskommunen eller Sametinget opplyse om når dei kan gjere enkeltvedtak i saka.

Første til tredje avsnitt gjeld òg for utarbeiding av reguleringsplanar. I særskilde tilfelle kan gjennomføring av registreringa utsettast til planen skal settast i verk.

Riksantikvaren kan gje forskrift om gjennomføring av denne paragrafen.

Forslag til endret lovtekst i § 46 første ledd

Ved planlegging av ~~offentlege og større private~~ **ethvert** tiltak skal tiltakshavaren undersøkje om tiltaket kan kome til å påverke automatisk freda jordfaste kulturmiljø på ein måte som er nemnt i § 18, og om det difor trengst løyve etter § 20.

Begrunnelse og innspill

Fylkeskommunen vurderer det ikke som vesentlig å begrense undersøkelsesplikten i bestemmelsen. Fylkeskommunen tar utgangspunkt i gjennomførte undersøkelser for å vurdere om en dispensasjon skal gis, og hvilke vilkår som eventuelt skal stilles i et vedtak om dispensasjon. Dette gjelder ved alle tiltak uavhengig av størrelse.

Hvorvidt et tiltak er større eller mindre privat har betydning for hvem som har ansvar og skal betale for utgiftene. Ansaret for kostnader til undersøkelser og utgravning er regulert i forslaget i § 48, hvor det nettopp gjøres et unntak fra dekningsplikten for «...mindre, private tiltak, visse tiltak i landbruket og i reindrifta, og kostnader som går ut over dei rammene som er fastsette i budsjett etter første avsnitt.»

Øvrige innspill til lovforslaget i kulturmiljøloven § 46

Fylkeskommunen vurderer foreslått bestemmelse som en videreføring av § 9 første ledd og støtter, med unntak av forslag til endring ovenfor, bestemmelsens innhold. Bestemmelsen pålegger et krav om arkeologiske undersøkelser for tiltak som kan påvirke automatisk fredete jordfaste kulturminner, og må ses i sammenheng med meldeplikten. Fylkeskommunens frist til å gi uttalelse er tatt ut av bestemmelsen.

Fylkeskommunen legger til grunn at foreslått bestemmelses andre ledd viderefører etablert praksis etter gjeldende bestemmelse. Fylkeskommunen vil bemerke at undersøkelsesplikten, slik praksis er i dag, i realiteten bare kan oppfylles ved oversendelse til fylkeskommunen eller Sametinget. Det bør derfor vurderes om det vil være hensiktsmessig å formulere dette som et «skal» og ikke «bør». Dette har også en betydning for forståelse av meningsinnhold og muligheten for etterlevelse for berørte parter.

Foreslått bestemmelses tredje ledd oppfattes i hovedsak som en videreføring av gjeldene rett og praksis. Det er positivt at praksis med utsatt undersøkelser er gjort tydelig i andre punkt.

Å utsette undersøkelser kan i enkelte tilfeller innebære en vesentlig samfunnsbesparelse ved gjennomføring av planer. De aller fleste arkeologiske undersøkelser skal gjennomføres i forkant av planvedtak. Utsatte undersøkelser er, etter Riksantikvarens veileder, kun forbeholdt tilfeller hvor det foreligger tvangssituasjoner. Etter praksis er det opp til Riksantikvaren å vurdere om vilkåret er til stede, fylkeskommunene må søke.

Fylkeskommunen mener det bør være fylkeskommunen som avgjør om utsatt undersøkelsesplikt bør innvilges. Det vil være i tråd med prinsippet om forenklet og helhetlig forvaltning som ligger til grunn for lovframlegget. Fylkeskommunene, som regionalt forvaltningsnivå, har bedre forutsetninger for å vurdere forholdene i den enkelte sak der utsatt undersøkelsesplikt vil være aktuelt. Det må være klare føringer for hvilke situasjoner utsatt undersøkelse kan være nødvendig, og dette kan fastsettes gjennom forskrift. Spørsmålet diskuteres nærmere i videre arbeid.

3.8.2 § 47 Rett til å undersøkje, sikre, vedlikehalde med meir

Når grunneigaren eller brukaren er varsla, kan

a) fylkeskommunen og Sametinget gjennomføre skjøtsel, vedlikehald, sikring og formidling av automatisk freda jordfaste kulturmiljø og område som er freda ved vedtak

b) fylkeskommunen og Sametinget undersøkje automatisk freda jordfaste kulturmiljø ved å søkje etter og registrere dei

c) forvaltningsmuseet undersøkje automatisk freda jordfaste kulturmiljø og skipsfunn med arkeologisk utgraving, dokumentasjon, analyse eller bruk av andre vitenskaplege metodar

Departementet kan gje forskrift om undersøkingar ved mindre utgravningar av automatisk freda jordfaste kulturmiljø som kan gjennomførast av fylkeskommunen og Sametinget i samband med undersøkingsplikta i § 46 eller saker om løyve etter § 20.

Fylkeskommunen og Sametinget kan gjennomføre tiltak etter bokstav b, der dei vurderer at dette er naudsynt for å få kunnskap om jordfaste kulturmiljø med høg kulturhistorisk verdi frå tida etter 1650 til og med 1850.

Inngrep i grunn og rettar kan gje rett til erstatning. Dersom eigaren og styresmakta ikkje blir samde om ein avtale, skal erstatning fastsetjast ved skjøn.

Eit mindretal (Anfinset og Falch) føreslår at tredje avsnitt går ut.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelses første ledd er en videreføring og klargjøring av gjeldene lovs § 11 og gjeldene praksis. Til bokstav a) vil fylkeskommunen bemerke, at en viktig del av fylkeskommunenes arbeidsoppgaver er formidling, og tilrettelegging for formidling, gjennom ulike tiltak på og ved kulturminner. Dette er ofte tiltak fylkeskommunen selv finansierer. Det er viktig at fylkeskommunen får anledning til å gjennomføre disse tiltakene uten at dette er søknadspliktig. I diskusjonene i NOU er det ikke helt klart at fysiske formidlingstiltak gjennomført av fylkeskommunen er unntatt søknadsplikt. Dette bør stadfestes. Videre må slike fysiske tiltak kunne gjennomføres uten godkjenning fra Riksantikvaren eller forvaltningsmuseene, slik det er i dag, som ellers medfører ekstraarbeid.

Det bemerkes at det for bestemmelsens bokstav c) foreligger en viss uklarhet med hensyn til grensedragningen mot § 20 annet ledd. I merknadene til § 47 første ledd bokstav c) henvises det til at forvaltningsmuseene selv kan undersøke ved arkeologisk utgravning, «...utan at det er naudsynt med løyve etter § 20». Merknaden er først og fremst trukket fram for å sikre at det i lovprosessen blir en avklaring av dette, slik en oppfatter at formålet har vært. For fylkeskommunen framstår det som en viss motstrid mellom bestemmelsene.

I bestemmelsens andre ledd gis departementet hjemmel til å lage forskrift om mindre utgravninger i regi av fylkeskommunen. Mindre utgravning innebærer at registreringen og granskning gjøres samtidig av fylkeskommunen. Dette gjør at det ikke er nødvendig med vilkår om granskning i dispensasjonsvedtaket, eller at forvaltningsmuseene skal utarbeide budsjetter og

gjennomføre utgravninger. Mindre utgravninger i regi av fylkeskommunen kan derfor ha vesentlig betydning for tidsaspektet ved planlegging og gjennomføring av tiltak, og kan også innebære en vesentlig kostnadsreduksjon. Fylkeskommunen gjennomfører dette til en viss grad i dag, og nødvendig kompetanse finnes i fylkene allerede.

Det foreligger i dag en veileder for «mindre utgravninger», og fylkeskommunen må avklare med forvaltningsmuseene om det kan gjennomføres en «mindre utgravning». Det er imidlertid hensiktsmessig at det gis mer definerte rammer for når «mindre utgravning» kan anvendes, slik at fylkeskommunene selv kan avgjøre om de kan gjennomføre mindre utgravninger når de er i felt. Hva som kan betegnes som «mindre utgravninger» er i dag også begrenset av materielle krav knyttet til selve undersøkelsen som antall dagsverk i felt og antall dagsverk til etterarbeid. Fylkeskommunen vurderer at «mindre utgravninger» heller bør vurderes med utgangspunkt for eksempel type og omfang av kulturminner.

Anledning til og hjemmel for fylkeskommunene til å gjennomføre mindre utgravninger har potensiale for vesentlige samfunnsmessige besparelser. Dette bør reguleres i lov for å sikre en bred politisk medvirkning. Det bør derfor tydeliggjøres og presiseres når/i hvilke tilfeller anvendelse av mindre utgravninger kan gjennomføres. Det er videre helt sentralt at mindre utgravninger, i likhet med undersøkelser og utgravninger, omfattes av tiltakshavers dekningsplikt slik den er beskrevet i § 48.

Bestemmelsens tredje ledd legger til rette for, at det kan kreves registrering av jordfaste kulturminner også i perioden 1650-1850. Dette gir rom for registrering av viktige hendelser fra denne perioden, hvor arkeologisk metode er egnet til å påvise strukturer og supplere skriftlige kilder. Undersøkelsene er ikke knyttet til dekningsplikten.

Fylkeskommunen vurderer at bestemmelsens fjerde ledd er en videreføring av gjeldende rett, og setter formuleringen i sammenheng med ordinære grunnsetninger fra erstatningsretten. Skade som oppstår i forbindelse med undersøkelser bør gi rett til erstatning dersom det kan påvises et tap. Det legges til grunn at «inngrep ...i rettar» ikke er en generell henvisning til ulempe eller tap som følge av at noe er automatisk fredet. Det legges til grunn at det ikke er ment en utvidet rett til erstatning etter forslaget i forhold til dagens lovgivning.

3.8.3 § 48 Dekning av kostnader

Tiltakshavaren skal dekkje naudsynte direkte og indirekte kostnader for

- a) undersøkingar ved registrering på grunn av tiltak og planar etter § 46
- b) undersøkingar ved arkeologiske utgravingar og liknande på grunn av tiltak og vilkår sette etter § 20
- c) å rette opp eller føre tilbake ulovlege gjennomførte tiltak eller tilhøve etter § 74

Den øvre grensa for kostnader skal fastsetjast i budsjett.

Dekning av utgifter etter første avsnitt gjeld ikkje for mindre, private tiltak, visse tiltak i landbruket og i reindrifta, og kostnader som går ut over dei rammene som er fastsette i budsjett etter første avsnitt.

Kulturmiljøstyresmakta kan gje tilskot dersom kostnadene er urimeleg tyngjande eller i andre særskilde tilfelle. I vurderinga skal det leggjast vekt på om tiltaket er offentlig eller privat, kor stor del kostnaden utgjør av dei totale prosjektkostnadene og om tiltaket har eit allmennyttig føremål eller følgjer av offentlege påbod.

Departementet kan gje forskrift om gjennomføringa av føresegna.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse i første ledd samler og systematiserer praksis etter gjeldende kulturminnelov § 10 første punkt. Bestemmelsen er tredelt og presiserer hvilke utgifter som skal dekkes i forbindelse med tiltak som påvirker jordfaste automatiske fredete kulturminner. Forslaget framstår som en tydeliggjøring av kostnadenes art og omfang. Det presiseres innledningsvis at bestemmelsen gjelder nødvendige utgifter, og kan omfatte både direkte og indirekte kostnader. Dekningsplikten må også omfatte «mindre utgravninger» utført av fylkeskommunene som nevnt i § 47 tredje ledd.

Foreslått bestemmelses andre ledd er ny i forhold til gjeldende lov. Bestemmelsen samler og systematiserer likevel praksis. Fylkeskommunen støtter forslaget og ser at fordelene ved at tiltakshavere får stadfestet en rett til å ha et kostnadsoverslag å kunne forholde seg til.

Foreslått bestemmelses tredje ledd er en videreutvikling av fritak i gjeldene lovs § 10. Unntaket er utvidet til å også gjelde visse tiltak i landbruket og i reindriften, samt kostnader som går ut over rammer fastsatt i budsjett etter første avsnitt. Bestemmelsen framstår som en delvis samling og systematisering av gjeldene rett. Fylkeskommunen legger til grunn at utfordringen med avgrensning av «mindre privat» blir behandlet og løst i forskrift jf. bestemmelsens siste ledd. Det imøteses helt konkrete grensedragninger for når et tiltak faller innenfor «mindre privat».

Fylkeskommunen vil bemerke at det i forskriften om tilskudd til drenering slås fast, at myndighetene ikke skal gi tilskudd til tiltak som kan medføre fare for skade på automatisk fredete kulturminner. Kulturmiljøforvaltningen i fylkeskommunen og Sametinget har her rett til å uttale seg. I de fleste av disse sakene vil det være behov for å gjennomføre arkeologiske registreringer for å avklare skadepotensialet. Dersom det omsøkte dreneringsarealet er mer enn 100 dekar tilfaller utgiftene bonden. Erfaring er da at bøndene i stor grad velger å trekke søknadene og drenerer

uten tilskudd. Dette har negative konsekvenser både for kulturmiljøet. Jordbrukerne går glipp av viktige tilskuddsmidler.

Drenering er et viktig tiltak for å holde jordene og matproduksjonen i hevd. Klimaendringene vi står ovenfor vil også føre til økt behov for drenering. Fylkeskommunen mener derfor at drenering også av jorder over 100 dekar bør inngå som ett av de "visse tiltakene" i bestemmelsens tredje ledd.

Det foreslås også at den statlige kostnadsdekningen utvides til å omfatte alle typer driftsbygninger, og at det innføres tydeligere kriterier for en kost-nyttevurdering i statlig dekning av andre typer mindre private tiltak.

Ved vedtak om kostnadsdekning for arkeologiske granskinger bør det etter fylkeskommunens vurdering også foreligge tydeligere krav til en redegjørelse for hvilken vitenskapelig kunnskapsproduksjon granskningen vil føre til.

Foreslått bestemmelses fjerde ledd er ny og framstår, etter fylkeskommunens vurdering, som en variant av gjeldene regel i § 10 andre punkt. En endring er imidlertid at fritaket i gjeldene 10 andre punkt er gjort om til en mulighet til å gi tilskudd. Det er svært positivt at vurderingskriterier er tatt med i bestemmelsen, slik at utvikling av praksis knyttet til urimelig tyngende og særskilte tilfeller får klare rammer. Utfordringen knyttet til § 10 andre punkt har etter fylkeskommunens oppfatning vært en anvendelse som framstår som vilkårlig og har gitt begrenset forutberegnelighet for eiere.

3.9. Kapittel 9 Naturleg skade og forsikring

3.9.1 § 49 Plikt til å melde frå om naturleg skade på kulturmiljø

Eigaren og brukaren av kulturmiljø som er freda etter denne lova, skal melde frå til fylkeskommunen eller Sametinget om naturleg skade på kulturmiljø, til dømes skade som følge av ulukke, flaum, ras og brann.

Eit forsikringsselskap som har forsikra kulturmiljø som er freda etter denne lova, skal melde frå til fylkeskommunen eller Sametinget når det blir merksam på slik skade.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse er en delvis videreføring av gjeldene § 18, og inneholder meldeplikt både for eier, bruker og forsikringsselskap. Bestemmelsen har imidlertid fått et utvidet virkeområde og gjelder nå alle kulturmiljø som er fredet etter loven.

Fylkeskommunen er positiv til dette. Fylkeskommunen vil likevel bemerke at bestemmelsen fokuserer på naturlig skade. Dette unntar i prinsippet meldeplikten for tilfeller hvor skade skjer som følge av en forsettlig menneskelig handling. Det er uklart hvorfor forsettlig skade ikke omfattes av meldeplikten.

3.9.2 § 50 Pålegg om å setje i stand, byggje opp att, sikre eller dokumentere kulturmiljø etter naturleg skade

Fylkeskommunen og Sametinget kan gjere enkeltvedtak om å påleggje eigaren å setje i stand eller byggje opp att naturleg skadd kulturmiljø som er freda etter denne lova. Pålegg kan omfatte krav om bruk av antikvariske metodar eller naudsynte sikringstiltak for å avgrense skaden eller hindre ny naturleg skade.

Fylkeskommunen og Sametinget kan krevje kulturhistorisk dokumentasjon om det trengst for å sikre dei kulturhistoriske verdiane som står att. Om ikkje eigaren kan klandrast for skaden, skal kostnadene til dokumentasjon dekkjast av kulturmiljøstyresmakta.

Vedtak om pålegg må gjerast innan seks veker frå det tidspunktet då fylkeskommunen eller Sametinget fekk kjennskap til skaden. Om det finst særlege grunnar, kan fristen forlengjast.

Fylkeskommunen vurderer foreslått bestemmelse som en delvis videreføring og tydeliggjøring av gjeldene § 18. I dag er det kun noen typer kulturmiljø man kan pålegge og sette i stand eller gjenreise. I ny bestemmelse er dette foreslått utvidet til å gjelde alle kulturmiljø som er fredet etter loven. Fylkeskommunen støtter utvalgets vurdering om at bestemmelsen er tydeligere og mer framtidsrettet enn gjeldende lov. Videre er fylkeskommunen enig i at en generell bestemmelse er bedre tilpasset trusler fra for eksempel klimaendringer, og sikrer en mer helhetlig oppfølging av kulturmiljøene som omfattes av loven.

Fylkeskommunen vil bemerke at det etter bestemmelsens andre ledd gjøres unntak fra dekning av dokumentasjonsutgifter i tilfeller hvor eier kan klandres for skaden. Det er uklart hvilke situasjoner det her tenkes på, siden skadebegrepet i bestemmelsen er beskrevet som naturlig skade. Fylkeskommunen legger for øvrig til grunn at eventuelle kostnader for eier etter første ledd vil kunne vurderes for tilskudd etter § 40.

3.9.3 § 51 Forbud mot å nekte forsikring

Det er forbode å nekte forsikring eller å ta høgare forsikringspremie for freda eignedommar berre fordi dei er freda.

Fylkeskommunen vurderer foreslåtte bestemmelser i §§ 51-53 i hovedsak som nye. Bestemmelsene representerer en vesentlig styrking av eiere av fredete byggverks rettigheter og rettsposisjoner ved forsikring. Forslagene støtter antagelig an mot enkelte avtalerettslige og forsikringsrettslige spørsmål som det ikke tas stilling til i denne uttalelsen. Fylkeskommunen støtter forslagene.

Det bemerkes at det er behov for å gjøre noen språklige justeringer av bestemmelsene. Etter § 51 er forskingsobjektet omtalt som «freda *eigedommar*». Det er uklart om intensjonen har vært at dette skal være forbeholdt byggverk, eller om det omfatter kulturmiljø generelt. I § 52 anvendes uttrykket «kulturmiljø», og bestemmelsen framstår derfor som om den skal ha et videre nedslagsfelt enn § 51. Bruken av begrepet “freda” bør også avklares nærmere, siden det i diskusjonene rundt forsikring i NOU anvendes uttrykket vernet, som kan gi uttrykk for et videre nedslagsfelt.

3.9.4 § 52 Plikt til å dekke antikvariske meirkostnader for istandsetjing eller gjenoppbygging av freda kulturmiljø

Forsikringsavtale og forsikringsoppgjer skal dekkje antikvariske meirkostnader når fylkeskommunen eller Sametinget har gjeve pålegg om istandsetjing eller gjenoppbygging etter § 50 første avsnitt.

Se kommentar til § 51.

3.9.5 § 53 Pålegg om å halde att forsikringssum

Når eit freda kulturmiljø er utsett for naturleg skade, kan fylkeskommunen eller Sametinget avgjere at forsikringsselskapet skal halde att utbetaling av forsikringssummen til det er teke stilling til om det skal gjevast pålegg om istandsetjing, gjenoppbygging eller dokumentasjon etter § 50 første og andre avsnitt.

Se kommentar til § 51.

3.10. Kapittel 10 Oreigning og førehandsskjøn

3.10.1 § 54 Oreigning og forkjøpsrett til transportminne og lause kulturminne

Dersom nasjonale kulturmiljøinteresser taler for at eit kulturminne bør vere i offentleg eige, og det må reknast med at inngrepet tvillaust er til meir gagn enn skade, kan departementet oreigne transportminne og lause kulturminne.

Når det er særlege grunnar til det, kan lause kulturminne oreignast utan omsyn til alder.

Lov 23. oktober 1959 nr. 3 om oreigning av fast eigedom gjeld så langt det høver.

Dersom slike kulturminne vert selde på auksjon, har staten og dinest fylkeskommunen eller kommunen der kulturminna opphavleg kjem frå eller har vore før auksjonen, innan tre veker rett til å gå inn i det høgaste bodet. Sametinget har same rett som fylkeskommunen til å gå inn i høgaste bod på samiske kulturminne.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse i hovedsak viderefører gjeldene rett vedrørende det offentliges rett til å tre inn og overta eierskap til kulturminner av særlig høy kulturhistorisk verdi. Bestemmelsen anvender uttrykket “nasjonale kulturmiljøinteresser”, som ikke er anvendt ellers i loven. Det kan vurderes om det kan være hensiktsmessig å anvende “høy kulturhistorisk verdi” slik at anvendelsesområdet blir mer definert.

3.10.2 § 55. Førehandsskjøn

Departementet kan krevje rettsleg skjøn for å få slege fast om og i kva grad eit vedtak om freding vil føre til erstatningsansvar for det offentlege etter allmenne rettsgrunnsetningar.

Førehandsskjønnet fell bort om det ikkje er gjort vedtak om freding innan eitt år etter at skjønnet har vorte rettskraftig for alle eigarar og rettshavarar.

Se innspill til § 54.

3.11. Kapittel 11 Kulturmiljøstyresmakt med meir

3.11.1 § 56 Departementet

Departementet kan fastsetje statlege kulturmiljøpolitiske prioriteringar.

Departementet er klageinstans for enkeltvedtak frå Riksantikvaren.

Elles har departementet dei oppgåvene som går fram av lova.

Fylkeskommunen støtter departementets rolle og myndighet i foreslått bestemmelse. Det vurderes som vesentlig at departementet har en overordnet rolle og ikke er første- eller klageinstans i enkeltsaker. Kulturmiljøforvaltningen bør følge nærhetsprinsippet så langt det er mulig for å legge til rette for lokal og regional forankring til kulturmiljø.

3.11.2 § 57 Riksantikvaren

Riksantikvaren skal formidle statlege kulturmiljøpolitiske prioriteringar og arbeide for fagleg samordning mellom fylkeskommunen, Sametinget og forvaltningsmuseet.

[Andre avsnitt: Sjå to alternative framlegg frå utvalet under]

Riksantikvaren har forvaltningsansvar for kulturmiljø som er valt ut etter kriterium som departementet har fastsett i forskrift. For slikt kulturmiljø har Riksantikvaren same avgjerdsrett som fylkeskommunen og Sametinget har etter denne lova.

Riksantikvaren kan overta oppgåvene etter denne lova frå fylkeskommunen og Sametinget dersom nasjonale kulturmiljøinteresser er truga.

Riksantikvaren har administrativt ansvar for nemnder for nasjonale minoritetar etter § 64.

Elles har Riksantikvaren dei oppgåvene som går fram av lova.

Halvparten av utvalet (Andersen, Fjeldheim, Hæreid, Myklebust og Olsson) føreslår at *andre avsnitt* skal lyde:

Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak frå fylkeskommunen og Sametinget.

Halvparten av utvalet (Anfinset, Falch, Felland, Gierløff og Holm) føreslår at *andre avsnitt* skal lyde:

Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak frå fylkeskommunen.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse i hovedsak er en videreføring av Riksantikvarens myndighet etter gjeldene *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven av 15. februar 2019 nr. 127*. Dette anses som et fornuftig utgangspunkt.

Det reises likevel spørsmål om hensikten bak foreslått bestemmelses tredje ledd, som framstår som et unntak fra den organiseringen som er lagt til grunn ellers i loven.

Fylkeskommunene bør være første instans i alle saker etter kulturminneloven, og at Riksantikvaren bør være klageinstans. Det framstår som uheldig å legge til rette for at Riksantikvaren har forvaltningsansvar for enkelte kulturmiljø. Dersom det er slik at nasjonale interesser er truet har Riksantikvaren alltid, etter fjerde ledd, anledning til å ta over en sak. Dette er en god nok sikkerhetsventil i tilfeller hvor fylkeskommunen skulle ha en divergerende oppfatning enn Riksantikvaren, eller i tilfeller hvor faglige råd ikke blir etterlevd i politiske fora.

Riksantikvaren skal ha førstelinjeansvar for utvalgte kulturmiljø. Dette er uheldig, da ordningen blant annet medfører uklarheter når fylkeskommunen skal være hørings- og innsigelsesorgan for kulturmiljø Riksantikvaren har ansvaret for. Fylkeskommunen kommer da i en meglingssituasjon uten å ha reell dispensasjonsmyndighet. Det foreslås derfor at det i videre arbeid klargjøres om Riksantikvarens ansvar for utvalgte kulturmiljø er hensiktsmessig gitt muligheten for å få en ryddigere organisering. Videre arbeid kan også avklare om det er nødvendig med en slik generell bestemmelse om ansvarsområder i loven all den tid myndighet etter loven er lagt direkte i hver bestemmelse.

3.11.3 § 58 Fylkeskommunen

Fylkeskommunen er styresmakt for dei oppgåvene som går fram av lova.

Fylkeskommunen kan gje råd til kommunen om kulturmiljøinteresser i saker etter plan- og bygningsloven.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse i hovedsak en videreføring av den myndighet fylkeskommunene har etter gjeldende *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven av 15. februar 2019 nr. 127*. Lovutvalget foreslår imidlertid at fylkeskommunen i tillegg overføres ansvar for de mindre middelalderbyene og kirker (se også omtale i kapittel 2). Fylkeskommunen anser dette som et fornuftig utgangspunkt og støtter foreslått bestemmelse. Det vises for øvrig til innledende beskrivelse av konsekvenser for fylkeskommunen som følge av lovforslaget.

Etter annet ledd kan fylkeskommunen gi råd til kommuner i saker som berører kulturmiljø. Fylkeskommunen legger til grunn at dette også omfatter innsigelsesrett for saker som sorterer under fylkeskommunens ansvarsområder. Videre arbeid kan avklare om det er nødvendig med en slik generell bestemmelsen om ansvarsområder i loven all den tid myndighet etter loven er lagt direkte i hver bestemmelse.

3.11.4 § 59 Sametinget

Sametinget er styresmakt for dei oppgåvene som går fram av lova og gjeld samisk kulturmiljø.

Sametinget kan gje råd til kommunen om samiske kulturmiljøinteresser i saker etter plan- og bygningsloven.

Halvparten av utvalet (Anfinset, Falch, Felland, Holm og Gierløff) føreslår at andre avsnitt skal lyde, slik at andre avsnitt over blir tredje avsnitt.

Sametinget organiserer sjølv handsaminga av klagar på enkeltvedtak som er gjorde av Sametinget etter kulturmiljølova. Riksantikvaren skal få høve til å uttale seg før klageinstansen i Sametinget gjer vedtak.

Ingen merknader.

3.11.5 § 60 Forvaltningsmuseet

Forvaltningsmuseet etter lova er universitetsmusea. Departementet kan gje forskrift om ansvarsfordeling mellom universitetsmusea.

Forvaltningsmuseet skal ha ansvar for lause kulturminne og undersøkingar ved utgraving.

Undersøkingar ved utgraving skal skje etter fagleg program, som musea skal utarbeide. Riksantikvaren kan gje retningslinjer for utarbeidinga av programma.

Elles har forvaltningsmuseet dei oppgåvene som går fram av lova.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse i hovedsak en videreføring av den myndighet forvaltningsmuseene (universitetsmuseene) har etter gjeldende *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven av 15. februar 2019 nr. 127*. Formuleringen utelukker, som det også går fram av lovutvalgets anbefalinger og vurderinger, at sjøfartsmuseum som ikke er en del av universitetsmuseene og Norsk Institutt for kulturminneforskning skal ha ansvar for undersøkelser av kulturmiljø ved utgravning.

Fylkeskommunen støtter, som nærmere omtalt i kapittel 2 i høringsuttalelsen. Samling av utgravningsvirksomheten hos færre aktører bidrar til en mer oversiktlig og effektiv kulturmiljøforvaltning.

Fylkeskommunen er positiv til at det foreslås å utarbeide faglige program som ligger til grunn ved vurderinger av utgravningsbehov. Dette vil sikre god kildetilfangst samtidig som samfunnsbelastningen ikke blir for stor.

3.11.6 § 61 Plikt til å underrette Riksantikvaren

Halvparten av utvalet (Andersen, Fjeldheim, Hæreid, Myklebust og Olsson) foreslår at føreseigna skal lyde: Dersom fylkeskommunen eller Sametinget i ei sak om kulturmiljø av nasjonal interesse vil gjere eit vedtak som er i strid med faglege råd i saka, skal Riksantikvaren få melding om det.

Halvparten av utvalet (Anfinset, Falch, Felland, Gierløff og Holm) foreslår at føreseigna skal lyde: Dersom fylkeskommunen i ei sak om kulturmiljø av nasjonal interesse vil gjere eit vedtak som er i strid med faglege råd i saka, skal Riksantikvaren få melding om det.

Fylkeskommunen vurderer foreslått bestemmelse som en videreføring av tilsvarende bestemmelse i *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven av 15. februar 2019 nr. 127*. Samtidig medfører foreslått bestemmelse en justering av gjeldende rett, da plikten til å underrette Riksantikvaren om saker av vesentlig regional interesse er tatt ut. Plikten til å underrette Riksantikvaren vil altså etter ny lov kun gjelde saker som berører kulturmiljø av nasjonal interesse. Fylkeskommunen støtter endringen, da vesentlige regionale kulturmiljøinteresser primært bør være et regionalt anliggende.

Etter fylkeskommunenes oppfatning er bestemmelsen viktig for å sikre at nasjonale kulturmiljøinteresser blir hørt og avveid, og da særlig i saker der kulturmiljøinteresser må veies mot andre viktige samfunnsinteresser.

3.11.7 § 62 Samarbeid mellom fylkeskommunen og Sametinget

Fylkeskommunen og Sametinget skal samarbeide om oppgaver etter denne lova.

Fylkeskommunen og Sametinget kan avtale kva som er den rette avgjerdsmakta i enkeltsaker, og kva som er den rette avgjerdsmakta for typar av automatisk freda kulturminne som kan høyre til så vel samisk som ikkje-samisk kulturhistorie.

Når fylkeskommunen og Sametinget handsamar søknader om dispensasjon eller løyve til inngrep i freda kulturminne som er nemnde i andre avsnitt, skal dei gje kvarandre høve til å uttale seg før dei gjer vedtak.

Departementet avgjer kva som er den rette avgjerdsmakta dersom fylkeskommunen og Sametinget ikkje blir samde om ein avtale.

Eit mindretal (Hæreid) foreslår at fjerde avsnitt skal lyde:

Riksantikvaren avgjer kva som er den rette avgjerdsmakta dersom fylkeskommunen og Sametinget ikkje blir samde om ein avtale.

Ingen merknader.

3.11.8 § 63 Samarbeid mellom fylkeskommunen, Sametinget og forvaltningsmuseet

Fylkeskommunen og Sametinget skal be forvaltningsmuseet om forskingsfaglege vurderingar og råd som grunnlag for vedtak om løyve til inngrep i automatisk freda jordfaste kulturminne.

Fylkeskommunen vurderer forslagene som en videreføring av tilsvarende bestemmelser i *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven av 15. februar 2019 nr. 127*. Bestemmelsene understreker betydningen av samarbeid mellom ulike organer innenfor kulturmiljøforvaltningen. Videre understreker forslaget i § 63 forvaltningsmuseenes rolle som rådgiver i saker av forskningsfaglig karakter eller der det ellers framstår som hensiktsmessig i forbindelse med fylkeskommunal saksbehandling. Det er viktig å understreke at fylkeskommunen skal stå fritt til å vurdere riktig håndtering av sine saker som et uavhengig organ. Fylkeskommunen legger derfor til grunn, at bestemmelsen ikke er ment å indirekte flytte reell dispensasjonsmyndighet fra fylkeskommunen til forvaltningsmuseet.

3.11.9 § 64 Kulturmiljønemnder for dei nasjonale minoritetane

Departementet kan opprette kulturmiljønemnder for kvar av dei nasjonale minoritetane. Departementet kan gje forskrift om oppgåver, oppnemning, organisering og sakshandsaming i nemndene.

Fylkeskommunen merker seg at foreslått bestemmelse er ny og innfører mulighet til å opprette nemnder for nasjonale minoriteter. De nasjonale minoritetene, sammen med den samiske befolkningen, har vært utsatt for fornorsking og til dels usynliggjøring i samfunnet. Mangelen på skriftlig kildemateriale for enkelte av disse gruppene gjør at den materielle kulturen blir viktigere. I Finnmark og Nord-Troms har også den systematiske nedbrenningen av bygningsmassen under 2. verdenskrig gjort at det er få materielle spor etter kvensk/norsk-finsk kultur.

Innføring av muligheten for å opprette nemder for nasjonale minoriteter er et godt tiltak. Nemdene legger til rette for å skape arenaer der minoriteter kan delta i dialog om kulturmiljø. Fylkeskommunen vurderer det som positivt at minoritetene kan forankre egen historie som en viktig del av det som utgjør felleskapets historie. Det kan vurderes om «kan» i første setning skal omgjøres til «skal», slik at loven sikrer opprettelsen av slike nemnder.

3.12. Kapittel 12 Reglar for sakshandsaming og handsaming av personopplysningar

3.12.1 § 65 Rettleiing til eigaren av noko som er freda

Fylkeskommunen og Sametinget skal rettlege eigaren av freda kulturmiljø slik at det er føreseieleg kva som er tillate eller ikkje, og føreseieleg kva det er mogleg å få løyve eller dispensasjon til. Forvaltnings- og skjøtselsplan etter § 31 er ein måte å rettlege på.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse nedfeller det som i praksis er en viktig del av fylkeskommunens arbeidsoppgaver i dag. Bestemmelsens innhold følger også indirekte av fylkeskommunens veiledningsplikt etter forvaltningsloven § 11. Fylkeskommunen støtter forslaget, og mener det er positivt at eiere av fredete kulturmiljø får en rett til veiledning. Dette forplikter fylkeskommunen til å prioritere dette arbeidet, og kan også bidra til en mer effektiv kulturmiljøforvaltning.

3.12.2 § 66 Rett til å føreslå freding

Alle kan føreslå for kulturmiljøstyresmakta å frede noko som kulturmiljø. Kulturmiljøstyresmakta skal svare på framlegget. Svaret er ikkje enkeltvedtak etter forvaltningsloven.

Foreslått bestemmelse nedfeller og tydeliggjør muligheter og ansvar som følger av regelverk som fylkeskommunen er forpliktet til å følge i dag. Alle kan også i dag foreslå fredningsobjekter og fylkeskommunen er forpliktet til å svare på alle henvendelser. Bestemmelsen tydeliggjør retten til å foreslå fredning, og en konsekvens kan være at flere forslag innsendes. Selv om forslag til bestemmelse ikke endrer rettstilstand er det samtidig et forslag som kan bidra til å øke lokal interesse for kulturminner. Forslaget kan medføre noe økt arbeid i form av forslag om fredning til fylkeskommunen. Fylkeskommunen støtter forslaget.

3.12.3 § 67 Sakshandsamingsreglar for freding ved vedtak

Når kulturmiljøstyresmakta startar sak om freding etter lova skal eigarar, rettshavarar og kommunen varslast og få rimeleg tid til å uttale seg. I sak om freding av fast eigedom skal kulturmiljøstyresmakta, om det trengst, drøfte med kommunen avgrensing og samordning av planarbeid etter plan- og bygningsloven.

Kulturmiljøstyresmakta skal samarbeide med offentlege styresmakter i utarbeidinga av framlegget til freding. Kulturmiljøstyresmakta bør samarbeide med organisasjonar og andre som har ei særskild interesse i saka.

I saker som gjeld kulturmiljøet til ein nasjonal minoritet, skal kulturmiljøstyresmakta tidleg rådføre seg med representantar for den nasjonale minoriteten og i den vidare handsaminga leggje stor vekt på deira syn slik at det kan påverke innhaldet i vedtaket.

Når framlegg til freding er utarbeidd, skal eigarar, rettshavarar og kommunen varslast på ny og få rimeleg frist til å uttale seg. Kulturmiljøstyresmakta kan gje kommunen seinare frist enn andre slik at kommunen kan gjere ei sjølvstendig vurdering av høyringsinnspela før han uttaler seg. Både sak om å frede og framlegg til fredingsvedtak med føresegner skal gjerast offentleg tilgjengeleg på mest effektive måte, slik at andre interesser kan uttale seg innan same fristar som eigarar og brukarar. Private opplysningar treng ikkje gjerast offentlege.

Kongen kan gje forskrift om samordna handsaming av planar etter plan- og bygningsloven og freding etter denne lova.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse i hovedsak er en videreføring av gjeldene kulturminnelov § 22. Bestemmelsen angir regler for hvordan saksbehandling i form av varsling, dialog, høring med mer skal gjennomføres i samarbeid med eier, berørte myndigheter med videre. Bestemmelsen sikrer en bred medvirkning. Fylkeskommunen vurderer dette som viktig selv om prosessen kan bli omfattende og ressurskrevende, da fredninger kan være inngripende og omfatte vekting mellom ulike vesentlige interesser.

Fylkeskommunen har spilt inn at forenklet fredning etter § 24 ikke bør omfattes av foreslått bestemmelse § 67 fjerde ledd. Gitt de begrensede rådighetsbegrensningene som er mulig å ilegge ved forenklet fredning, ser ikke fylkeskommunen behov for den mer omstendelige prosessen med ny høringsrunde og kunngjøringer som er angitt i § 67 fjerde ledd. Reglene for forhåndsvarsling og enkeltvedtak vil være tilstrekkelig til å ivareta nødvendig kontradiksjon og partsrettigheter.

3.12.4 § 68 Samordning med kommunene i saker som gjeld pålegg om istandsetting med meir og retting

Kulturmiljøstyresmakta skal samordne seg med kommunen i saker som gjeld pålegg om istandsetjing og oppattbygging av kulturmiljø etter § 50 og retting av ulovlege tiltak etter § 74, når sakene i tillegg krev vurdering eller løyve etter plan- og bygningsloven.

Fylkeskommunen vurderer forslaget om krav om samordning med kommunene som et hensiktsmessig virkemiddel for å gjennomføre pålegg etter loven. Samordning på et tidlig tidspunkt innebærer en mer effektiv bruk av ressurser og gir forutsigbarhet for eiere og andre aktuelle parter. Etter brann bør fylkeskommunen for eksempel tidlig avklare hvorvidt, og i hvilket omfang, kommunen kan gi unntak fra tekniske forskrifter i forbindelse med vedtak om gjenreisning.

I prinsippet kunne bestemmelsen vært utvidet til å også omfatte dispensasjoner etter kulturminneloven. En utvidelse ville for eksempel kunne sikret økt fokus på samordning av dispensasjoner etter kulturminneloven som også har potensiale for å være søknadspliktige tiltak etter plan- og bygningsloven. En slik sakstype er bruksendringer av bygninger. Samordning av bruksendringer av bygninger har stort potensiale for å legge til rette for en mer effektiv og forsvarlig bruk av relevant lovverk knyttet til sakstypen.

3.12.5 § 69 Tinglysing

Vedtak om fredning skal, dersom det er mogleg, tinglysast eller bli avmerkt i tilsvarande register.

Fylkeskommunen vurderer at bestemmelsen fører vidare bestemmelser om tinglysing av vedtak om fredning i gjeldende lov. Fylkeskommunen støtter bestemmelsen. Det kan reises spørsmål og drøftes vidare om rettsvirkningen av at et jordfast automatisk fredet kulturminne er registrert i Askeladden også burde vært inntatt i denne sammenheng, med samme rettsvirkning som tinglysning.

3.12.6 § 70 Miljøvedtaksregister

Departementet kan gje forskrift om oppretting av miljøvedtaksregister og plikt til å føre inn vedtak om freding av kulturmiljø og planar som nemnde i § 31.

Fylkeskommunen vurderer at bestemmelsene i §§ 70, 71 og 72 gir departementet hjemmel til gjennom forskrift gi miljøvedtaksregister, forskrift om håndtering av personopplysninger og forskrift om anvendelse av automatisert saksbehandling. Fylkeskommunen støtter forslaget.

3.12.7 § 71 Handsaming av personopplysningar

Departementet kan gje forskrift om handsaming av personopplysningar, slik som føresegn om føremålet med handsaminga, kva opplysningar som skal bli handsama, korleis opplysningane skal bli handsama, vilkår for utlevering av informasjon, krav om sletting og krav om at eventuelle samanstillingar skal kunne brukast for forskning og statiske føremål.

Se innspill til § 70.

3.12.8 § 72 Automatisert sakshandsaming

Departementet kan gje forskrift om automatisert sakshandsaming av personopplysningar.

Avgjerd som er lite inngripande for den enkelte, kan takast ved heilautomatisert handsaming utan heimel i forskrift.

Kulturmiljøstyresmakta skal dokumentere det rettslege innhaldet i automatiserte sakshandsamingssystem. Dersom ikkje særlege omsyn taler mot det, eller noko anna følgjer av lov, skal dokumentasjonen gjerast offentleg.

Se innspill til § 70.

3.13. Kapittel 13 Handheving og sanksjonar

3.13.1 § 73 Gjennomføring av gjeremål og pålegg etter lova

Fylkeskommunen og Sametinget kan undersøkje kulturmiljø som er freda etter denne lova, dersom det er mistanke om forfall eller skade. Eigaren skal varslast i rimeleg tid før undersøkingane.

Fylkeskommunen og Sametinget eller den som dei gjev oppdrag, skal ha uhindra tilgang til ein eigedom for å gjennomføre gjeremål og pålegg etter denne lova.

Føresegna gjev direkte tvangsgrunnlag. Om det trengst, kan fylkeskommunen og Sametinget krevje hjelp frå politiet for å gjennomføre tiltaka i føresegna her.

Fylkeskommunen merker seg at foreslått bestemmelse er ny og er felles for alle fredete kulturmiljø. Bestemmelsen adresser et sterkt behov i dagens forvaltning av kulturmiljø, og kanskje særlig ved oppfølging av ulovligheter. Selv om kulturmiljømyndigheten i dag i de fleste tilfeller avtaler undersøkelser av fredete kulturmiljø med eier, kan grunneier hindre undersøkelser. Videre er det i plansaker nødvendig å be kommunen om bistand med hjemmel gjennom plan- og bygningsloven § 33-2. Fylkeskommunen støtter forslaget til bestemmelse, og vurderer at direkte tvangskraft gjør bestemmelsen effektiv.

3.13.2 § 74 Pålegg om stans og retting av ulovlege forhold

Fylkeskommunen og Sametinget kan påleggje eigaren, brukaren eller den ansvarlege å stanse eller rette opp tiltak eller tilhøve som er i strid med føresegner som er gjevne i eller i medhald av denne lova. Pålegget kan mellom anna gå ut på å fjerne det ulovlege tiltaket eller å reparere, byggje opp att eller sikre dei kulturhistoriske verdiane eller det vitskaplege kjeldematerialet. Det kan setjast ein rimeleg frist for gjennomføring av pålegget.

Pålegg om stans kan gjevast straks og utan førehandsvarsel når det må til for å avverje fare for skade.

Pålegget må vedtakast innan to år frå tidspunktet då fylkeskommunen og Sametinget fekk god nok kunnskap til å vurdere tilhøvet, og seinast 20 år etter at det ulovlege tiltaket vart utført.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen er ny og viderefører elementer fra §8 og §16 i kulturminneloven. I foreslått bestemmelses første ledd foreslås samtidig en utvidelse av rammen for hva et et pålegg om retting kan omfatte. Ny bestemmelse gjør det tydelig at pålegg om retting kan rettes mot alle ulovlige tiltak, og gir også rom for å kreve at kulturminner som har blitt skadet forsettelig gjenoppbygges. I tilfeller der retting ikke er mulig hjemler bestemmelsen sikring av

vitenskapelig kildemateriale. De foreslåtte bestemmelser vurderes som viktig og hensiktsmessig for framtidig arbeid med saker som gjelder ulovlige forhold for kulturmiljø.

Med foreslått bestemmelses andre ledd får kulturmiljømyndigheten en felles hjemmel for stans av arbeider og retting for alle kulturmiljø. Dette vurderes som et godt forslag.

Kulturminneloven har i dag ikke en egen bestemmelse som hjemler krav om stans av arbeider. I praksis er likevel blant annet § 8 første ledd vært benyttet som en slik hjemmel. Foreslått bestemmelse forbedrer og tydeliggjør i lys av dette forvaltningen i saker der kulturmiljø blir utsatt for tiltak som må stanses.

3.13.3 § 75 Pålegg om skjøtsel, vedlikehold, istandsetjing med meir

Når det er fare for at kulturmiljø som er freda etter denne lova, forfell på grunn av manglande vedlikehald, kan fylkeskommunen og Sametinget gje eigaren eller brukaren pålegg om vedlikehald, istandsetjing, skjøtsel eller avverjande tiltak som må til for å motverke eller førebyggje forfallet og berge den kulturhistoriske verdien.

Det skal setjast ein rimeleg frist for gjennomføring av pålegget.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse delvis viderefører gjeldende rett. Det er i dag mulig å pålegge eier vedlikehold av fredet byggverk som står i fare for å forfalle av mangel på vedlikehold med hjemmel i kulturminneloven § 17. Foreslått bestemmelse vil være en utvidelse av dette, da den omfatter alle typer kulturmiljø som er fredet etter loven. Det medfører også en utvidelse av hvilke tiltak som kan pålegges for å motvirke eller forebygge forfall.

Fylkeskommunen er positiv til foreslått bestemmelse. En klar og tydelig hjemmel for vedlikehold og istandsetting styrker muligheten for å bevare kulturmiljø. Tidlig og jevnt vedlikehold er ressursbesparende i et samfunnsperspektiv.

Det bemerkes at vilkåret «er i ferd med å forfalle» og begrepet «vedlikehold» ikke passer like bra for jordfaste kulturminner og kulturlandskap. Det framstår ikke helt klart hvordan vilkåret utløses for slike kulturminner.

Fylkeskommunen vil også anbefale at det i det videre lovarbeidet kan vurderes om det skal innføres et tillegg til bestemmelsen knyttet til forebyggende tiltak. Det kan for eksempel være hensiktsmessig med en hjemmel til å pålegge brannsikring eller andre sikringstiltak som en del av vedlikeholdet.

3.13.4 § 76 Direkte gjennomføring av pålegg

Dersom den ansvarlege lèt vere å rette seg etter eit pålegg om tiltak etter denne lova, kan fylkeskommunen og Sametinget gjennomføre tiltaka. Det same gjeld i tilfelle der den ansvarlege ikkje er kjend eller ikkje kan utføre arbeidet på ein forsvarleg måte, og det hastar å få gjennomført tiltaka av omsyn til kulturmiljøet.

Den ansvarlege skal dekkje utgifter til tiltak etter første avsnitt. Kravet er tvangsgrunnlag for utlegg.

Den ansvarlege skal få sleppe å dekkje tiltak etter første avsnitt dersom han kan godtgjere at han ikkje har hatt råd til å rette seg etter pålegget.

Fylkeskommunen vurderer foreslått bestemmelse som ny samtidig som den delvis viderefører § 16 andre ledd i kulturminneloven. Foreslått bestemmelse gir hjemmel til å tvinge igjennom et pålegg på eiers bekostning. Det er ikke en tilsvarende bestemmelse for jordfaste kulturminner i dagens kulturminnelov. Forslaget gjelder alle pålegg etter loven og vurderes som en fellesbestemmelse for å drive igjennom et pålegg. Foreslått bestemmelse vurderes som viktig for å ivareta alle kulturmiljø som er fredet etter loven på en helhetlig og tydelig måte.

Fylkeskommunen forstår bakgrunnen for at det er lagt inn et forslag om forbehold eller unntak fra pålegg om å dekke kostnadene i tilfeller eier godtgjør at de ikke har råd. Dette kan være et hensiktsmessig unntak ovenfor privatpersoner, og er rimelig for eksempel i tilfeller hvor dette kan medføre tvangssalg. Forbeholdet kan imidlertid også få en uheldig slagside mot såkalt «spekulativt forfall». Det er ikke uvanlig at fredet eller vernet bygningsmasse med etterslep av vedlikehold blir kjøpt av en organisatorisk konstruksjon hvor det er et «singel/one purpose aksjeselskap» som blir eier. Slike selskaper har ofte svært begrenset økonomi med det for øye å begrense risiko og økonomisk ansvar. Slike eiere vil også dekkes av unntaket.

3.13.5 § 77 Lovbrottsgebyr

Fylkeskommunen og Sametinget kan gjere enkeltvedtak om lovbrøtsgebyr til den som aktlaust eller med forsett bryt forbod, påbod, vilkår eller føresegner som er gjevne i eller i medhald av denne lova.

Føretak kan få slike lovbrøtsgebyr sjølv om ingen enkeltpersonar har handla aktlaust eller med forsett.

Lovbrøtsgebyr kan gjevast etter standardiserte satsar, individuelle utmålingar eller ein kombinasjon. Departementet kan gje forskrift om utmålinga av gebyret. Elles gjeld forvaltningsloven § 44 og § 46.

Høvet til å gje gebyr etter denne føresegna blir forelda ti år etter at lovbrøtet er avslutta. Fristen blir avbroten av førehandsvarsel eller vedtak om lovbrøtsgebyr frå fylkeskommunen og Sametinget.

Lovbrøtsgebyr går til statskassa.

Fylkeskommunen merker seg at foreslått bestemmelse er ny og gir kulturmiljømyndigheten mulighet til å vedta lovbruddsgebyr slik det følger av første ledd. Fylkeskommunen vurderer at lovbruddgebyr kan være med på å gi en mer effektiv oppfølging av brudd på regler i, eller i medhold av, kulturmiljøloven. Fylkeskommunen støtter innføring av bestemmelsen.

Det bemerkes at det i foreslått bestemmelses første ledd legges opp til en vurdering av skyld. Dette trolig ikke by på større utfordringer fordi lovbruddsgebyr først og fremst vil være aktuelt i saker hvor det foreligger erkjennelse. Dersom saken krever etterforskning, der skyld er bestridt eller gjerningspersonen ikke er kjent, vil uansett politiet innlede etterforskning ved anmeldelse.

I foreslått bestemmelses tredje ledd framgår ulike metoder for å vurdere lovbruddsgebyrets omfang. Fylkeskommunen mener det er hensiktsmessig at nærmere retningslinjer og utmåling utarbeides av departementet i forskrift. En foreldelsesfrist på 10 år slik det framgår av foreslått bestemmelses fjerde ledd, støttes.

I foreslått bestemmelses femte ledd framgår det at lovbruddsgebyr skal tilfalle statskassen. Fylkeskommunen vurderer at unntakene som gjelder for kommunen knyttet til at straffegebyr tilfaller kommunene, også skal gjelde for fylkene. Det er ressurskrevende å undersøke, befare og forfølge ulovligheter. Fylkeskommunen ser det som rimelig at gebyr tilfaller fylket helt eller delvis.

3.13.6 § 78 Tvangsmulkt

Fylkeskommunen og Sametinget kan gjere enkeltvedtak om tvangsmulkt for å sikre at føresegner som er gjevne i eller i medhald av denne lova, blir følgde.

Tvangsmulka kan fastsetjast samtidig med pålegg, og ho tek til å gå når fristen for å gjennomføre pålegget er ute. I tilfelle der tvangsmulkt ikkje blir fastsett samtidig med eit pålegg, skal mulka varslast på førehand.

Tvangsmulka kan setjast til ein eingongssum eller gå som ei dagmulkt så lenge lovbroten varer. Dei to formene for mulkt kan òg kombinerast.

Tvangsmulkt skal rettast mot den personen eller det føretaket som er ansvarleg for at føresegnene blir følgde. Er ei tvangsmulkt pålagd eit føretak i eit konsern, kan tvangsmulka inndrivast hos morselskapet.

Fylkeskommunen og Sametinget kan velje å fråfalle ei tvangsmulkt som er fastsett etter denne føresegna. Ei slik avgjerd er ikkje eit enkeltvedtak etter forvaltningsloven.

Tvangsmulkt går til statskassa.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen er ny og innfører en hjemmel for å fatte enkeltvedtak om tvangsmulkt. Forslaget vurderes som positivt, da tvangsmulkt i noen tilfeller kan være et hensiktsmessig virkemiddel for å ivareta kulturmiljø etter loven.

Tvangsmulkt etter plan- og bygningsloven tilfaller kommunen. Fylkeskommunen vurderer i lys av dette at tilsvarende bør gjelde for fylkene. Det er ressurskrevende å undersøke, befare og forfølge ulovligheter, ofte med klagebehandlinger. Fylkeskommunen ser det derfor som rimelig at gebyr tilfaller fylket helt eller delvis.

3.13.7 § 79 Tinglysing og utleggspant for pålegg og krav

Pålegg og krav om kostnadsdekning etter denne lova er tvangsgrunnlag for utlegg.

Pålegg og krav om kostnadsdekning etter denne lova skal tinglysast som eit hefte på den aktuelle eigedommen.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen er ny og gir kulturmiljømyndigheten mulighet til direkte tvangsgrunnlag for utlegg tilknyttet kostnadsdekning. Dette innebærer styrket mulighet til å etterleve krav som har oppstått i, eller i medhold av, loven. Fylkeskommunen støtter lovforslaget.

3.13.8 § 80 Bruk av andre sin eigedom ved gjennomføring av tiltak

Den som gjennomfører pålegg etter denne lova, kan gjere bruk av fast eigedom som andre eig, dersom det er naudsynt for å få utført tiltaka. Bruk av eigedomen skal avtalast med eigaren.

Fylkeskommunen og Sametinget kan påleggje slik bruk av ein eigedom utan avtale med eigaren dersom det er vanskeleg å få i stand ein avtale, og elles i alle tilfelle der det er naudsynt for å ta vare på dei kulturhistoriske verdiane.

Den ansvarlege for tiltaket skal erstatte tap på grunn av skade eller ulempe på eigedomen. Fylkeskommunen og Sametinget står inne for at erstatninga blir betalt.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen er ny og sikrer kulturmiljømyndigheten tilgang til å gjennomføre pålegg oppstått i, eller i medhold av, loven. Foreslått bestemmelse er en naturlig følge av forslag til §76. Fylkeskommunen støtter lovforslaget.

3.13.9 § 81 Straff

Den som aktlaust eller med forsett bryt forbod, påbod, vilkår eller føresegner som er gjevne i eller i medhald av denne lova, kan straffast med bøter eller fengsel i opp til 1 år. Under særleg skjerpande omstende kan straffa vere fengsel i opp til 2 år.

Fylkeskommunen merker seg at bestemmelsen har samme ordlyd som i dagens kulturminnelov, og at lovutvalget har overlatt for videre arbeid til departementet.

3.14. Kapittel 14 Ikraftsetjing og overgangsføresegner

3.14.1 § 82 Ikraftsetjing

Lova gjeld frå den tid Kongen fastset.

Når lova tek til å gjelde, blir lov 6. september 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven) oppheva.

Ingen merknader.

3.14.2 § 83 Overgangsføresegn for bygningar, anlegg og liknande som staten eig

Føresegner og vedtak om bygningar, anlegg og liknande som staten eig og som var freda i eller i medhald av kulturminneloven, står likevel ved lag til dess Kongen fastset noko anna.

Ingen merknader.

3.14.3 § 84 Endringar i andre lover

Plan og bygningsloven § 11-8 tredje avsnitt bokstav c andre setning

For randsonen til nasjonalparker, landskapsvernområder og **områder fredet etter kulturmiljølova** kan det, samtidig med fastsetting av **enkeltvedtak eller** verneforskrift for nytt verneområde eller revisjon av verneforskrift eller forvaltningsplan for etablerte verneområder, fastsettes bestemmelser for å hindre vesentlig forringelse av verneverdiene i verneområdet.

Ingen merknade, men det kan vurderes om bestemmelsen også bør omtale verdensarvområder.

Plan og bygningsloven § 11-9 første avsnitt punkt 6. og 7.

6. miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur, **bevaring av eksisterende bygninger og annet kulturmiljø**, herunder om midlertidige og flyttbare konstruksjoner og anlegg.

7. riveforbud knyttet til nærmere bestemte områder, men uavhengig av plankategorier eller planområder.

Forslåtte endringer er en tydeliggjøring av gjeldende rett, og fylkeskommunen er positiv til forslaget. Det er viktig at kommunen allerede i kommuneplan kan synliggjøre hvilke hensyn som skal tas til kulturmiljø, herunder forbud mot riving. Dette gir forutsigbarhet både for ulike eiere, offentlig forvaltning, utviklingsaktører med flere.

Plan og bygningsloven § 29-2 første og andre avsnitt

Ethvert tiltak etter kapittel 20 skal prosjekteres og utføres slik at det etter kommunens skjøn innehar gode visuelle kvaliteter både i seg selv og i forhold til dets funksjon og dets bygde og naturlige omgivelser og plassering. Ved tiltak som knytter seg til et eksisterende byggverks ytre, kan kommunen i vurderingen legge vekt på hensynet til viktige **kulturhistoriske**, arkitektoniske og andre kulturelle verdier.

Kommunen kan avslå en søknad om riving av byggverk som har kulturhistoriske verdier som nevnt i første ledd.

Forslag til plan- og bygningsloven § 29-2 annet ledd

Kommunen kan avslå en søknad om riving **eller vesentlig endring** av byggverk som har kulturhistoriske verdier som nevnt i første ledd.

Begrunnelse og vurdering

Fylkeskommunen vurderer at lovutvalgets forslag til endring av § 29-2 kun hjemler avslag for tiltak som gjelder riving og ikke vesentlig endring av bygninger. Fylkeskommunen vurderer at det er vesentlig å presisere at avslagshjemmelen gjelder i begge tilfeller.

Det er hensiktsmessig at kommunene gis hjemmel til å kunne avslå riving og vesentlig endring av bygninger som har kulturhistorisk verdi, uavhengig av om tiltaket ellers er i tråd med gjeldene plangrunnlag. Dette vil styrke lokaldemokratiet og gi kommunene adgang til et bedre styringsverktøy. Det bør framgå av hjemmelen, eller dens forarbeider, at kommunen skal legge vesentlig vekt på om byggverket er omfattet fylkeskommunenes kulturminneplaner (regionale planer) og legge vekt på fylkeskommunenes uttalte holdning til rivespørsmålet etter § 25 annet ledd. Da vil regionale planer i større grad bli relevant i det praktiske kulturminnevernet på byggesaksnivå.

Det bemerkes at det i enkelte tilfeller vil det være lite hensiktsmessig/har begrenset verdi å ta vare på en bygning med kulturhistorisk verdi. Det kan for eksempel være i tilfeller der bygningen er i svært dårlig stand og/eller i saker der de samlede samfunnsinteressene veier tyngre enn bevaring av bygningens kulturhistoriske verdi. I saker der bygninger med kulturhistorisk verdi må rives vurderer fylkeskommunen at det kan være hensiktsmessig å stille krav om særlig dokumentasjon etter foreslått § 44 i ny kulturmiljølov.

Det er behov for en hjemmel til å avslå søknad om riving på bakgrunn av en bygnings kulturhistoriske verdi. Fylkeskommunene bruker i dag mye ressurser på å uttale seg til rivesaker, blant annet som følge av gjeldene § 25. Effekten av uttalelsene til disse rivesakene er begrenset all den tid kommunene mangler avslagshjemmel. Med en avslagshjemmel i plan- og bygningsloven vil vurderingene til fylkeskommunen bli mer meningsfylte. Fylkeskommunen vil også få reell klagemulighet dersom kommunen ikke følger opp fylkeskommunens faglige råd. Den foreslåtte avslagshjemmelen må sees i sammenheng med andre deler av lovforslaget, særlig § 44. Avhengig av hvor høy terskelen blir for å bruke bestemmelsen, bør det vurderes om en slik

avslagshjemmel i seg selv er et dekkende verktøy for alle nivåer av kulturmiljøforvaltningen, i spørsmål om bygninger og anlegg uten formelt vern.

Plan og bygningsloven § 29-10

§ 29-10 Forskrifter om ivaretagelse av natur- og kulturmiljø

Departementet gir forskrifter for ivaretagelse av **natur- og kulturmiljø**, herunder naturmangfold **og kulturmiljøverdier**, ved plassering og utforming av tiltak.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått endring av plan- og bygningslovens § 29-10 sørger for at kulturmiljø inkluderes i begrepet «ytte miljø» sammen med naturverdier. Kulturmiljøverdier blir slik tatt inn i forskriftshjemmelen slik at disse vurderes likt. Fylkeskommunen støtter forslaget.

Plan og bygningsloven § 31-1 a

§ 31-1 a Pålegg om dokumentasjon, sikring og utbedring

Bygninger med høy bevaringsverdi skal ikke gå tapt på grunn av unnlatt sikring eller istandsetting. Når forfall eller skader vil føre til at en bygning med høy bevaringsverdi eller deler av den forfaller ytterligere om det ikke blir gjennomført nødvendige tiltak som motvirker forfallet, kan kommunen gi eieren eller den ansvarlige pålegg om dokumentasjon, sikring eller utbedring.

Kostnadene ved å gjennomføre tiltaket skal stå i forhold til den bevaringsverdien som kan gå tapt.

Departementet kan gi forskrift med utfyllende bestemmelser.

Fylkeskommunen vurderer at foreslått bestemmelse viderefører, forsterker og tydeliggjør kommunens adgang til å i dag gi pålegg om utbedring av bevaringsverdige bygninger i medhold av byggesaksforskriftens kapittel 19. Fylkeskommunen er positiv til foreslått bestemmelse. Det kan vurderes om bestemmelsen også skulle inkludere kommunens krav til eiere om å pålegge brannsikring.

Plan og bygningsloven § 31-4 første avsnitt første setning

Ved tiltak etter § 20-1 på eksisterende byggverk **og byggverk som blir gjenreist etter skade eller brann**, kan kommunen gi helt eller delvis unntak fra tekniske krav, dersom det vurderes som forsvarlig ut fra sikkerhet, helse og miljø.

Foreslått endring støttes.

Kulturmiljøtiltak.

Foreslått endring støttes.

§ 35 andre avsnitt skal lyde:

I nasjonalparker skal ingen varig påvirkning av naturmiljø eller **kulturmiljø** finne sted, med mindre slik påvirkning er en forutsetning for å ivareta verneformålet.

§ 36 første avsnitt andre setning skal lyde:

Til landskapet regner også **kulturmiljø** som bidrar til landskapets egenart.

§ 37 tredje avsnitt tredje setning skal lyde:

I forskriften kan det gis bestemmelser om vern av **kulturmiljø** i reservatet.

Foreslåtte endringer støttes.

Innlandet
fylkeskommune